

**KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS**  
**SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS**  
**SOCIALINĖS GEOGRAFIJOS KATEDRA**

Daiva Verkulevičiūtė - Kriukienė

**LIETUVOS SOCIALINĖ EKONOMINĖ GEOGRAFIJA**

Pratybų užduotys

Klaipėda, 2015

Leidiny s varstytas Klaipėdos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Socialinės geografijos katedros posėdyje 2015 m. balandžio 22 d. (protokolo Nr. 46S-SG-04) bei rekomenduotas publikuoti.

Recenzavo:

Prof. habil. dr. Stasys Vaitekūnas, Klaipėdos universiteto socialinės geografijos katedra

Prof. dr. Saulius Stanaitis, Lietuvos edukologijos universiteto Geografijos ir turizmo katedra

## Turinys

Įvadas.....	4
Simbolių paaiškinimas.....	5
1 darbas. Lietuvos vietovardžiai. Lietuvių kalbos tarmių geografinis pasiskirstymas .....	6
2 darbas. Lietuvos teritorija, gyventojų skaičius, tankumas ir jų pasiskirstymas.....	10
3 darbas. Lietuvos gyventojų sudėtis ir jos teritoriniai skirtumai.....	15
4 darbas. Natūrali gyventojų kaita. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė.....	25
5 darbas. Tarptautinė ir vidaus gyventojų migracija.....	31
6 darbas. Lietuvos gyvenvietės.....	36
7 darbas. Transportas.....	43
8 darbas. Žemės ūkio veikla Lietuvoje.....	53
9 darbas. Socialiniai ekonominiai teritoriniai skirtumai Lietuvoje.....	59






Lietuvos socialinės ekonominės geografijos sandas dėstomas Socialinės ekonominės geografijos ir regionistikos bakalauro studijų programos studentams. Kurso metus studentai analizuoja Lietuvos socialines ekonomines struktūras, jų raidą, sudėtį, dabartines problemas teritoriniu aspektu. Įgytų teorinių žinių gilinimui yra skirtos pratybos, kurių metu studentai atlieka konkrečias praktines užduotis, išsamiai analizuodami socialinius, ekonominius, politinius ir kitokius reiškinius, vykstančius Lietuvoje. Pagrindiniai analizuojami teritoriniai vienetai yra savivaldybės, tačiau atskirais atvejais, esant statistinių duomenų trūkumui, tarpusavyje lyginamos apskritys. Norint išskirti esminius teritorinius skirtumus, taip pat analizuojami bei tarpusavyje lyginami miestuose bei kaimuose vykstantys socialiniai ekonominiai reiškiniai. Neišvengiamas ir Europinio bei pasaulinio konteksto atskleidimas.

Ypatingai svarbus dėmesys pratybų metu skiriamas Lietuvos gyventojų teritorinio pasiskirstymo, amžiaus, natūralios kaitos ir migracijų klausimų analizei, gyvenviečių teritorinei sklaidai. Studentai turi susipažinti su Lietuvos administracinio teritorinio skirstymo sistema, jos kaita, administracinių teritorinių vienetų skirtumais. Taip pat labai svarbu yra ugdyti studentų požiūrį į skirtingas lietuvių kalbos tarmes bei patarmes, suprasti jų teritorinį pasiskirstymą, suvokti vietovardžių reikšmę krašto pažinimui. Kita svarbi praktikos darbuose analizuojamų aspektų grupė - ūkio teritorinio išdėstymo klausimų analizė, vertinimas, priežasčių aiškinimas. Studentai analizuoja transporto, žemės ūkio sektorių bei įvairių socialinių ekonominių problemų (netolygaus ekonominio išvystymo, nedarbo, gyventojų pajamų ir kt.) teritorinius skirtumus.

Pratybų metu studentai ne tik analizuoja pateiktą grafinę ir kartografinę medžiagą, bet ir renka naujausius statistinius duomenis, atlieka skaičiavimus, diskutuoja, vertina įvairių reiškinių teritorinio pasiskirstymo priežastis, atlieka kitas užduotis. Pratybų metu yra pateikiama medžiaga papildomam skaitymui, su kuria susipažinę, studentai galės ne tik atlikti užduotis, atsakyti į klausimus, bet ir pagilins žinias įvairiais klausimais. Po kiekviena užduotimi ar ją iliustruojančiu paveikslu bei lentele yra nurodomas šaltinis, kurio pagalba galima atlikti konkrečią užduotį ar atsakyti į pateiktus klausimus.

Šis leidinys pateikiamas elektronine forma, kad kiekvienais metais būtų galima praktikos darbus atnaujinti statistiniais duomenimis bei kita moksline medžiaga.

**Simbolių paaiškinimas:**

-  - šaltinis, kurį būtina turėti praktinio užsiėmimo metu.
-  - uždutis, kurią reikia atlikti iš anksto praktiniam užsiėmimui.
-  - prisiminkite.
-  - medžiaga papildomam skaitymui.
-  - namų darbas.

***1 darbas. Lietuvos vietovardžiai. Lietuvių kalbos tarmių geografinis pasiskirstymas.***

## 1. Lietuvos vietovardžiai.

📖 1.1. Užduotis. Susipažinkite su Lietuvos vietovardžių klasifikacija (pagal A. Basalyką).

🔔 Į kokias grupes skirstomi Lietuvos vietovardžiai? Kokia yra Lietuvos ir jos etnografinių regionų pavadinimų kilmė?

### 📖 Lietuvos vietovardžiai (pagal A. Basalyką)

Žemės vardyną sudaro tikriniai vietų vardai – vietovardžiai. Jie skirstomi į **gyvenamųjų** ir **negyvenamųjų** vietų vardus. Negyvenamųjų vietų vardai skirstomi į **žemėvardžius** ir **vandenvardžius**, kurie savo ruožtu skirstomi į **ežerovardžius**, **upėvardžius** ir **pelkėvardžius**. Prie žemėvardžių priklauso negyvenamųjų vietų vardai, kurie glaudžiai susiję su žemės paviršiumi ir jo formomis: kalnų, pakalnių, skardžių, griovų, lomų, daubų ir kt.

Nemaža vietovardžių, ypač smulkesniųjų, kuriuos žino mažesnis žmonių skaičius, kintant gyvenimo sąlygoms, keičiasi, nyksta, jų vietoje atsiranda kiti, geriau gyvenimo sąlygas atitinkantys vietovardžiai. Mažų vietelių vardai gali pražūti karo, maro metu, kai išnyksta visi tos vietelės gyventojai. Išnykus vietos gyventojams, išnyksta ir tos vietos vardas.

Yra nemažai vietovardžių, susidariusių iš bendrinių žodžių. Iš vietovardžių galima spręsti apie žmonių būdą, galvoseną, kalbos polinkius naujiems žodžiams kurti, apie pačių žodžių darybą ir kt. Jie suteikia žinių ir apie krašto apgyvendinimą, ūkio istoriją, augaliją, gyvūniją, krašto istoriją, istorinę geografiją ir kt.

Tarp asmenvardžių ir vietovardžių yra labai glaudus ryšys. Yra vadinamųjų asmenvardinių **vietovardžių**, taip pat yra ir **vietovardinių asmenvardžių**. Tokių vietų vardai, kaip Šiauliai, Jonaičiai, Giedraičiai tėra tik daugiskaitiniai vediniai iš pavardžių. O vietovių pavadinimai, pvz. Petriškės – kilę iš vardų. Apie išnykusias pavardes liudija vietovardžiai: Visvainiai, Surmantai, Vižaidai.

Daugelis gyvenviečių, įsikūrusių prie upių, ežerų, turi jų vardus: Rusnė, Juodupė ir kt. Kai kurių gyvenviečių pavadinimai įgauna daugiskaitą: Luodis – Luodžiai. Vietovardžiai gali skirtis gimine ir skaičiumi: Anykšta – Anykščiai.

Vandenvardiniai vietovardžiai daugiausiai būna su **priešdėliais: ant-, anta-, pa-, už-**: Dysna – Padysnys, Mūša – Pamūšis ir pan. Su buvusiu ar tebesamu kraštovaizdžiu susiję vietovardžiai: Lauksodis, Girlaukė, su žemės paviršiumi: Lygumai, Dubikė.

Geologinės sąlygos atsispindi vietovardžiuose: Višakio Rūda, Geležynė, Molynė. Su augalija susiję vietovardžiai: Beržėnai, Ažuolynė, su gyvūnija: Gulbinai, Tauragė, Šeškinė. Krašto istoriją atspindi: Kuršėnai, Bajorai.

Lietuvos vardo kilmė. Pirmą kartą Lietuvos vardas buvo paminėtas 1009 m. Kvedlinburgo metraščiuose. Čia minimas Lietuvos vardas kilmininko linksnyje Lituae, o vardininko linksnis būtų Litua (tarti: Litva). Ten Lietuvos vardas buvo patekęs per slavus. Vokiečių istoriniuose šaltiniuose Lietuva vadinama Lettowen (vietoj -ie tariama -e; -uva pakeitė – owen. Lotyniškai šaltiniai pridėjo lotynišką galūnę - Lethovia. Lietuvos pavadinimais galėjo atsirasti iš pamiršto ir dabar nebežinomo upėvardžio Lieta (veiksmazodis lietis), todėl Liet(a)+uwa. Žodis lietuvininkas – vėlesnis vedinys iš Lietuvos.

Aukštaičio ir žemaičio vardą lietuviai praminė dėl gyvenamo krašto. Vilniaus – Švenčionių aukštumos XIII a. gavo **Aukštaitijos** pavadinimą, o Nevėžio, Dubysos, Ventos, Mūšos upynų žemumos gavo **Žemaitijos** vardą.

**Sūduvos** vardą K. Būga kildina iš upėvardžio Sūda. Sūduvius jau mini Klaudijus Ptolemėjus, gyvenęs II m.e. amžiuje. **Dzūkijos** pavadinimas kilęs nuo vietos gyventojų dzūkų, kurie, būdami artimi baltarusių kaimynai, įgijo kai kurių tarmių skirtumą.

Lietuvos Šiaurės Rytuose kitados gyveno sėliai, kurie yra pavadinę nemažai vietovių. Čedasai, Čivyliai, Zarasai, K Būgos manymu, yra sėliški. Zarasų miestas turi ežero vardą, kurį vietos gyventojai vadina zarasu. Senovėje sėliai Zarasus vadino Ezerasais, kurie kalboje buvo siejami su bendriniu vardu ezer(a)s, reiškiančiu ežerą.

Šaltinis: Basalykas A. 1958. Lietuvos TSR fizinė geografija I dalis. Vilnius: Mintis.

📖 Papildoma literatūra: Zinkevičius, Z. Senosios Lietuvos valstybės vardynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas; Zinkevičius, Z. (2006). Lietuvių tarmių kilmė. Vilnius: Lietuvių

kalbos institutas. Lietuvos vietovardžių žodynas. (2008). (red. Balode-Anelauskaitė, L.). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

1.2. Užduotis. Susipažinkite su Lietuvos vietovardžių geoinformacine duomenų baze. 📖 Aprašykite pasirinktos savivaldybės vietovardžius, įvertindami jų kilmę, darybą.

Šaltinis: Lietuvos vietovardžių geoinformacinė duomenų bazė. Lietuvių kalbos institutas. Prieiga per Internetą: <http://lvvgdb.lki.lt/vietovardziai/Default.aspx?pid=1>

## 2. Lietuvių kalbos tarmių geografinis pasiskirstymas.

📖 2.1. Užduotis. Susipažinkite su lietuvių kalbos tarmių geografiniu pasiskirstymu (1.2. pav.).

🗨️ Koks yra tarmių, patarmių, šnektų geografinis pasiskirstymas Lietuvoje?

📖 *Lietuvių kalboje iš seno skiriamos dvi pagrindinės tarmės – aukštaičių ir žemaičių tarmės. Lietuvių tarmės skirstomos smulkiau – į patarmes, šios, savo ruožtu, gali būti dalijamos į dar smulkesnius tarminius vienetus – šnektas ir pašnektas (1.1 pav.). Ši lietuvių tarmių klasifikacija laikosi to paties – geografinio – tarmių, patarmių ir šnektų įvardijimo principo: pritaikyti pasaulio dalių pavadinimai (rytų, pietų ir pan.) patarmėms. O iš stambesnių miestų vardų padaryti pavadinimai smulkesniems vienetais – šnektoms ar jų grupėms – pavadinti.*

*Aukštaičių tarme kalbama šalies centrinėje, pietų ir rytų lietuvių kalbos ploto dalyje. Jos pagrindu susiformavo bendrinė lietuvių kalba. Pirmiausia tai pasakytina apie buvusią Rytų Prūsijos pietinės dalies lietuvių tarmę, išaugusią ant prūsų kalbos substrato. Visame aukštaičių plote kirčiuoti ie ir uo yra išlaikyti. Į patarmes – vakarų, pietų ir rytų – aukštaičiai skirstomi atsižvelgiant ne į vieną, o į kelis fonetinius požymius. Vakarų ir rytų aukštaičiai savo ruožtu skirstomi dar smulkiau.*

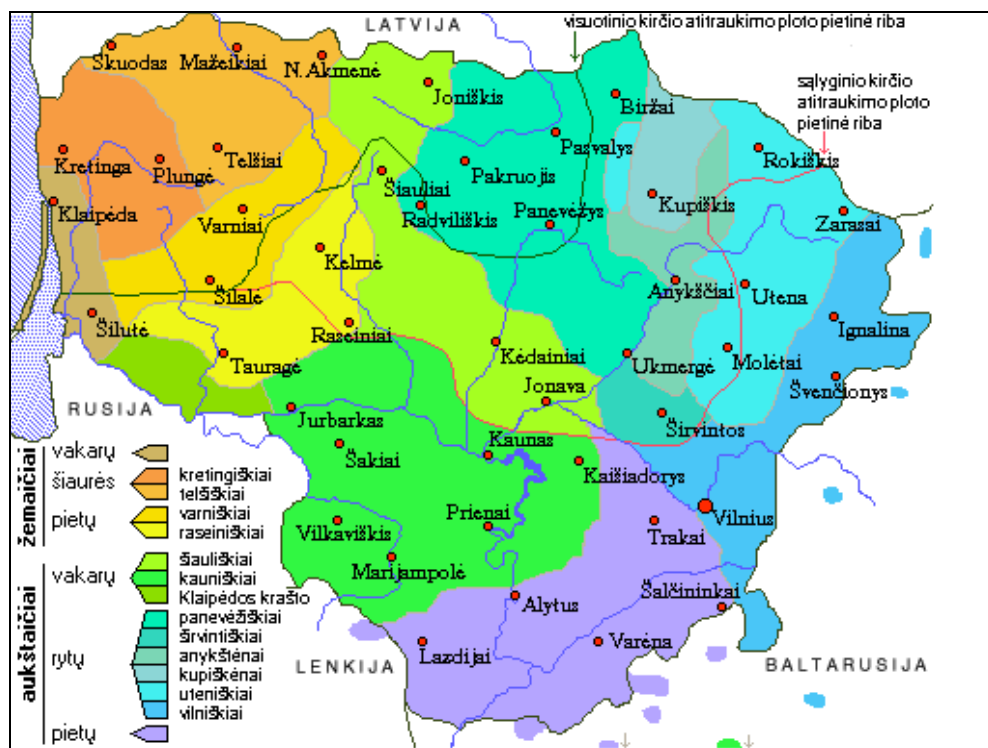
*Pietinė vakarų aukštaičių dalis yra kauniškiai, šiaurinė – šiauliškiai. Rytų aukštaičiai skirstomi į vilniškius, uteniškius, anykštėnus, kupiškėnus, širvintiškius ir panevėžiškius. Kiekviena ši grupė, be bendrų visiems rytų aukštaičiams ypatybių, dar turi specifinių, tik jai vienai būdingų vokalizmo sistemos bruožų. Pietų aukštaičių patarmė gana vientisa, smulkiau neskaidoma.*

*Žemaičių tarmė vartojama vakarinėje Lietuvos dalyje. Jos atsiradimui ypač reikšmingas buvo kuršių vaidmuo: būdingiausios šios tarmės ypatybės koncentruojasi buvusioje kuršių žemėje. Iš lietuvių tarmių ji yra artimesnė latvių kalbai, ypač jos aukštaičių (augšžemiečių) tarmei (Endzelīns 1974 [1908]: 41–56).*

*Žemaičių plote tiek kirčiuoti, tiek nekirčiuoti uo, ie atliepami nevienodai, todėl išskirtos trys žemaičių patarmės – vakarų žemaičiai (apie Klaipėdą, Priekulę), tariantys ō, ē, šiaurės žemaičiai (apie Kretingą, Telšius, Rietavą, Skudą, Mažeikius), tariantys ou, ei, ir pietų žemaičiai (apie Raseinius, Tauragę, Žemaičių Naumiestį, Šilalę, Varnius, Kelmę, Kuršėnus), tariantys ū, ī. Vakarų žemaičiai – donininkai; Šiaurės žemaičiai – downininkai; Pietų žemaičiai – dūnininkai.*

*Šiaurės žemaičiai dar dalijami į kretingiškius ir telšiškius (skiriamoji linija Skudodas–Mosėdis–Žarėnai), pietų – į raseiniškius ir varniškius (apytikrė riba Naumiestis–Šilalė–Vaiguva–Kurtuvėnai).*

Šaltinis: Lietuvių kalbos institutas. Tarmių skirstymas. Prieiga per Internetą: [http://www.tarmes.lt/index\\_meniu.php?id=1](http://www.tarmes.lt/index_meniu.php?id=1).



1.1 pav. Lietuvių kalbos tarmės

Šaltinis: Lietuvių kalbos institutas. Tarmių archyvo duomenų bazė. (2011). Prieiga per Internetą: <http://tarmes.lki.lt/index.htm>.

📖 3.2 Užduotis. Susipažinkite su dabartinėmis tarmių problemomis Lietuvoje ir nustatykite tarmių kaitos priežastis bei tendencijas (Bukantis, 1991).

📖 Lietuvių kalba pasižymi labai didele tarmine diferenciacija. Nedaug pasaulyje yra kalbų, kurios turėtų tiek daug tarmių. Mūsų tarmėse išliko labai daug senoviškų kalbos elementų, jos gana smarkiai skiriasi viena nuo kitos. Neretai atrodo keista, kad tokioje mažoje teritorijoje, kurios atskiri plotai beveik neizoliuoti vienas nuo kito, susiformavo tiek daug tarmių. Tarminė diferenciacija, matyt, nulėmė ne geografiniai veiksniai. Ypač ji paspartėjo feodalizmo epochoje. Tais laikais susiformavo daugelis mūsų tarmių, patarmių ir šnektų, kurių ribos neretai sutampa su kaimų, parapijų ir dvarų ribomis.

Lietuvoje iki XX a. vidurio buvo minimalus žmonių maišymasis. Tai rodo ir istoriniai šaltiniai, ir tautosaka, ir antropologų tyrinėjimai. Miestų buvo nedaug, jie nedideli. Todėl lietuvių etninė kultūra iš esmės buvo kaimo kultūra. Ir tarmių saugotojas bei puoselėtojas buvo kaimo žmogus.

Dabar gana intensyviai vyksta tarmių niveliacija. Tai skatina labai padidėjęs žmonių maišymasis ir pasikeitęs požiūris į tai, kas sava ir svetima. Ėmus ypatingai garbinti svetimas materialinės ir dvasinės kultūros vertybes, savosios dažnai nustumiamos į antrąjį planą ar net imamos niekinti.

Miesto kalba ir apskritai kultūra daugeliui žmonių dabar neretai yra tas idealas, kurio stengiamasi visais būdais siekti. Daugelis iš kaimo į miestą atsikėlusių žmonių jau gėdijasi kalbėti savo tarme. Buvusią kaimo žmonių kalbos miestietiškas variantas dažniausiai yra primityvi buitinė kalba. Dalies inteligentijos kalba pagrįsta svetimybių bei tarptautinių elementų, todėl neretai sunkiai suprantama ir negyva.

Kalbos sparčiausiai kinta ne pakraščiuose, kur intensyviausi kontaktai su kitomis kalbomis, bet centruose. Pakitimai iš centrą plinta į periferiją. Vadinasi, kuo tolesnė ir nuošalesnė vieta, tuo vėliau tie pakitimai ją pasiekia. Kartais periferiją veikia keli centrai, todėl kalbos pasikeitimai skirtingose vietose gali būti labai įvairūs ir ne visada aišku, iš kur jie atėjo.

Toliau nuo centrų gyvenančių žmonių supratimas apie bendrinę kalbą ne visada yra teisingas. Štai rytų aukštaičiai kupiškėnai bendrine kalba palaiko anykštėnų tarmę, anykštėnai - uteniškių. Kai šiaurės žemaičiams



prireikia slėpti savo tarmę ir jie bando kalbėti bendrine kalba, toje kalboje galima išgirsti daugelį pietų žemaičių elementų. Ir atvirkščiai, kai pietų žemaičiai nori pasirodyti "tikrieji žemaičiai", jie pamėgdžioja šiaurės žemaičius. Viskas priklauso nuo poreikio ir tuo metu egzistuojančio prestižo. Ne visų didžiųjų Lietuvos miestų kalbos prestižas vienodas. Jei apie Kauną, Panevėžį ir kai kuriuos kitus miestus formuojasi savi tarmių arealai, tai mišria Šiaulių ir gana žemaitiška Klaipėdos kalba sekama mažiau.

Ne visos tarmės nyksta vienodai sparčiai. Bene didžiausias pavojus yra dzūkų tarmei. Išgirsti dzūkuojant jaunas žmones net ir tarmės arealo miestuose pavyksta gana retai. Netoli šios tarmės yra didžiausi miestai Kaunas ir Vilnius, kurie, matyt, ir daro didžiausią įtaką, nes jų, kaip centrų, kalbos prestižas yra didesnis nei tarmės.


Dėl specifinės geografinės padėties dzūkų tarmė darosi panaši į paribines suvalkiečių šnektas, nes, atsisakius dzūkavimo ir kai kurių kitų elementų, šias tarmes skiria ne tokie ryškūs požymiai.

Rytų aukštaičiai pirmiausiai atsisako pačių ryškiausių savo tarmės elementų: panevėžiškiai nebe taip intensyviai redukuoja galūnes, kupiškėnai ir anykštėnai **a, o, è** ima dažniau vartoti kaip bendrinėje kalboje. Mažiau besiskiria aukštaičiai ir pagal dvigarsių **an, am, en, em** tarimą, vengiama vartoti tarminę leksiką. Tik kirčio atitraukimo dar atsisakoma mažiau, nes žodžio pradžios kirčiavimo tendencija darosi būdinga visai lietuvių kalbai. Niveliuojantis rytų aukštaičių tarmėms, formuojasi taip vadinama apibendrinta aukštaičių tarmė, vienur linkstanti į Panevėžio, kitur - į Utenos ar Ukmergės apylinkių tarmes.

Žemaičiai neturi stambių miestų, kurių kalba ir kultūra turėtų didesnę negu kitų centrų prestižą, o tarmių skirtumai čia no tokie ryškūs. Todėl beveik visų žemaičių tarmių niveliacijai būdingi panašūs požymiai: ne taip intensyviai atitraukiamas kirtis, **uo, ie, an, am, en, em** tariami kaip bendrinėje kalboje, retėja dviskaitos vartojimas, vengiama tarminės leksikos. Nors Telšiai, Plungė ar Mažeikiai ir pretenduoja į tam tikrus regioninius centrus, ryškesnio sekimo jų kalba dar nepastebėta.

Tarmių (ir kultūrų) niveliacija Lietuvoje vyksta palyginus sparčiai, bet pagrindinės lietuvių tarmės dar tebėra gana gyvos. Nykstant smulkesnėms šnektoms bei atskiriems tarmių požymiams, formuojasi naujos tarmės, paplitusios didesnėse teritorijose. Atskiri miestai daro įtaką aplinkinėms tarmėms, bet labiausiai jas veikia bendrinė kalba.

Šaltinis: Jonas Bukantis. Urbanizacija ir tarmių problema. Donskis L. (ats. red.) 1991. Miestas ir žmogus: regionas ir regioninė kultūra. Mokslinės konferencijos medžiaga: pranešimai, tezės. Lietuvos filosofų draugija, Klaipėdos skyrius. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, p. 35 – 36.

 Kalbos Lietuvos miestuose. Sociolingvistinis žemėlapis. (2013).  
<http://www.kalbuzemelapis.flf.vu.lt/>

## 2 darbas. Lietuvos teritorija, gyventojų skaičius, tankumas ir jų pasiskirstymas

### 1. Lietuvos Respublikos administracinis teritorinis suskirstymas.

1. Uždutis. Koks yra Lietuvos Respublikos administracinis teritorinis suskirstymas? 📌 Žinoti Lietuvos Respublikos administracinių teritorinių vienetų (miestų, rajonų ir savivaldybių) pavadinimus.

Šaltiniai: 1. Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas (Valstybės žinios, 1994, Nr. 60-1183).



2.1 pav. Lietuvos Respublikos apskritys ir savivaldybės

Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis 2013. (2013). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 22.

📖 Lietuvos Respublikos teritorija skirstoma į administracinius vienetus, kurie susideda iš gyvenamųjų vietovių. Lietuvos Respublikos teritorijos administracinis vienetas yra teritorijos dalis, kurioje valdymą organizuoja Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba savivaldybės institucijos.

Teritorijos administracinis vienetas turi savo ribas, centrą ir pavadinimą.

Lietuvos Respublikos teritorijos administraciniai vienetai yra apskritys ir savivaldybės.

**Apskritis** sudaroma iš savivaldybių teritorijų, pasižymičių socialinių, ekonominių ir etnokultūrinių interesų bendrumu. **Savivaldybė** sudaroma iš gyvenamųjų vietovių. Jos teritorija gali būti skirstoma į seniūnijų aptarnaujamas teritorijas.

Lietuvos Respublikos teritorijoje yra šios apskritys: Alytaus (centras – Alytaus miestas), Kauno (centras – Kauno miestas), Klaipėdos (centras – Klaipėdos miestas), Marijampolės (centras – Marijampolės miestas), Panevėžio (centras – Panevėžio miestas), Šiaulių (centras – Šiaulių miestas), Tauragės (centras – Tauragės miestas), Telšių (centras – Telšių miestas), Utenos (centras – Utenos miestas), Vilniaus (centras – Vilniaus miestas).

Apskričių teritorijas sudaro šių savivaldybių teritorijos:  
 Alytaus (Alytaus miesto, Alytaus rajono, Druskininkų, Lazdijų rajono, Varėnos rajono savivaldybės);  
 Kauno (Birštono, Jonavos rajono, Kaišiadorių rajono, Kauno miesto, Kauno rajono, Kėdainių rajono, Prienų rajono, Raseinių rajono savivaldybės);  
 Klaipėdos (Klaipėdos miesto, Klaipėdos rajono, Kretingos rajono, Neringos, Palangos miesto, Skuodo rajono, Šilutės rajono savivaldybės);  
 Marijampolės (Kalvarijos, Kazlų Rūdos, Marijampolės, Šakių rajono, Vilkaviškio rajono savivaldybės);  
 Panevėžio (Biržų rajono, Kupiškio rajono, Panevėžio miesto, Panevėžio rajono, Pasvalio rajono, Rokiškio rajono savivaldybės);  
 Šiaulių (Akmenės rajono, Joniškio rajono, Kelmės rajono, Pakruojo rajono, Radviliškio rajono, Šiaulių miesto, Šiaulių rajono savivaldybės);  
 Tauragės (Jurbarko rajono, Pagėgių, Šilalės rajono, Tauragės rajono savivaldybės);  
 Telšių (Mažeikių rajono, Plungės rajono, Rietavo, Telšių rajono);  
 Utenos (Anykščių rajono, Ignalinos rajono, Molėtų rajono, Utenos rajono, Visagino, Zarasų rajono savivaldybės);  
 Vilniaus (Elektrėnų, Šalčininkų rajono, Širvintų rajono, Švenčionių rajono, Trakų rajono, Ukmergės rajono, Vilniaus miesto, Vilniaus rajono savivaldybės).

**Seniūnijos** aptarnaujama teritorija yra savivaldybės teritorijos dalis, susidedanti iš gyvenamųjų vietovių ar dalies miesto teritorijos. Seniūnija turi savo aptarnaujamos teritorijos ribas ir pavadinimą.

Lietuvos savivaldybėse yra sudarytos seniūnijos - savivaldybių administracijų filialai. Didžiausia savivaldybė yra sostinės Vilniaus miesto: (21 seniūnija), tuo tarpu Klaipėdos m., Neringos ir Visagino savivaldybės seniūnijų neturi. Seniūnai yra seniūnijų vadovai.

Savivaldybių seniūnijos suskirstytos į daugiau kaip 3 tūkst. seniūnaitijų. Klaipėdos mieste nėra seniūnijų, bet yra sudarytos 45 seniūnaitijos.

Antrojo teritorijos administracinių vienetų reformos etapo pirmojoje pakopoje (nuo 2000 m.):

- 1) buvo įsteigtos šios savivaldybės: Elektrėnų savivaldybė, Kalvarijos savivaldybė, Kazlų Rūdos savivaldybė, Pagėgių savivaldybė, Rietavo savivaldybė;
- 2) įsteigus Kalvarijos ir Kazlų Rūdos savivaldybes, panaikinama Marijampolės rajono savivaldybė;
- 3) pakeičiamos šių savivaldybių teritorijos ir ribos: Birštono miesto, Druskininkų miesto, Marijampolės miesto, Vilniaus miesto, Akmenės rajono, Kaišiadorių rajono, Lazdijų rajono, Mažeikių rajono, Plungės rajono, Šakių rajono, Šilutės rajono, Trakų rajono, Varėnos rajono, Vilkaviškio rajono;
- 4) pakeičiami šie savivaldybių pavadinimai: Birštono miesto – į Birštono, Druskininkų miesto – į Druskininkų, Marijampolės miesto – į Marijampolės, Neringos miesto – į Neringos, Visagino miesto – į Visagino.

Šaltinis: 1. Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas (Valstybės žinios, 1994, Nr. 60-1183).

## 2. Gyventojų skaičiaus kaita miestuose ir kaimuose

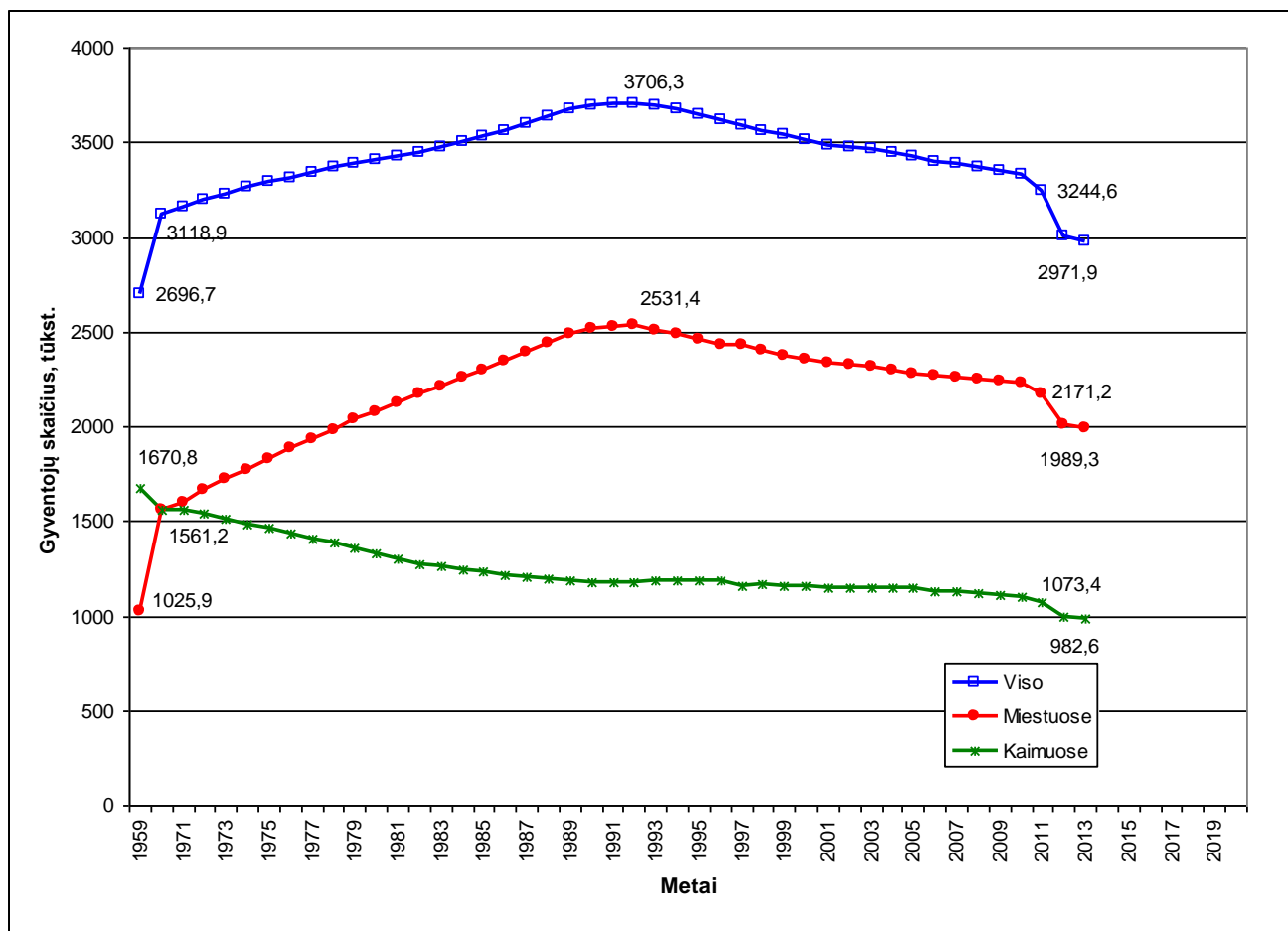
2.1. Užduotis. 🕒 Naudodamiesi Lietuvos statistikos departamento skelbiamais duomenimis, 1 lentelėje ir 2. 2 paveiksle įrašykite praėjusių metų visos Lietuvos, taip pat miestų ir kaimų gyventojų skaičių ir apskaičiuokite santykinę dalį (%):

**2.1 lentelė. ....metų gyventojų skaičius (tūkst.) ir santykinė dalis (%) Lietuvoje, miestuose ir kaimuose**

	Lietuva	Miestų gyventojai	Kaimų gyventojai
Skaičius (tūkst.)			
Santykinė dalis (%)			

2.2. Užduotis. Nustatykite pagrindines Lietuvos gyventojų skaičiaus kaitos tendencijas nuo XX a. vidurio, skirtumus tarp miestų bei kaimų ir jų priežastis (2.2 pav.). 🕒 Koks gyventojų skaičius yra Lietuvoje, miestuose ir kaimuose, remiantis naujausiais statistiniais duomenimis?

Šaltiniai: 1. Lietuvos statistikos departamentas. Oficialiosios statistikos portalas. Gyventojai ir soc. statistika. Gyventojai. Rodikliai. Gyventojų sudėtis. Gyventojų skaičius metų pradžioje. Prieiga per Internetą: <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1353&status=A>. 2. Vaitekūnas S. 2006. Lietuvos gyventojai: per du tūkstantmečius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 162 – 164.



2.2 pav. Gyventojų skaičiaus kitimas 1959 – 2013 m. pr.

Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis 2013. (2013). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius. p. 70.

Gyventojai koncentruojasi dėl natūralaus gyventojų judėjimo taip pat dėl gyventojų persiskirstymo įvairaus tipo gyvenvietėse. Persiskirstoma ir pačiuose miestuose. Antrojo pasaulinio karo išvakarėse (1939 m.) daugiau kaip 100 tūkst. gyventojų turėjo tik du Lietuvos miestai - Vilnius ir Kaunas. Panaši padėtis liko ir 1959 m., tačiau miestų tą laikotarpį nuo 55 padaugėjo iki 116 (įskaitant ir 28 miesto tipo gyvenvietes), o miestų gyventojų – nuo 675,4 tūkst. iki 1025,9 tūkst. Per 30 metų (1959 – 1989 m.) miestų gyventojų skaičius padidėjo daugiau kaip 2 kartus, ypač sparčiai plečiantis didiesiems Lietuvos miestams – Vilniui, Kaunui, Klaipėdai, Šiauliams, ir Panevėžiui. Šie miestai dėl pramonės ir infrastruktūros plėtos tapo ir stipriais gyventojų traukos centrais 1945-2001 m. Vilniaus m. gyventojų padaugėjo daugiau kaip 5, Kauno m. – daugiau kaip 4 kartus. Ypač sparčiai gausėjo Klaipėdos m. gyventojų. Karo pabaigoje Klaipėda buvo labiausiai nuniokotas Lietuvos miestas, kuris buvo visiškai sugriautas, o gyventojų liko viena kita dešimtis. Sparčiais tempais plėtėsi ir Šiauliai bei Panevėžys.

Po Antrojo pasaulinio karo buvo pastebėta, kad gyventojai pasiskirsto ir koncentruojasi taip pat ir kaimo vietovėse. Tai dėsningas procesas, pasireiškiantis visose Europos šalyse. To priežastis yra žemės ūkio mechanizavimas ir naujų technologijų diegimas, taip pat kaimo žmonių siekimas turėti tokias pat palankias gyvenimo sąlygas, kokias turi miestiečiai.

Gyventojų surašymo duomenys rodo, kad įvairių Lietuvos regionų kaimų gyvenviečių dydis ir jų pasiskirstymas labai skiriasi. Po Antrojo pasaulinio karo visą laiką labai mažėjo ne tik kaimo gyventojų, bet ir pačių kaimų. 1959 – 2001 m. jų sumažėjo 6682, t.y. po 150-160 kaimų kasmet. Dalis jų išnyko dėl gyventojų išsikėlimo, vienkiemių nukėlimo, melioracijos, ir kitų priežasčių. 1959 m. ypač mažų (smulkių) kaimų, turinčių iki 10 gyventojų, buvo 4276 (juose gyveno tik 1,6 % visų kaimiečių). 2001 m. tokių kaimų padaugėjo iki 7457. Juose gyveno 2,6 % žmonių. Tuo metu gausėjo didelių (stambių - per 1000 gyventojų) kaimų. 1959-2001 m. tokių kaimų nuo 24 padaugėjo iki 103, o gyventojų – nuo 1,7% (1959 m.) pagausėjo iki 14,8 % (2001 m.). Taigi šiuo metu kas 6-7 kaimo žmogus gyvena dideliame kaime. Didelių kaimų daugėjo mažėjant mažiems ir vidutiniams (51 – 200 gyventojų) kaimams.

Šaltinis: Vaitekūnas S. 2006. Lietuvos gyventojai: per du tūkstantmečius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 162 – 164.

## 2.2. Užduoties atsakymas:

## 3. Lietuvos savivaldybių teritorijos plotas ir gyventojų tankumas.

3.1. Užduotis. Išanalizuokite savivaldybių teritorijų plotą ir gyventojų tankumą savivaldybėse, seniūnijose bei nustatykite tokio pasiskirstymo dėsningumus ir priežastis.

3.2. Užduotis. 📍 Koks praėjusių metų gyventojų tankumas Lietuvoje?

Šaltiniai: **1.** Lietuvos statistinis atlasas. Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius (naujasis leidimas). *Gyventojų tankis ir struktūra pagal gyvenamąją vietovę.* **2.** 📖 Demografijos metraštis 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius (*lentelė: Gyventojų skaičius, teritorija ir tankis apskrityse ir savivaldybėse*), p. 14-16. **3.** 📖 Žemė. Geografijos atlasas mokyklai. (2006). Vilnius: Leidykla Briedis. p. 22 - 23 (alternatyva: kitas atlasas, kuriame yra pavaizduotas gyventojų tankumas seniūnijose). **4.** Vaitekūnas, S. 2006. Lietuvos gyventojai: per du tūkstantmečius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 168 – 171.

📖 Po Antrojo pasaulinio karo kito bendras savivaldybių (miestų ir kaimų) gyventojų tankumas. Skirtingai nuo kaimų gyventojų tankumo, bendras tankumas didėjo. Visų Lietuvos gyventojų tankumas 1950 m. buvo 39,5 žm./km<sup>2</sup>, 1970 m. – iki 47,8 žm./km<sup>2</sup>, 1990 m. – 56,6 žm./km<sup>2</sup>. Po to pradėjo truputį mažėti – 2005 m. jis sudarė 52,8 žm./km<sup>2</sup>. Ši gyventojų tankumo kaita priklauso nuo bendro gyventojų skaičiaus didėjimo ar mažėjimo.

2001 m. kaimų gyventojų tankumas lyginant su 1959 m. buvo iš esmės pasikeitęs. 1959 m. didžiąją dalį Lietuvos teritorijos užėmė rajonai, kuriuose gyventojų tankumas buvo didesnis nei 25 žm./km<sup>2</sup>. 2001 m. tokių rajonų liko tik trys: Marijampolės, Vilniaus ir Kauno.

Lietuvoje galima išskirti tris ryškias zonas pagal gyventojų tankumą:

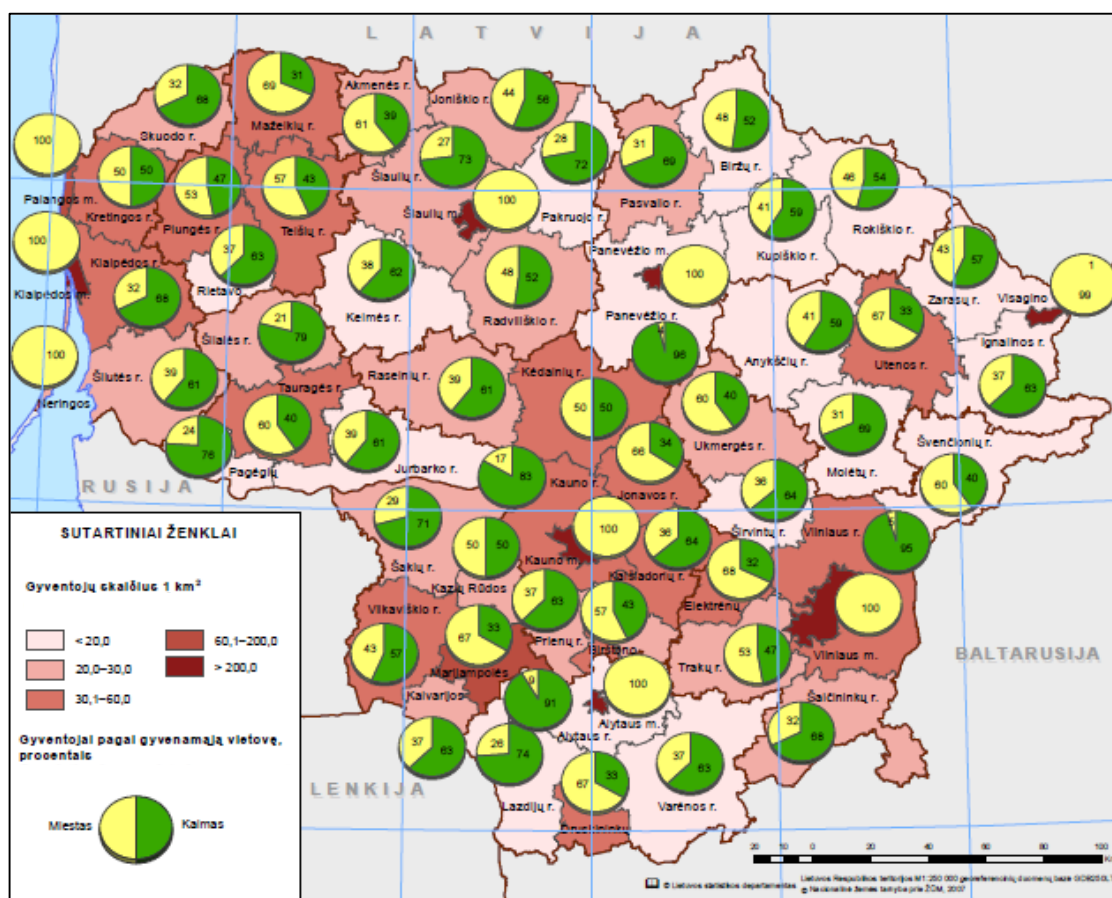
- Nedidelio (reto) tankumo zona (iki 30,0 žm./km<sup>2</sup>). Tokio tankumo rajonai sudaro didžiausią respublikos teritorijos dalį. Ji apima visą Rytų, Šiaurės Rytų ir Pietų Lietuvą, išskyrus Vilniaus, Utenos r. ir Visagino savivaldybes.

- Vidutinio tankumo zona (30,1-60,0 žm. /km<sup>2</sup>). Savivaldybės išsidėsčiusios daugiausiai prie Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos didmiesčių. Jų gyventojų didesnę tankumą lemia didelių miestų trauka, galimybė gyventi kaimuose ir kasdien važinėti į darbą, studijuoti ar kitais tikslais.
- Didelio tankumo (60,1 ir daugiau žm. /km<sup>2</sup>). Šiai grupei priklauso Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio, Alytaus, Palangos miestų, Visagino ir Marijampolės savivaldybės.

Kaimo gyventojų tankumas dar keisis dėl mažėjančio darbo jėgos poreikio žemės ūkyje ryšium su jo mechanizavimu, tobulesnių žemdirbystės ir gyvulininkystės technologijų diegimu. Be to, gyventojų skaičiaus mažėjimą lems du pagrindiniai veiksniai – natūralus gyventojų judėjimas ir migracija.

Dėl gyventojų skaičiaus mažėjimo atsiranda probleminės depresinės teritorijos. Jų užuomazga yra Utenos apskrityje, kituose Šiaurės Rytų rajonuose. Tokių teritorijų gali atsirasti dar daugiau.

Šaltinis: Vaitekūnas S. 2006. Lietuvos gyventojai: per du tūkstantmečius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 168 – 171.



2.3 pav. Gyventojų tankis ir struktūra pagal gyvenamąją vietovę 2012 m. (metų pradžioje)  
 Šaltinis: Lietuvos statistinis atlasas 2011. (2012). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 13.

### 3.1 užduoties atsakymas:

### 3 darbas. Lietuvos gyventojų sudėtis ir jos teritoriniai skirtumai

#### 1. Lietuvos gyventojų amžiaus struktūra ir jos teritorinis pasiskirstymas.

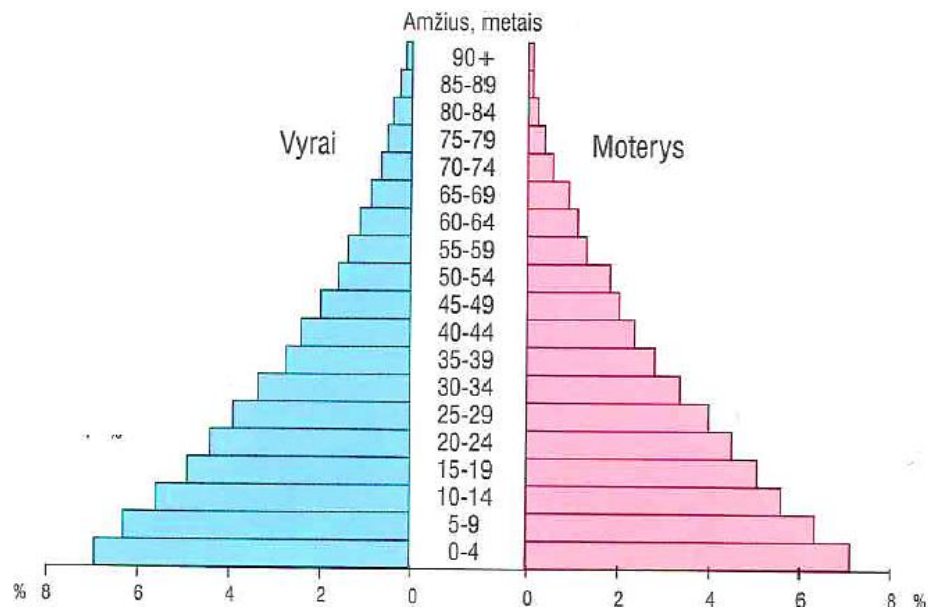
1.1. Užduo<sup>1</sup>otis. 📌 Išanalizuokite gyventojų pagrindinių amžiaus grupių statistinius duomenis (3.1 lentelė) ir nustatykite svarbiausius gyventojų amžiaus struktūros kaitos dėsningumus ir skirtumus tarp miestų ir kaimų.

3.1 lentelė. Gyventojų pagrindinės amžiaus grupės metų pradžioje, %

Amžiaus grupės	1995 m.	2000 m.	2014 m.	Atsakymas
<b>Iš viso</b>	100	100	100	
0–14	21,9	20,2	14,6	
15–59	60,7	60,8	61,1	
60+	17,4	19,0	24,3	
<b>Miestai</b>	100	100	100	
0–14	21,7	19,4	14,6	
15–59	63,8	63,7	61,6	
60+	14,5	16,9	23,8	
<b>Kaimai</b>	100	100	100	
0–14	22,2	21,8	14,9	
15–59	54,3	54,8	60,3	
60+	23,5	23,4	24,8	

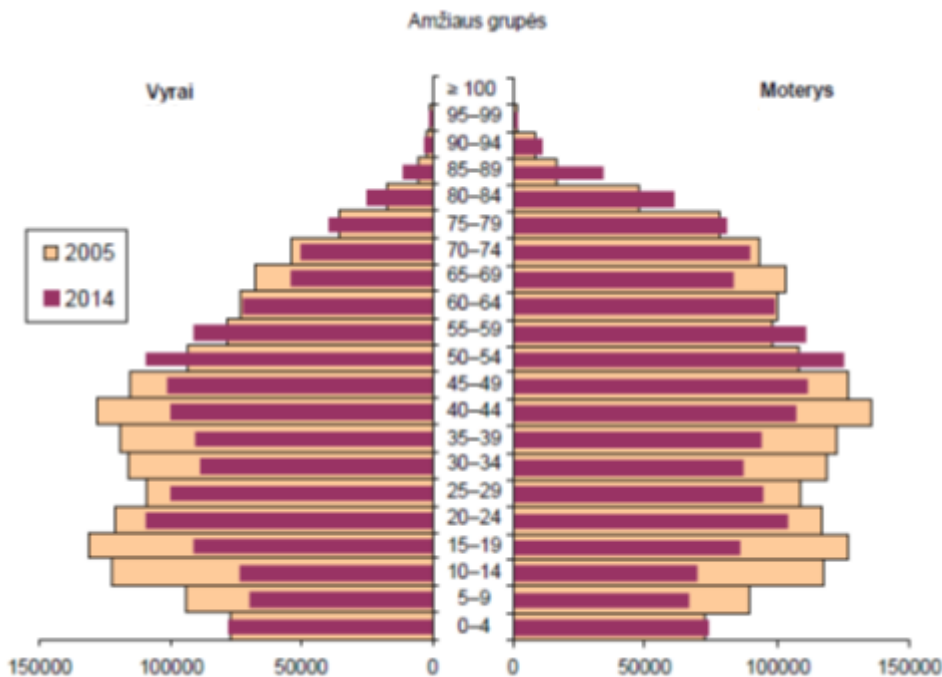
Šaltinis: Demografijos metraštis 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 20-23.

1.2. Užduo<sup>1</sup>otis. Palyginkite vyrų bei moterų amžiaus struktūros skirtumus 1900 m. ir dabartiniu laikotarpiu (3.1, 3.2 pav.) bei nustatykite, kas lemia tokius pasiskirstymo netolygumus.



3.1 pav. Gyventojų amžiaus sudėtis 1900 m.


Šaltinis: Žemė. Geografijos atlasas mokyklai. (2006). Vilnius: Leidykla Briedis, p. 24.



**3.2 pav. Gyventojai pagal lytį ir amžiaus grupes 2005 m. ir 2014 m.**

Šaltinis: Demografijos metraštis 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 10.

**1.3. Užduotis.** Išanalizuokite gyventojų pasiskirstymą pagal amžių savivaldybėse ir paaiškinkite tokio pasiskirstymo priežastis (3.3 pav.).

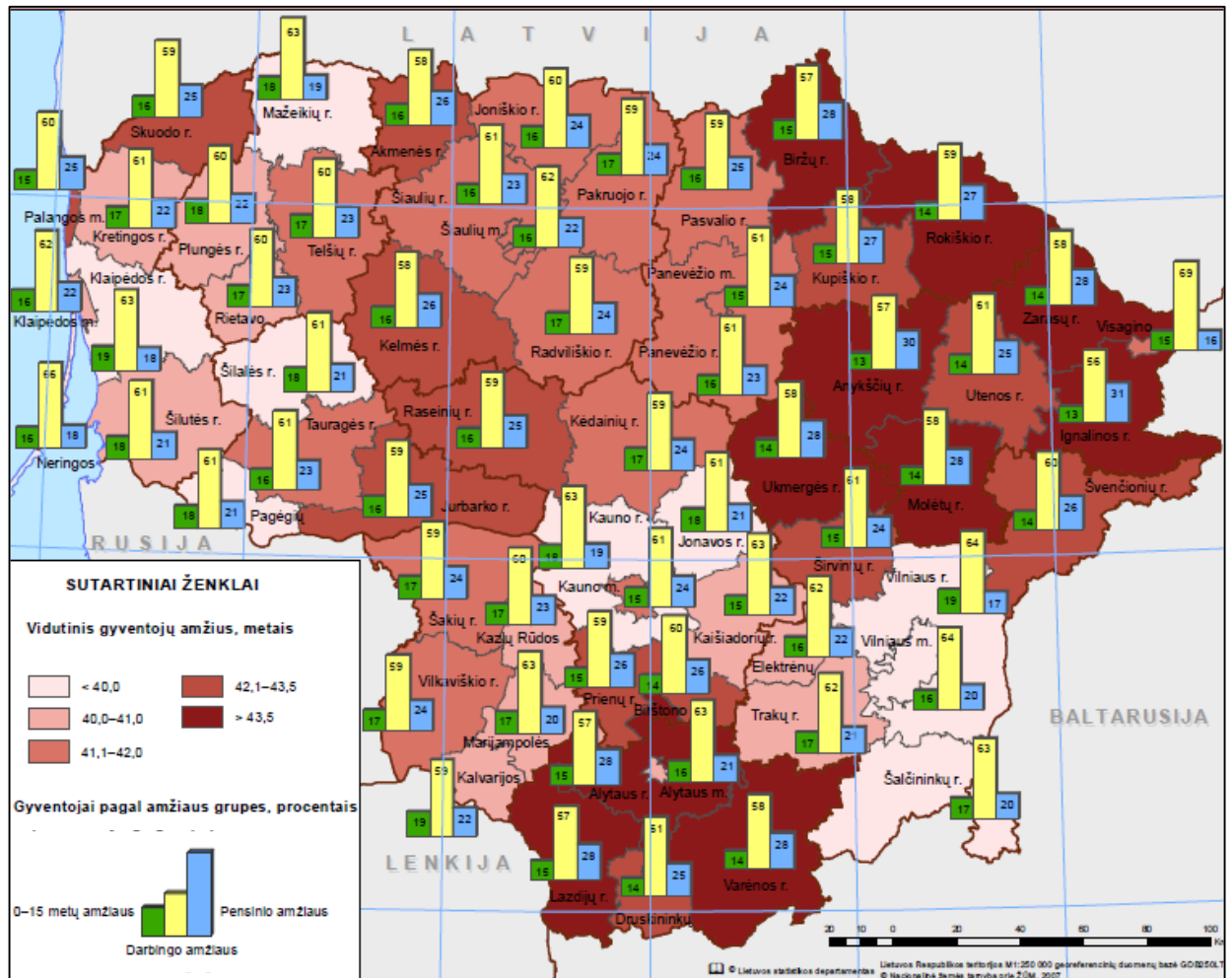
 Lietuvoje, didėjant gyventojų skaičiui vyresniuose amžiaus tarpsniuose, vis labiau mažėja vaikų ir jaunesnio amžiaus žmonių grupės. 1959 m. gyventojų amžiaus piramidė buvo plataus pagrindo, nes vaikai iki 9 m. sudarė net 18,7 % visų gyventojų, o vyresniojo amžiaus žmonės (60 metų ir vyresni) – 11,9 %. Praėjus 15 metų po karo, Lietuvos gyventojai demografiniu požiūriu buvo dar jauni. Tačiau tų metų gyventojų amžiaus piramidėje buvo matyti karo metų nuostoliai – sumažėjusi 40-50 m. amžiaus gyventojų grupė. 1989 m. gyventojų surašymas parodė jau pakitusią gyventojų amžiaus struktūrą. Dėl gyventojų skaičiaus didėjimo erdviškai padidėjusioje amžiaus piramidėje dar lieka platus jos pagrindas, nors vaikų iki 9 m. amžiaus yra mažiau nei 1959 m. (18% gyventojų). Lyginant su 1959 m., labai padidėjo 60 m. ir vyresnių žmonių skaičius bei jų dalis, kuri sudarė 14,9 % gyventojų. Taigi per 30 m. Lietuvos visuomenė demografiškai paseno. 2001 m. ilgalaikė senėjimo tendencija išliko: vaikai iki 9 m. sudarė 13,5%, o 60 m. ir vyresni žmonės – 19,3% visų gyventojų. Šios dvi grupės sudarė 38,8% visų Lietuvos žmonių. 2001 m. amžiaus piramidėje matoma įduba tarp 48 m. ir 52 m. riba. Tai tremties laikotarpis, kai joje atsidūrė daug jaunų šeimų. Moterų beveik visose amžiaus grupėse, išskyrus vaikus ir jaunimą, yra daugiau nei vyrų. Jaunesnių amžiaus grupių moterys mažiau miršta ir ilgesnė jų gyvenimo trukmė. 2001 m. vyresnio amžiaus žmonių didesnis procentas buvo kaimų gyventojų.

Lietuvoje nuolat mažėja vaikų ir sparčiai daugėja pensininkų skaičius bei dalis bendrame gyventojų skaičiuje. Darbingo amžiaus žmonių dalies didėjimas atsiranda pirmiausiai dėl vaikų dalies mažėjimo. Kita priežastis - darbingo amžiaus viršutinės metų ribos pakėlimas nuo 60 m. vyrams ir 55 m. moterims iki 65 m. Visuomenė sensta ne tik dėl to, kad daugėja pensininkų ir didėja jų dalis bendrame žmonių skaičiuje, bet pirmiausia dėl to, kad mažėja vaikų skaičius ir jų dalis. Ateinanti karta jau negali pakeisti nueinančios vyresniojo amžiaus kartos.

2014 m. apatinė gyventojų amžiaus piramidės dalis rodo pastarųjų metų gimstamumo kitimą, o viršutinė – vyresnio pensinio amžiaus (75 metų ir vyresnių) gyventojų skaičiaus didėjimą. 50–59 metų amžiaus grupės gyventojų skaičiaus padidėjimą lėmė aukšto gimstamumo lygio laikotarpis (1958–1964 m.), o 20–49 metų amžiaus gyventojų grupės sumažėjimą – didelis emigracijos srautas iš Lietuvos.



Šaltiniai: 1. Vaitekūnas S. (2006). Lietuvos gyventojai per du tūkstantmečius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 177-181; 2. Demografijos metraštis 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 10.



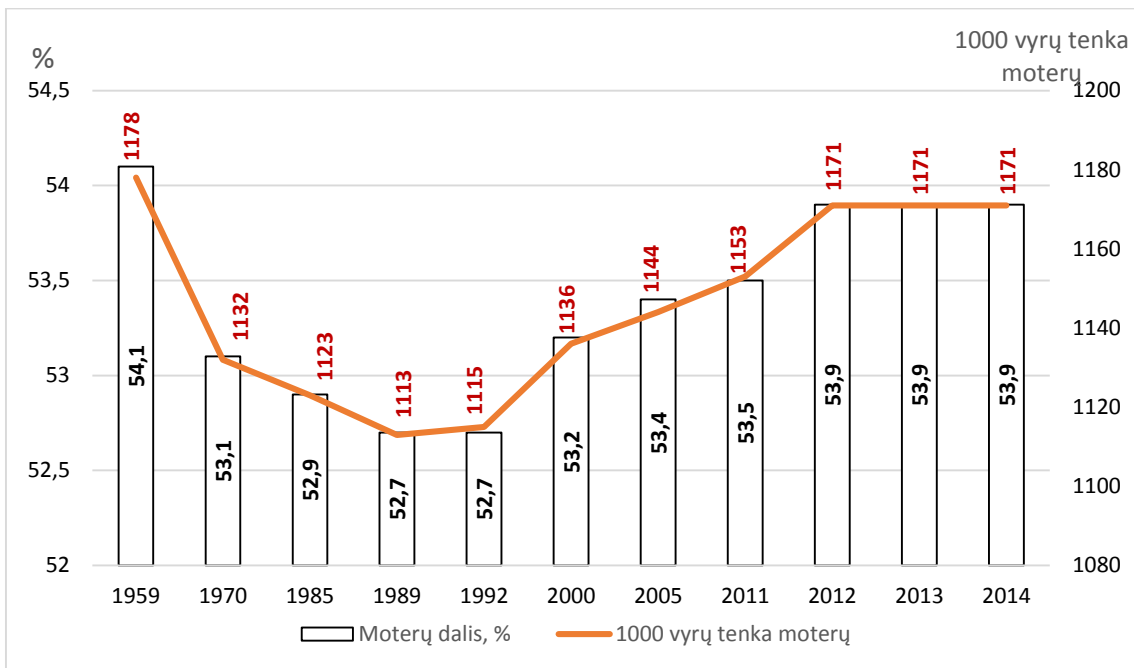
3.3 pav. Vidutinis gyventojų amžius ir struktūra pagal amžiaus grupes 2012 m. pradžioje  
Šaltinis: Lietuvos statistinis atlasas 2011. (2012). Lietuvos statistikos departamentas. Vidutinis gyventojų amžius ir struktūra pagal amžiaus grupes 2012. p. 14.

### 1.3. Užduoties atsakymas:

## 2. Lietuvos gyventojų pasiskirstymas pagal lytį.

2.1. Užduotis. Išanalizuokite moterų dalies kaitą Lietuvoje (3.4 pav.) ir nustatykite pagrindines tendencijas.

2.2. Užduotis. Išanalizuokite vyrų ir moterų dalies teritorinio pasiskirstymo žemėlapi (3.5 pav.) ir nustatykite svarbiausius jų pasiskirstymo dėsningumus.

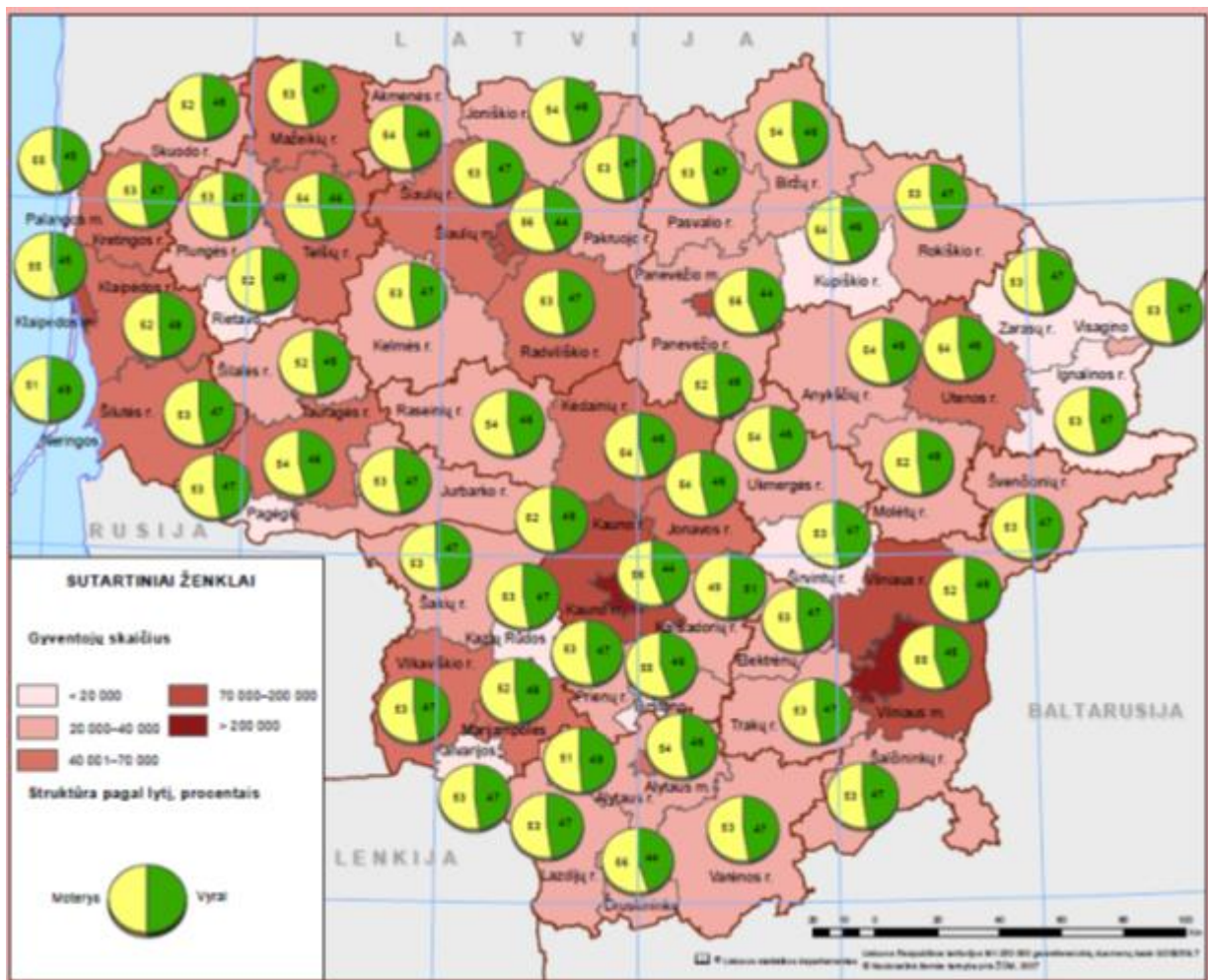


### 3.4 pav. Moterų dalies kaita (metų pradžioje)

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas. (2012). Demografijos metraštis 2013. Vilnius. p. 23.

2.1 užduoties atsakymas:

2.2. užduoties atsakymas:



3.5 pav. Gyventojų skaičius ir struktūra pagal lytį 2012 m. pr.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas. (2012). Lietuvos statistinis atlasas 2011. Vidutinis gyventojų amžius ir struktūra pagal amžiaus grupes 2012. p. 12.

### 3. Demografinės senatvės koeficientas ir jo kitimas ir teritorinis pasiskirstymas.

3.1. Užduotis. Nustatykite demografinės senatvės koeficiento kaitos pagrindines tendencijas (3.2 lentelė).

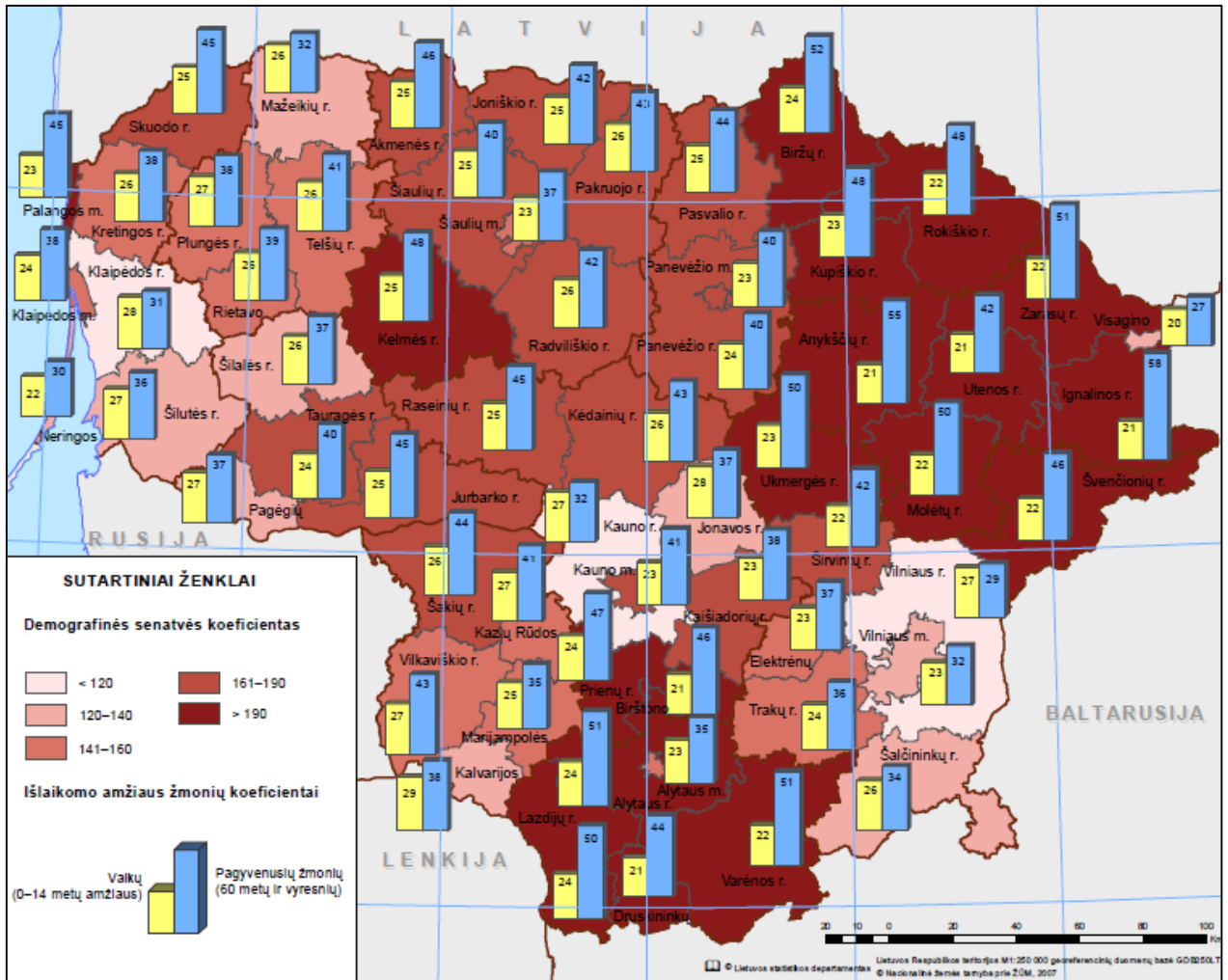
3.2 lentelė. Demografinės senatvės koeficiento \* kitimas Lietuvoje metų pradžioje

	1990	1995	2000	2002	2003	2007	2013	2014
<b>Viso</b>	<b>71</b>	<b>79</b>	<b>94</b>	<b>104</b>	<b>110</b>	<b>129</b>	<b>164</b>	<b>166</b>
Miestai	56	67	87	97	104	126	162	164
Kaimai	103	105	108	115	119	133	167	170

\* 60 metų ir vyresnių gyventojų skaičius, tenkantis 100 vaikų iki 15 m. amžiaus

Šaltinis: Demografijos metraštis 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 23.

3.2. Užduotis. Nustatykite demografinio senėjimo koeficiento skirtumus tarp Lietuvos savivaldybių (3.6 pav.).



**3.6 pav. Demografinės senatvės ir išlaikomo amžiaus žmonių koeficientai 2012 m. pr.**  
 Šaltinis: Lietuvos statistinis atlasas 2011. (2012). Lietuvos statistikos departamentas. Demografinės senatvės ir išlaikomo amžiaus žmonių koeficientai. p. 15.

**3.1. Užduoties atsakymas:**


**3.2. Užduoties atsakymas:**

#### 4. Išlaikomo amžiaus žmonių kitimas ir teritorinis pasiskirstymas.

4.1. Užduotis. Išanalizuokite 3.3 lentelę ir nustatykite išlaikomo amžiaus žmonių struktūrą ir bei jų kaitos pagrindinius dėsningumus.

3.3 lentelė. Išlaikomo amžiaus žmonių \* kitimas

Amžiaus grupė	1990	1995	2000	2002	2003	2014
Iš viso	63	65	64	63	63	64
Iki 14	37	36	33	31	30	24
60+	26	29	31	32	33	40

\*  *Vaikų ir senyvo amžiaus žmonių skaičius 100 – ui 15 – 59 metų amžiaus gyventojų. Kituose šaltiniuose išlaikomo amžiaus žmonių dalis skaičiuojama, kiek šimtui 15-64 m. amžiaus gyventojų tenka vaikų (0-14 m.) ar pagyvenusiu (65 m. ar vyresnio amžiaus) žmonių.*


Šaltinis: Demografijos metraštis 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 23.

4.2. Užduotis. Išanalizuokite *Demografinės senatvės ir išlaikomo amžiaus žmonių koeficientų žemėlapi* (3.6 pav.) ir nustatykite vaikų ir pagyvenusio amžiaus gyventojų teritorinio pasiskirstymo dėsningumus bei priežastis.

4.1. Užduoties atsakymas:

4.2. Užduoties atsakymas:

#### 5. Gyventojų tautinė sudėtis ir jos kitimas.

5.1. Užduotis. Nustatykite pagrindinius gyventojų tautinės sudėties kaitos dėsningumus.  Kokia yra paskutiniųjų metų gyventojų tautinė sudėtis Lietuvoje ? (3.4 lentelė).

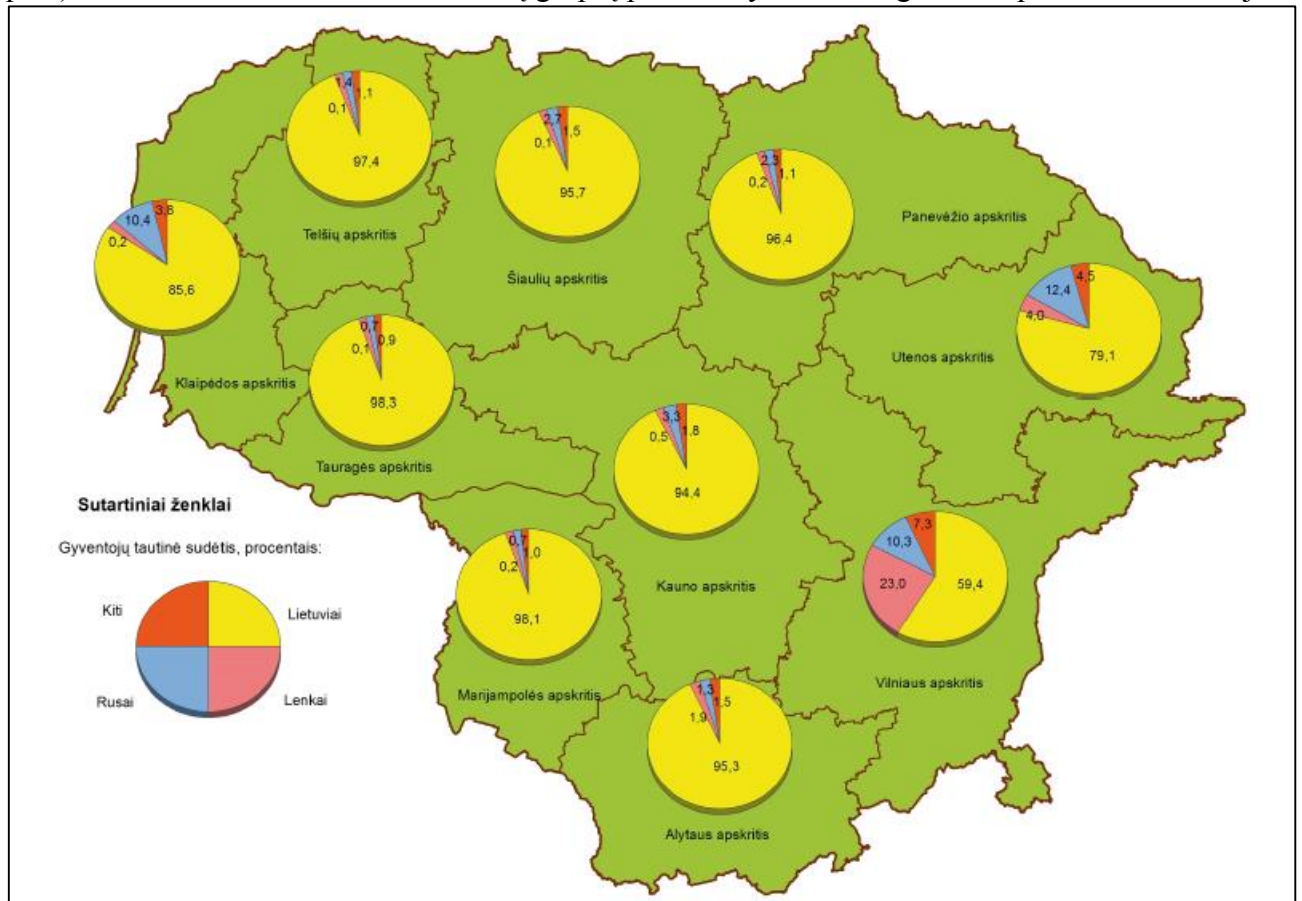
### 3.4 lentelė. Lietuvos gyventojų tautinė sudėtis, %

Tautybė	1989 m.*	2001 m.*	2011 m.*	Pastabos
Lietuvių	79,6	83,5	84,2	
Rusų	9,4	6,3	5,8	
Lenkų	7,0	6,7	6,6	
Baltarusių (gudų)	1,7	1,2	1,2	
Ukrainų	1,2	0,7	0,5	
Kiti	0,8	0,7	0,6	

\*Visuotinio gyventojų surašymo duomenys.

Šaltinis: Gyventojai pagal tautybę, gimtąją kalbą ir tikybą. Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai. (2013). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius.

5.2. Užduotis. Išanalizuokite Lietuvos gyventojų pasiskirstymo pagal tautinę sudėtį žemėlapi (3.7 pav.). Išsiaiškinkite svarbiausius tautinių grupių pasiskirstymo dėsningumus ir priežastis Lietuvoje.



### 3.7 pav. Gyventojų tautinė sudėtis apskrityse 2011 m., %

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas. (2013). Gyventojai pagal tautybę, gimtąją kalbą ir tikybą. Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai. Vilnius., p. 2.

#### Gyventojų tautinė sudėtis

Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo (toliau – surašymas) duomenimis, 2011 m. Lietuvoje gyveno 154 tautybių gyventojai (2001 m. – 115). Užfiksuota 11 tautybių

gyventojų grupių, kurias sudarė po 1 tūkst. ir daugiau gyventojų. Dalis lietuvių save priskyrė žemaičiams (2169), aukštaičiams (3), dzūkams (9), kuršiams (3), suvalkiečiams (2) ir jotvingiams (2 gyventojai).

Nuo 1959 m. iki 1989 m. iš kitų gausiausių tautybių gyventojų grupių lyginamoji rusų, baltarusių ir ukrainiečių dalis didėjo, o lenkų – mažėjo. Nuo 1989 m. labiausiai sumažėjo rusų tautybės gyventojų lyginamoji dalis (nuo 9,4 % iki 5,8 %), kiek mažiau – lenkų (nuo 7 % iki 6,6 %), baltarusių (nuo 1,7 % iki 1,2 %) ir ukrainiečių (nuo 1,2 % iki 0,5 %). Palyginti su 2001 m. surašymo duomenimis, 2011 m. Lietuvoje sumažėjo ukrainiečių – 27 %, rusų – 19,5 % baltarusių – 15,5 %, lenkų – 14,8 %.

Kaimuose lietuviai sudarė 87,2 % miestuose – 82,6 % (2001 m. atitinkamai – 87,7 ir 81,4%) visų gyventojų. Surašymo duomenys rodo, kad didesnė rusų, baltarusių ir ukrainiečių lyginamoji dalis gyveno miestuose, o didesnė lietuvių ir lenkų dalis – kaimuose.

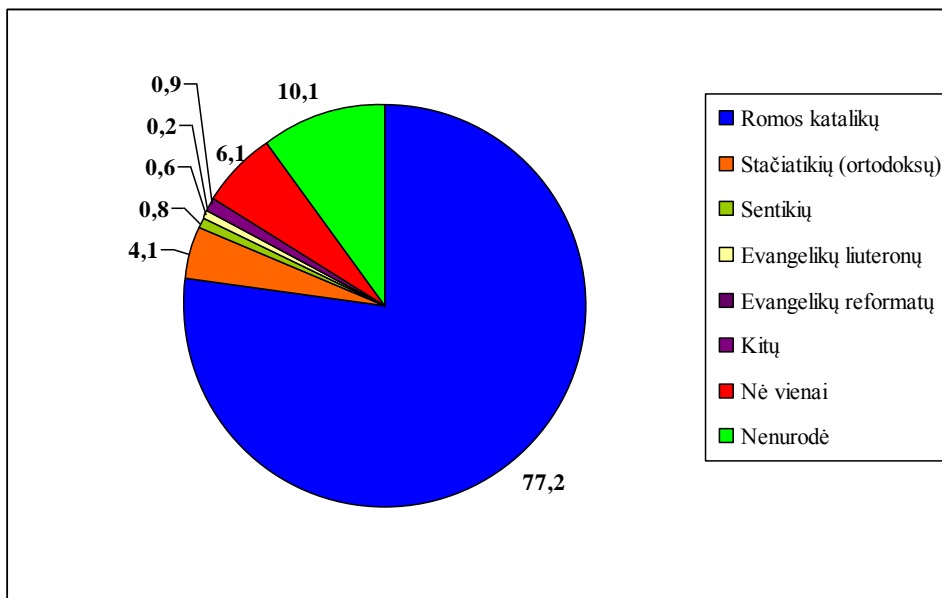
Šilalės rajono savivaldybė – **lietuviškiausia savivaldybė** Lietuvoje. 99,1 % jos gyventojų sudarė lietuviai. 48 savivaldybėse lietuviai sudarė 90 % ir daugiau visų gyventojų. **Mažiausia lietuvių** tautybės gyventojų lyginamoji dalis buvo Šalčininkų rajono (10,8 %), Visagino (18,6 %) ir Vilniaus rajono (32,5 %) savivaldybėse. **Didžiausia lenkų tautybės** gyventojų lyginamoji dalis buvo Šalčininkų (77,8 %), Vilniaus (52,1%), Trakų (30,1 %) ir Švenčionių (26 %) rajonų savivaldybėse, **rusų** – Visagino (51,9 %), Klaipėdos rajono (19,6 %), Zarasų rajono (18,7 %) ir Švenčionių rajono (13,3 %) savivaldybėse. **Lietuviškiausi miestai** buvo Panevėžys (96,1 %), Kaunas ir Šiauliai (po 93,6 %). Lietuvių dalis Vilniuje ir Klaipėdoje buvo mažesnė – atitinkamai 63,6 % ir 73,8 %. Vilnius buvo daugiatautiškiausias Lietuvos miestas. Jame gyveno 128 tautybių gyventojai, Kaune – 85, Klaipėdoje – 77, daugiau kaip 50 tautybių gyventojų buvo Šiauliuose ir Panevėžyje.

2011 m. Baltijos šalių gyventojų surašymų duomenimis, lietuvių lyginamoji dalis Lietuvoje buvo didesnė, negu Estijoje – estų (68,7 %), o Latvijoje – latvių (62,1 %).

Šaltinis: Gyventojai pagal tautybę, gimtąją kalbą ir tikybą. Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai. (2013). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 1 - 3.

## 6. Lietuvos gyventojų religinė sudėtis.

6.1. Uždutis. Perskaitykite tekstą ir išsiaiškinkite gyventojų pasiskirstymą pagal tikybą dėsningumus Lietuvoje. 📌 Kokia yra gyventojų struktūra pagal tikybą (3.8 pav.)?



3.8 pav. Gyventojai pagal religinę bendruomenę, kuriai save prisiskyrė 2011 m., % (2011 m. visuotinio gyventojų ir būstų surašymo duomenimis)

Šaltinis: Gyventojai pagal tautybę, gimtąją kalbą ir tikybą. Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai. (2013). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius., p. 5.

### Gyventojai pagal tikybą

*Tikintieji gali jungtis į religines bendruomenes, kurios siekia įgyvendinti tos pačios religijos tikslus. Jos gali būti atitinkamos religinės bendrijos vietinis padalinys.*

*2011 m. surašymo duomenimis, gyventojai save priskyrė 59 religinėms bendruomenėms (2001 m. – 28). Surašyme užfiksuota 11 tikybų, kurias išpažino daugiau kaip po 1 tūkst. gyventojų (3.8 pav.).*

*Save priskyrusiųjų Romos katalikų religinei bendruomenei dalis, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, apskrityse varijuoja nuo 86,7 % iki 70,6 %. Daugiau nei 80 % gyventojų save priskyrė Romos katalikams Alytaus, Marijampolės, Panevėžio, Tauragės ir Telšių apskrityse. Tautiniu požiūriu margesnėse apskrityse (Klaipėdos, Vilniaus ir Utenos) Romos katalikams save priskyrusiųjų dalis mažesnė – nuo 70,6 % iki 75,3 %. Stačiatikių (ortodoksų) daugiausia gyveno Klaipėdos (8,6 %), Utenos (8,3 %) ir Vilniaus (7,5 %) apskrityse, sentikių – Utenos (2,9 %) apskrityje. Didesnė nei 90 % lyginamoji Romos katalikų dalis užfiksuota Lazdijų rajono, Šilalės rajono, Kalvarijos ir Alytaus rajono savivaldybėse.*

*2011 m. surašymo duomenimis, Romos katalikų bendruomenei save priskyrė 88,6 % lenkų, 82,9 % lietuvių, 49,6 % baltarusių, 13,7 % ukrainiečių, stačiatikių (ortodoksų) bendruomenei – 51,5 % rusų, 32,3 % baltarusių, 59,1 % ukrainiečių, sentikių bendruomenei – 11,8 %. Kitoms religinėms bendruomenėms save priskyrė įvairių tautybių gyventojai, tačiau jų dalys, palyginti su visomis tautinėmis grupėmis, nedidelės, išskyrus musulmonų sunitų bendruomenę, kuriai save priskyrė 51,6 % totorių, ir judėjų bendruomenę, kuriai save priskyrė 34 % žydų.*

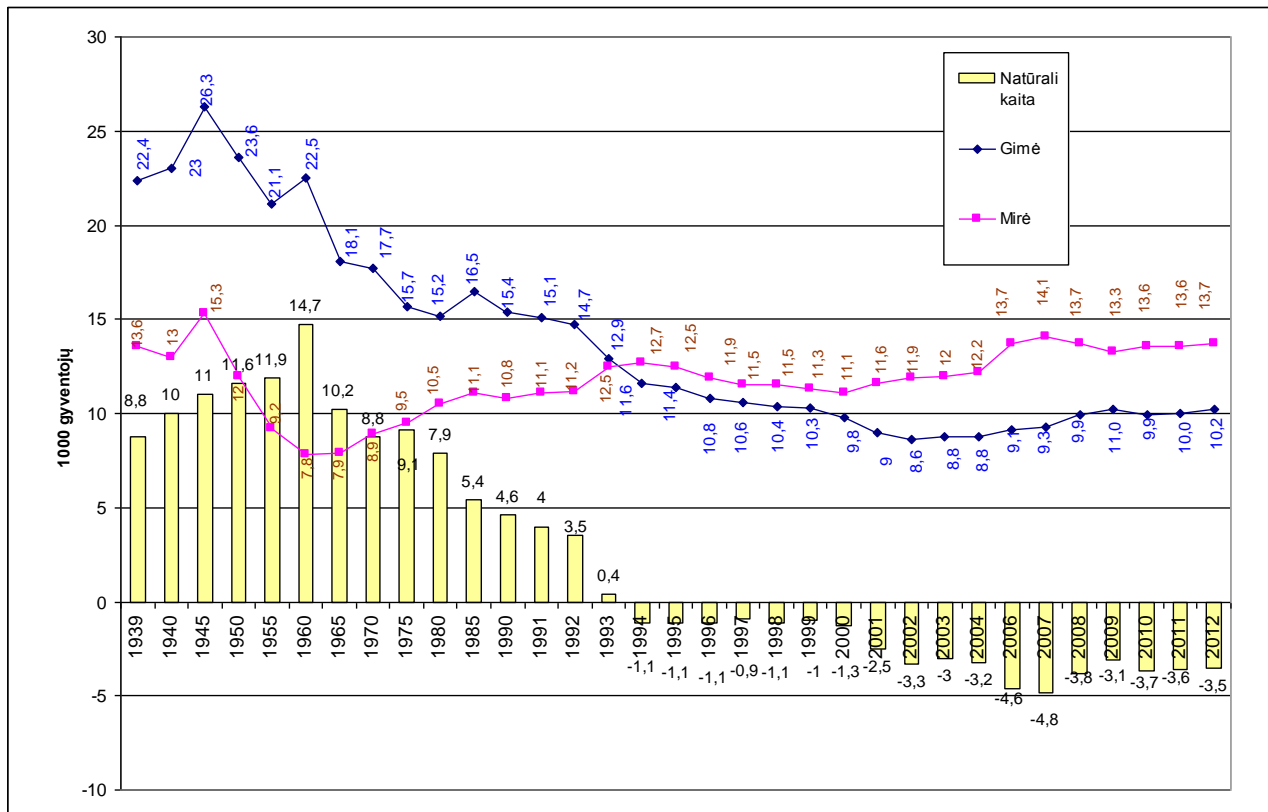
*Šaltinis: Gyventojai pagal tautybę, gimtąją kalbą ir tikybą. Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai. Lietuvos statistikos departamentas. (2013). Vilnius, p.4 – 6.*



#### 4 darbas. Natūrali gyventojų kaita. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė

##### 1. Natūrali gyventojų kaita.

1.1. užduotis. 📌 📢 Papildykite 4.1 pav. naujausiais gimstamumo, mirtingumo ir natūralios kaitos (1000 gyventojų) statistiniais duomenimis. 2. Išanalizuokite Lietuvos gyventojų gimstamumo, mirtingumo ir natūralios kaitos kitimą (1.1 pav.) ir nustatykite pagrindines tendencijas bei priežastis. 3.



4.1 pav. Lietuvos gyventojų gimstamumas, mirtingumas ir natūrali kaita, 1000 gyventojų  
Šaltinis: Demografijos metraštis 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius. p. 30, 38, 59.

1.2. Užduotis. Išanalizuokite gimstamumo rodiklių kitimą 1985 – 2013 m. (4.1 lentelė). Nustatykite pagrindines kaitos tendencijas. Kas lėmė tokį suminio gimstamumo ir nesantuokinių vaikų dalies kitimą šalyje, miestuose bei kaimuose?

📖 **Suminis gimstamumo rodiklis** - vidutinis gyvų gimusių kūdikių skaičius, kuriuos moteris pagimdė per visą reproduktyvų savo gyvenimo laikotarpį (15–49 metų amžiaus), jeigu ji sulaukė 50 metų amžiaus ir kiekvienoje amžiaus grupėje išliktų atitinkamų metų gimstamumo rodiklis (gimusiųjų skaičius 1000 moterų) (Lietuvos statistikos departamentas). Lietuvoje gimstamumas žemiau kartų kaitą užtikrinančio lygio nukrito praėjusio šimtmečio paskutiniame dešimtmetyje. Pasibaigus pirmajam demografiniam perėjimui, siejamam su visuomenės industrine raida, porą dešimtmečių, iki 1990 m., suminis gimstamumo rodiklis Lietuvoje buvo artimas 2, t. y. artimas lygiui, dar užtikrinančiam kartų kaitą. Tačiau nuo 1990 m. gimstamumas labai sparčiai ir didžiuliais mastais pradėjo mažėti ir tai truko iki šio šimtmečio pradžios, kai suminis gimstamumo rodiklis buvo mažesnis už 1,3. Suminis gimstamumo rodiklis sumažėjo nuo 2,03 1990 iki mažiausio lygio – 1,23 (2002 m.) ir žemiau kaip 1,3 išliko keletą metų – 2002–2005 m. (Lietuvos statistikos departamentas). Vėliau šis gimstamumo rodiklis palengva didėjo, tačiau iki šiol vis dar tebėra labai žemo lygio (gerokai žemiau lygio, užtikrinančio kartų kaitą): 2013 m. – 1,59 (Demografijos metraštis, 2014).

*Šaltinis:* Stankūnienė, V., Jasilionis, D., Baublytė, M. (2014). Lietuvos demografinis kelias: praeities ir lyginamoji perspektyvos. Lietuvos demografinės raidos pagrindiniai bruožai pastarųjų kelių dešimtmečių laikotarpiu. Demografija visiems. Informacinis biuletenis 2014. Nr. 1. Vytauto Didžiojo universitetas, Demografinių tyrimų centras. P. 3 – 4.

**Ne santuokoje gimę vaikai.** 1922-aisiais Lietuvoje „pavainikiais“ arba „nemoterystėje“, kaip buvo nurodoma to meto statistikoje, gimusiųjų registruota 6,32 %. Visą tarpukarį ir sovietmetį, taigi iki pat 10-o dešimtmečio pradžios, Lietuvoje nesantuokinis gimstamumas svyravo minimaliai ir sudarė 6–7 % nuo visų registruotų gimusiųjų. Išimtis būtų tik pirmasis pokario dešimtmetis, kai 1950 ir 1955 m. ne santuokoje gimusių vaikų registruota daugiau (atitinkamai 12,5 ir 9,7 %). Taigi, nepaisant šios išimties, didžiąją XX a. dalį, net septynis dešimtmečius, nesantuokinis gimstamumas beveik nekito. Būtina pabrėžti, kad visu šiuo nesantuokinio gimstamumo laikotarpiu buvo fiksuojami kūdikiai, kurių susilaukdavo vienišos motinos, nes santuoka buvo dominuojantis šeimos formavimo būdas. Ryškiausi nesantuokinio gimstamumo pokyčiai sietini su paskutiniu XX a. dešimtmečiu. Dinamiškai vystęsis nesantuokinis gimstamumas XXI a. pirmajame dešimtmetyje ir antrojo dešimtmečio pradžioje stabilizavosi. 2004 m. 19,5 % įregistruotų nesantuokinių vaikų gimė nesusituokusiems tėvams ir tik 8,9 % – vienišoms motinoms, nors metais anksčiau situacija buvo priešinga. Tai rezultatas pokyčių teisinės tvarkos, reglamentuojančios socialinės piniginės paramos gavimą. Vertinant asmenų galimybes gauti piniginę socialinę paramą, nuo 2004 m. atsižvelgiama į tėvo prievolę išlaikyti vaiką (-us).

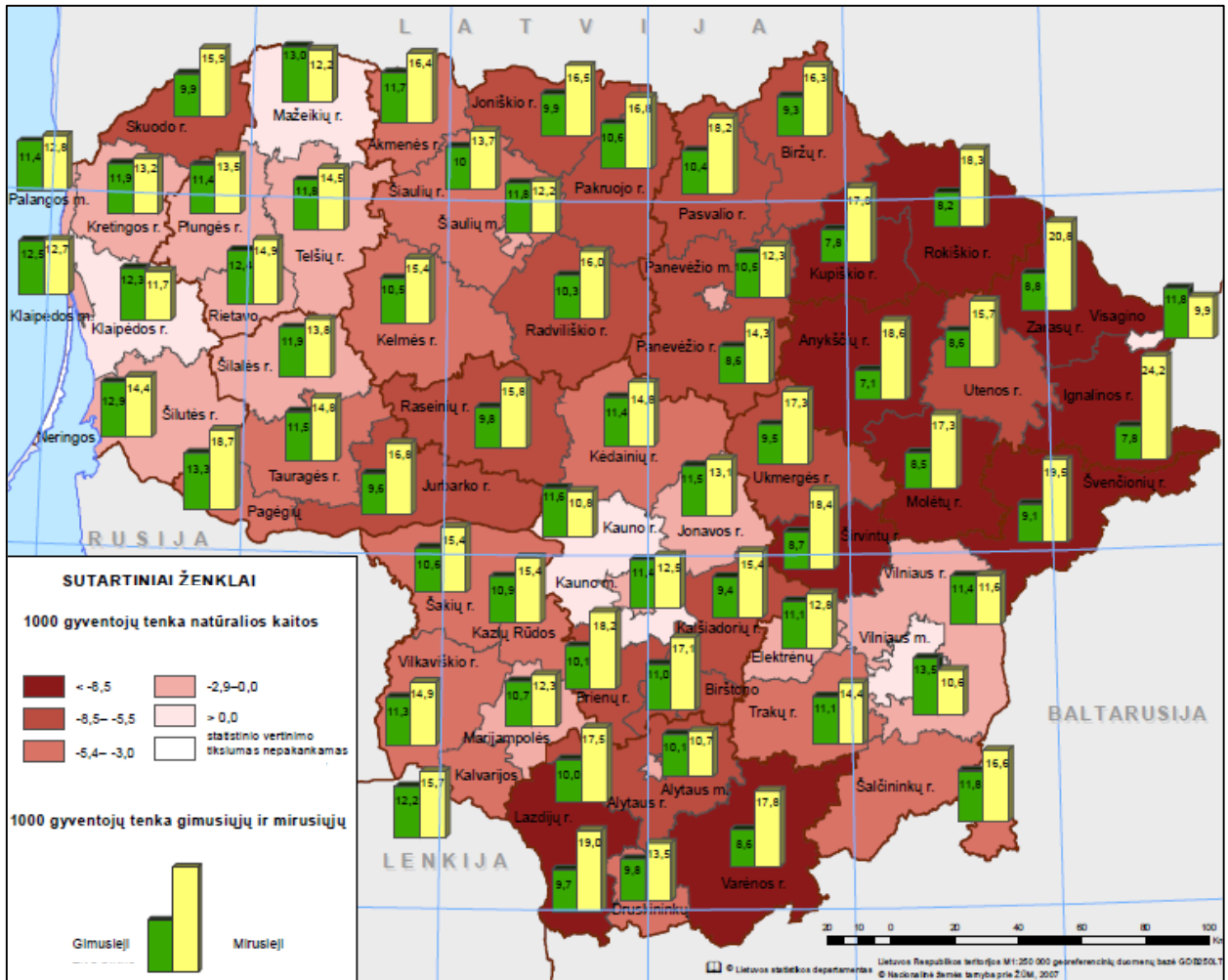
*Šaltinis:* Maslauskaitė, A. (2014). Nesantuokinis gimstamumas Lietuvoje: lyginamoji laiko perspektyva. Demografija visiems. Informacinis biuletenis 2014. Nr. 1. Vytauto Didžiojo universitetas, Demografinių tyrimų centras. P. 12-13.

#### 4.1 lentelė. Gimstamumo rodikliai Lietuvoje

Metai	Suminis gimstamumo rodiklis	Nesantuokinių vaikų dalis bendrame gimusiųjų skaičiuje, %	Pastabos
1985	2,08	7,0	
1990	2,02	7,0	
1995	1,49	12,8	
2000	1,27	22,6	
2001	1,29	25,4	
2002	1,24	27,9	
2003	1,26	29,5	
2005	1,27	28,4 (kaimai: 34,3%, miestai: 25,3%)	
2006	1,31	29,6	
2007	1,35 (1,25 –miestai; 1,5 –kaimai)	29,2	
2008	1,47	28,5	
2009	1,50	27,9	
2010	1,50	28,7	
2011	1,55	27,7	
2012	1,60	28,8	
2013	1,59 (miestai - 1,47; kaimai – 1,87).	29,5	

*Šaltinis:* Lietuvos statistikos metraštis 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius. p. 38, 43.

1.3. Užduotis. Išanalizuokite gyventojų gimstamumo teritorinį pasiskirstymą (4.2 pav.) ir nustatykite teritorinius gimstamumo dėsningumus Lietuvoje.



#### 4.2 pav. Gimstamumas, mirtingumas ir natūrali kaita Lietuvos savivaldybėse 2011 m.

Šaltinis: Lietuvos statistinis atlasas 2011. (2011). Lietuvos statistikos departamentas. Natūrali gyventojų kaita 2011 m. p. 17.

Teritoriniu požiūriu gimstamumas Lietuvoje yra gan netolygus. Labai išryškėja dvi zonos. Pirmoji – tai Šiaurės Rytų ir Pietryčių Lietuva ir antroji – Vidurio Lietuva ir Žemaitija bei pajūris. Pirmojoje zonoje gimstamumas yra mažas, antrojoje zonoje – aukštesnis. Šiaurės Rytų ir Pietryčių Lietuvoje gimstamumas buvo žemesnis jau kelis dešimtmečius dėl didesnio gyventojų išvykimo (Vilniaus trauka) ir gyventojų senėjimo. Žemaitija, ypač Šilutės, Šilalės, Kretingos, Plungės ir kiti rajonai visada buvo didesnio gyventojų prieaugio arealas. Šiuo metu, mažėjant gimstamumo lygiui visoje Lietuvoje, atsiranda rajonų (Tauragės, Jurbarko, Akmenės), kuriuose gimstamumo lygis nebesiskiria nuo Pietryčių Lietuvos.

Šaltinis: Vaitekūnas S. (2006). Lietuvos gyventojai: per du tūkstantmečius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. p. 239.

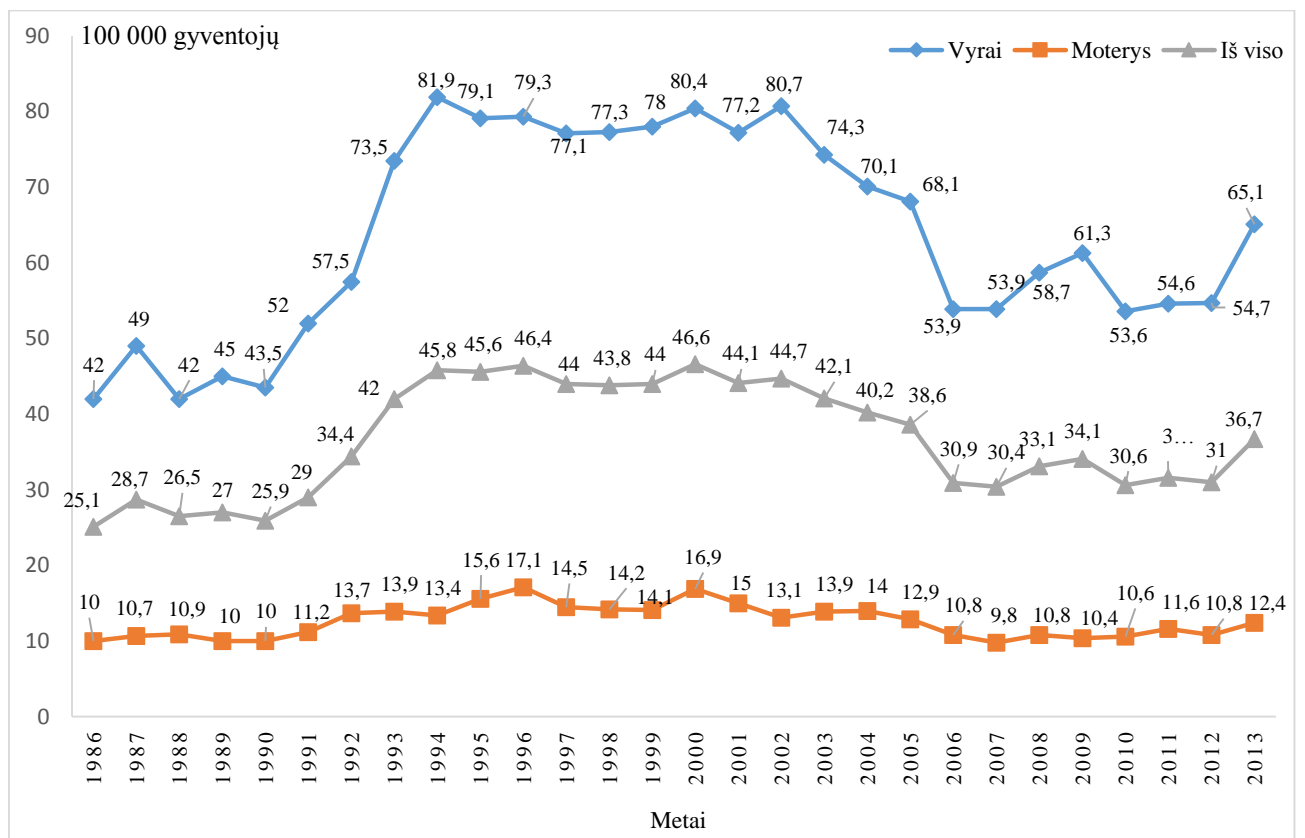
1.4.1. Užduotis. Išanalizuokite gyventojų mirtingumo teritorinį pasiskirstymą (4.2 pav.) ir nustatykite mirtingumo dėsningumus Lietuvoje.

Gyventojų mirtingumas skiriasi ne tik laike, bet ir erdvėje. Pirmiausiai dėmesį atkreipia tai, kad nuolat didėja gyventojų mirtingumo koeficientas Pietryčių Lietuvoje. Lyginant su kitais regionais, čia kasmetinis mirtingumo koeficientas daugelyje rajonų yra didesnis nei 14 ‰. Antra, mirtingumo koeficientas didesnis kaimuose, nei miestuose. Miestų buvimas savivaldybėse dažnai užmaskuoja tikrąją padėtį atskiro tipo

gyvenvietėse ir sukuria optimistiškesnį vaizdą, nei yra iš tikrųjų. Dėl to nuolatos nyksta maži kaimai, vegetuoja miestelių dalis, ypač tie, kurie yra nutolę nuo didesnių miestų, rekreacinių bei turistinių zonų.

Šaltinis: Vaitekūnas S. (2006). Lietuvos gyventojai: per du tūkstantmečius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 256-257.

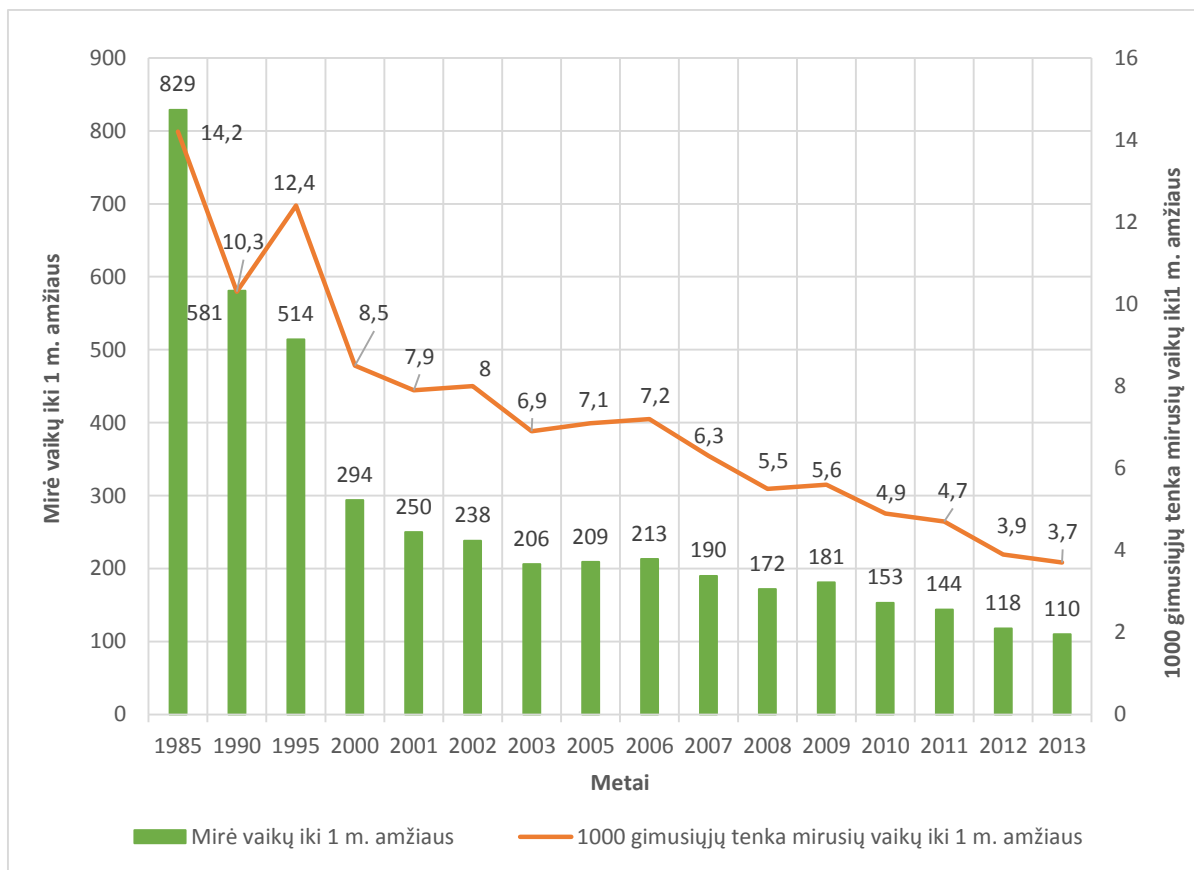
**1.4.2. Užduotis.** Išanalizuokite savižudybių kitimą Lietuvoje 1990-2010 m. ir nustatykite kaitos priežastis (4.3 pav.). Palyginkite savižudybių kaitą bei mastą tarp miestų ir kaimų. Kas lemia tokius teritorinius skirtumus?



4.3 pav. Savižudybių kaita Lietuvoje 1986 – 2013m., 100 000 gyventojų

Šaltinis: Higienos institutas (2015).


**1.4.3. Užduotis.** Išanalizuokite kūdikių mirtingumo kaitą (4.4 pav.) Lietuvoje ir nustatykite svarbiausias kaitos tendencijas bei priežastis.



**4.4 pav. Kūdikių mirtingumo kitimas**

Šaltinis: Demografijos metraštis 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius. p. 85.

**1.5. Užduotis.** Išanalizuokite gyventojų natūralios kaitos teritorinį pasiskirstymą (4.2 pav.) ir nustatykite gyventojų natūralios kaitos dėsningumus Lietuvoje.

 Skirtinga gyventojų demografinio amžiaus struktūra, nevienodas jų gimstamumas ir mirtingumas sąlygoja ir gana skirtingą natūraliųjų gyventojų prieaugį. Labai skiriasi miestų ir kaimų taip pat didžiųjų miestų depopuliacijos lygis. To priežastys yra įvairios. Be bendrųjų dėsningumų įtakos turi miestų patrauklumas, kaimo jaunimo atvykimas į juos studijuoti ir dirbti, didesnis darbo vietų skaičius, moterų išsimokslinimo ir išsilavinimo lygis, darbo pobūdis, požiūris į vaikus, kaip į vertybę ir pan. Esant miestuose daugiau jaunimo, didesnis yra ir gimstamumas, nors jis ir nekompensuoja mirtingumo. Gyventojų prieaugio mažėjimas ir depopuliacija prasidėjo Šiaurės ir Rytų Lietuvoje ir jos bangos pradėjo skliti pirmiausiai į Pietryčių Lietuvą, o vėliau – į vakarus. Tam įtakos daugiausiai turėjo tai, kad XX a. šeštajame dešimtmetyje prasidėjus intensyviai industrializacijai, sparčiausiai buvo plėtojamas Vilnius. Jis ir sutraukė daug kaimo žmonių iš Šiaurės Rytų Lietuvos. Be to, pokario metais lenkai repatriavo iš Vilniaus ir viso jo krašto ir sumažino gyventojų skaičių. Antra, Vilniui atstatyti ir jam kurti po karo iš tankiai apgyvendintų Zarasų, Ignalinos, Molėtų, Švenčionių ir kitų rajonų gyventojai, ypač jaunimas, buvo perkelti į Vilnių, kur dauguma pasiliko gyventi visam laikui. Dėl to Šiaurės Rytų Lietuvos kaimai, kažkada buvę labai gyvybingi, ištuštėjo. Tam tikrą įtaką turėjo ir tai, kad žmonės migravo į miestus dėl žemo darbo užmokesčio kolūkiuose. Užmokesčiai čia buvo mažesni nei kituose Lietuvos regionuose dėl nederlingų žemių ir kitų priežasčių.

Šaltinis: Vaitekūnas S. (2006). Lietuvos gyventojai: per du tūkstantmečius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. p. 260-262.


## 2. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė.

2.1. Užduotis. Išanalizuokite 4.2 lentelę. Kaip kito Lietuvos gyventojų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė? Nustatykite vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės skirtumus tarp vyrų ir moterų ir paaiškinkite priežastis.

4.2 lentelė. Vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės (metais) kitimas Lietuvoje

Gyventojų grupės / metai	1985-1986	1990	1995	2000	2013	Pastabos
Visi gyventojai	71,54	71,49	69,29	72,87	74,02	
Vyrai	66,79	66,55	63,53	67,62	68,53	
Moterys	75,93	76,22	75,15	77,93	79,38	
Miestai	72,48	72,40	70,09	73,23	76,05	
Kaimai	69,44	69,47	67,03	69,95	73,33	

Šaltinis: Demografijos metraštis 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius. p. 82.

 **Vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės reikšmė parodo gyvenimo trukmę metais, kuri liko gyventi vidutiniam tam tikro amžiaus tiriamos populiacijos gyventojui, esant konkrečiam mirtingumo lygiui. Lietuvoje gyvenimo trukmė (tiek vyrų, tiek moterų), nuolatos ilgėja. 1925 m. vidutinė gyvenimo trukmė buvo 50 metų. Nuo tų metų didėja vyrų ir moterų vidutinės gyvenimo trukmės skirtumas. Šiuo metu Lietuva pagal vidutinę tikėtiną vyrų gyvenimo trukmę užima paskutinę vietą tarp Europos Sąjungos šalių. Šio rodiklio reikšmė 2013 m. siekė 68,53 m. ir buvo tik šiek tiek didesnė negu 1964 ir 1965 m. Beje, kaip tik šiuo laikotarpiu, 1964–1967 m., Lietuvos vyrų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė buvo ilgesnė už Prancūzijos vyrų ir artima kitų Vakarų ir Šiaurės Europos valstybių rodikliams. Šiandien Lietuvos vyrų gyvenimo trukmė nuo bene ilgiausiai gyvenančių Europos vyrų – prancūzų – skiriasi apie 10 metų. Iki 1984 m. Lietuvos vyrų vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės pokyčius stipriai veikė kūdikių ir vaikų mirtingumo rodiklių svyravimai. Lietuvos vyrų vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės pokyčiai nuo 1994 m. labiausiai veikiami darbingo amžiaus vyrų mirtingumo kaitos. Kūdikių ir vaikų mirtingumas turėjo labai mažą poveikį šiems pokyčiams. Vyresnių negu 60 metų asmenų mirtingumo rodiklių pokyčių įtaka gyvenimo trukmės svyravimams didesnė, tačiau smarkiai nusileidžia 20–39 ir 40–59 metų grupėms. Demografai ir medikai mirtingumo rodiklių pokyčius Lietuvos darbingo amžiaus vyrų grupėse sieja su mirtingumu dėl išorinių mirties priežasčių ir mirtingumu dėl alkoholio vartojimo (Stankūnienė, Jasilionis, 2011; Jasilionis et al., 2007; Stumbrys, 2014).**

*Taip pat skiriasi miestų ir kaimų gyventojų gyvenimo trukmė. Tai lemia skirtingas gyvenimo būdas įvairaus tipo gyvenvietėse, taip pat geresnės darbo ir poilsio sąlygos.*

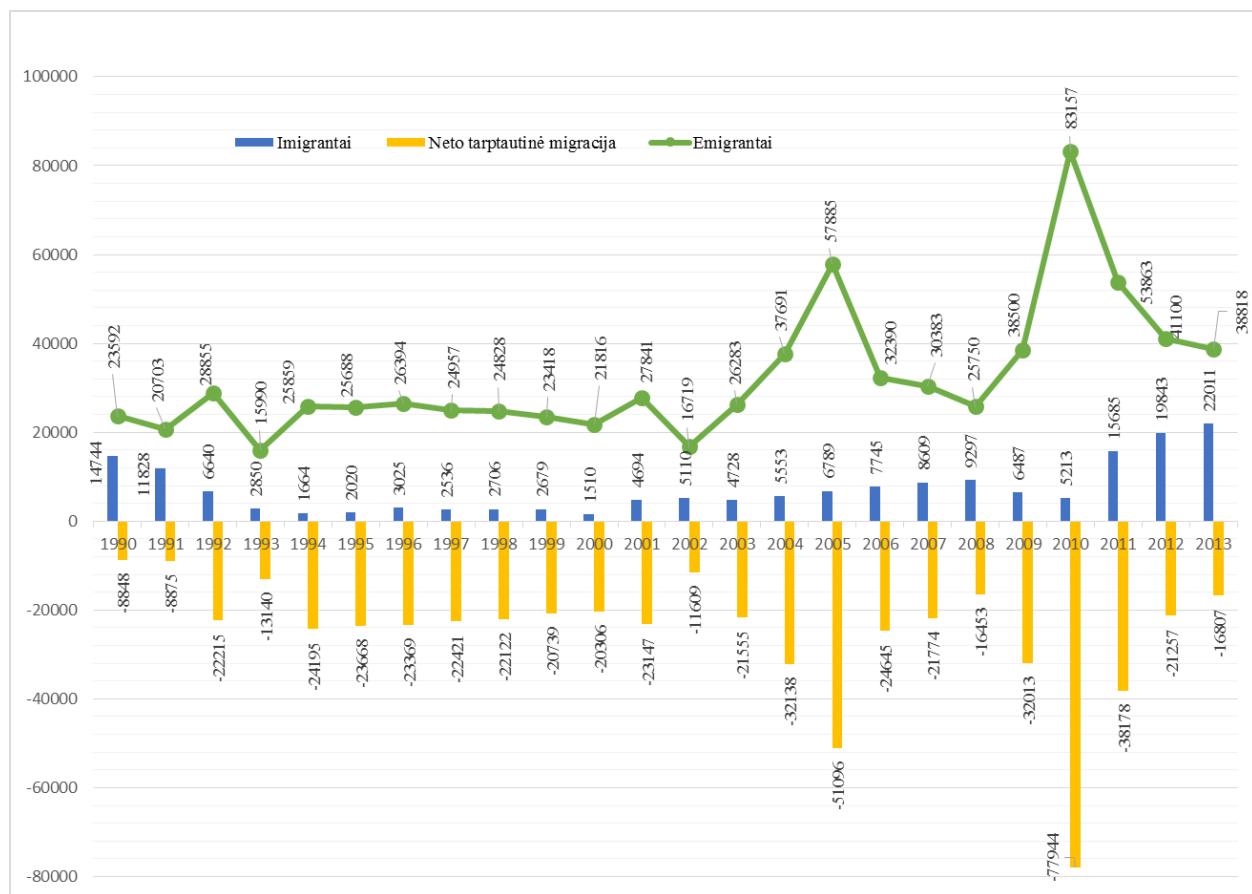
Šaltiniai: **1.** Jasilionis D., Shkolnikov V. M., Andreev E. M., Jdanov D. A., Ambrozaitiene D., Stankūnienė V., Mesle F., Vallin, J. (2007). Sociocultural mortality differentials in Lithuania: results obtained by matching vital records with the 2001 census data, Population (english edition), 2007/4. Vol. 62, p. 597–646; **2.** Stankūnienė V., Jasilionis D. (2011). Lietuvos gyventojų mirtingumo lygio ir mirties priežasčių struktūros prieštaringi pokyčiai. Filosofija. Sociologija. Lietuvos mokslų akademija, t. 22, Nr. 4, p. 334–347; **3.** Stumbrys D. (2014). Didelis priešlaikinis Lietuvos vyrų mirtingumas. Kaita ir priežastys, STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika, 2014, Nr. 8, p. 79–88; **4.** Stumbrys, D. (2004). Lietuvos vyrų vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės šuoliška kaita. Demografija visiems. Informacinis biuletenis 2014. Nr. 1. Vytauto Didžiojo universitetas, Demografinių tyrimų centras. P. 16-17; **5.** Vaitekūnas S. (2006). Lietuvos gyventojai: per du tūkstantmečius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. P. 183-184.

## 5 darbas. Tarptautinė ir vidaus gyventojų migracija

### 1. Tarptautinė gyventojų migracija.

1.1. užduotis. Naujausiais statistiniai duomenimis papildykite Lietuvos gyventojų tarptautinės migracijos kaitos diagramą (5.1 pav.), išanalizuokite ją ir nustatykite pagrindinius emigracijos, imigracijos ir neto migracijos etapus bei priežastis.

Šaltinis: 📖 Demografijos metraštis 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius. p.117.



5.1 pav. Lietuvos gyventojų tarptautinės migracijos kaita

Šaltinis: Demografijos metraštis 2013. Lietuvos statistikos departamentas. (2014). Vilnius. p.117.

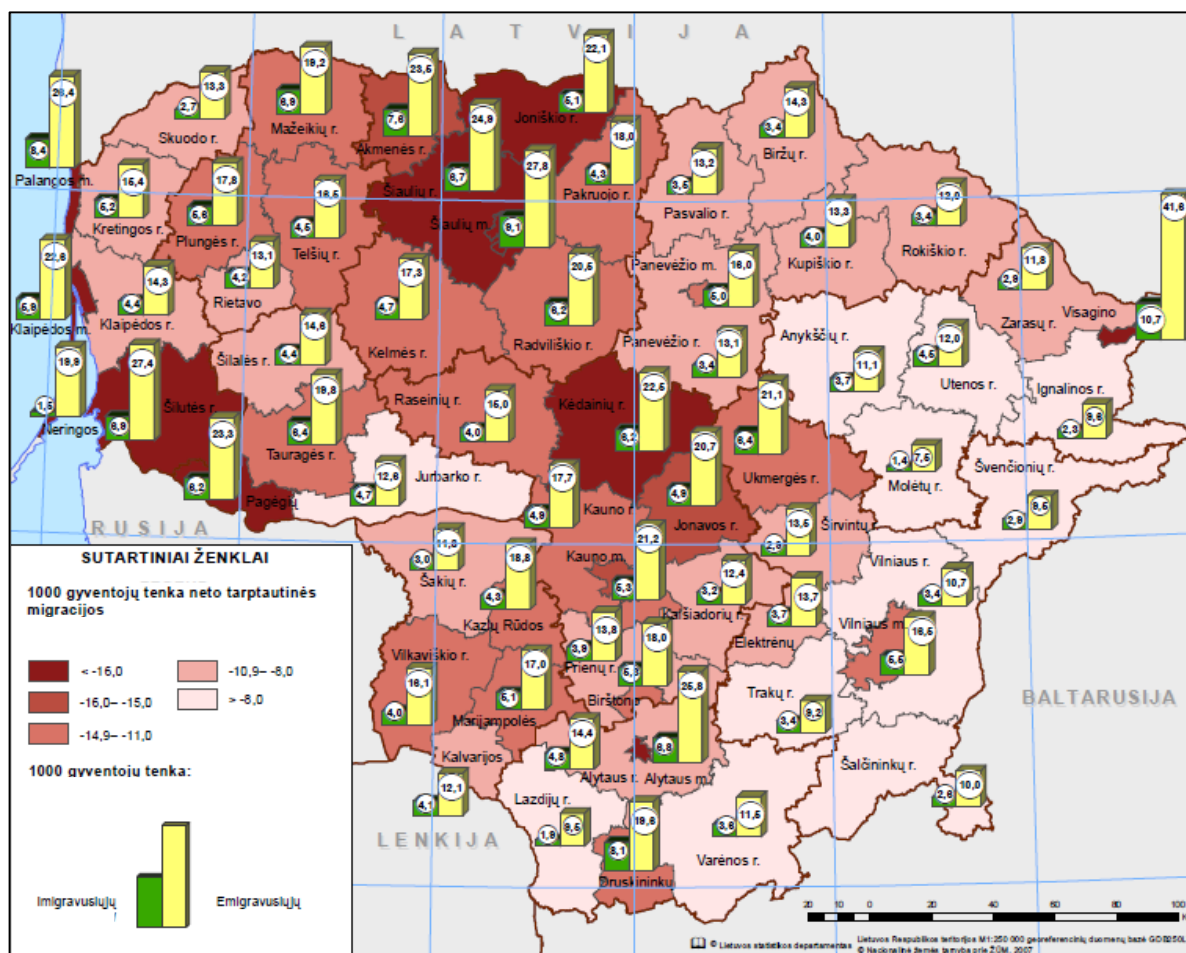
📖 Per pastaruosius kelis dešimtmečius būta kelių migracijos srautų, modelių ir strategijų modifikacijos etapų. Pirmas ryškus lūžis – 1989–1990 metai. XX a. 10-ojo dešimtmečio pradžioje (1989(1990) – 1993), palyginti su tarybinio periodo migracija, įvyko esminis lūžis: imigraciją keičia emigracija. Šiuo periodu pagrindinė migracijos forma – repatriacija, t. y. masinis rusų, ukrainiečių, baltarusių ir kitų buvusių tarybinių respublikų gyventojų grįžimas į tėvynę. Taip pat žydai palieka Lietuvą. Šiuo periodu didžioji emigracijos dalis išlieka ilgalaikė, deklaruojama. 1992(1993) – 2003 m. – migracijos „ekonomizavimas“ (išgyvenimo strategijos) laikotarpis. Nuo 1990-ųjų pradžios (1992–1993), įsitvirtinant rinkos santykiams, pasireiškia ir kitos migracijos formos. Migracijos srautai nukrypsta iš rytų į vakarus, plečiasi geografija, ilgalaikę migraciją keičia įvairios trumpalaikės, bet labai dažnos išvykos į kitas šalis, migracijoje atsiranda verslo elementų. To laikotarpio migracija jau nebėra gyvenimo vietos pasirinkimo būdas (strategija) ir vis labiau virsta ekonomine (išgyvenimo ar prasigyvenimo) strategija ar socialinio mobilumo kanalu. 2004–2008 m. – legalizacijos (teisės rinktis) laikotarpis. Šiuo periodu jau susiformavusiems migracijos modeliams didžiausią įtaką daro Europos integraciniai procesai, vis labiau atsiveriančios ES darbo rinkos. Nors pagrindiniai veiksniai tebėra ekonominiai, kartu išryškėja ir kitas „išstumiantis“ veiksnys - socialinis ir teisinis nesaugumas, su kuriuo ypač susiduria žemesnių socialinių grupių ar periferijų atstovai. Nuo 2006 m. emigracijos mastas mažėja ir palapsniui auga grįžtamoji migracija. Nors reemigraciją stabdo įvairios baimės, o neretai ir nutrūkė

socialiniai saitai, grįžtančių Lietuvos piliečių skaičius stabiliai didėjo. Šiuo periodu pasireiškusių pirmuosius teigiamus migracijos pokyčius visiškai sustabdė prasidėjusi ekonominė krizė, sukėlusį naują emigracijos bangą. 2009-2010 m. laikotarpiu emigracijos mastai vėl šoktelėjo į neregėtą aukštumą. Išryškėja aiški tendencija: augant nedarbui, beveik adekvačiai auga ir emigracija, krentant BVP, atitinkamos tendencijos matomos ir migracijos neto kaitoje.

Atkūrus nepriklausomybę, imigracijai į Lietuvą esminės įtakos turėjo lietuvių, buvusių tremtinių ir politinių kalinių grįžimas į Tėvynę. Prie jų prisidėjo ir grįžtantys iš sovietinės armijos dalinių, buvusių ne Lietuvoje. Nuo 1993 m. imigracija sumažėjo. Ji gali likti negusi tol, kol Lietuvos ekonomika sustiprės, kol atsiras poreikis darbo rankoms ir kol pakils pragyvenimo lygis, atitinkantis Europos Sąjungos vidurkį.

Šaltiniai: 1. Sipavičienė, A., Stankūnienė, V. (2011). Lietuvos gyventojų (e)migracijos dvidešimtmetis: tarp laisvės rinktis ir išgyvenimo strategijos. Filosofija. Sociologija. Lietuvos mokslų akademija. T. 22, Nr. 4. P. 323 – 333; 2. Vaitekūnas, S. (2006). Lietuvos gyventojai: per du tūkstantmečius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 306.

1.2.Užduotis. Išanalizuokite tarptautinės gyventojų migracijos 2011 m. žemėlapi (5.2 pav.) ir nustatykite emigrantų, imigrantų ir tarptautinės neto migracijos (1000 gyventojų) reikšmių teritorinio pasiskirstymo specifiką bei priežastis.




5.2 pav. Tarptautinė gyventojų migracija 2011 m.

Šaltinis: Lietuvos statistinis atlasas 2011. (2011). Lietuvos statistikos departamentas. Tarptautinė migracija 2011 m. p. 21.



## 1.2. Užduoties atsakymas:

 2004 – 2010 m. didžiausias tarptautinės emigracijos srautas vyksta iš vidurio Lietuvos savivaldybių, o mažiausiai žmonių emigruoja iš Rytų ir Šiaurės Rytų Lietuvos regiono.

Spartesnė tarptautinė migracija vyksta iš:

- regionų, kurių savivaldybių centrai yra didesni;


- tankiau apgyvendintų regionų;

- regionų, kur gyventojai jaunesni ir gyventojų senėjimo procesas vyksta lėčiau.

Tarptautinės migracijos procesų tendencijas galima būtų įvardinti, kaip priešingas vidaus migracijos procesams.



Šaltinis: Kuliešis, G., Pareigienė, L. . (2011). Lietuvos regionų depopuliacijos prielaidų tyrimas. Management theory and studies for rural business and infrastructure development, Nr. 5 (29). P. 116 – 125.

1.3. Užduotis. Išanalizuokite imigracijos ir emigracijos geografiją (valstybės, su kuriomis migracija šiuo metu intensyviausia).

Šaltinis:  Lietuvos statistikos departamentas. (2014). Demografijos metraštis 2013. Vilnius. p. 119 – 120; 128-129.


## 1.3 Užduoties atsakymas:

## 2. Vidaus migracija.

2.1. Užduotis.  Pabaikite užpildyti 5.1 lentelę naujausiais statistiniais duomenimis.  Palyginkite vidaus migracijos kryptis ir apskaičiuokite jų santykinę dalis.

### 5.1 lentelė. Migrantai pagal vidinės migracijos kryptis

Metai	Pakeitė nuolatinę gyvenamąją vietą šalies ribose	Pakeitė nuolatinę gyvenamąją vietą į miestą			Pakeitė nuolatinę gyvenamąją vietą į kaimą			Procentinis santykis: miestas-miestas/miestas-kaimas/ kaimas-miestas/kaimas-kaimas (%)
		Iš viso	Iš miestų	Iš kaimų	Iš viso	Iš miestų	Iš kaimų	
								29,9/22,7/29,9/17,4
1990	84058	50311	25133	25178	33747	19076	14671	
1993	68997	37532	22683	14849	31465	25397	6068	
1995	83765	47111	25715	21396	36654	29510	7144	
2001	37472	21009	10321	10688	16463	12856	3607	
2005	52733	33002	16677	16325	19731	16218	3513	
2008	56675	33259	15929	17330	23416	19227	4189	
2009	49564	30136	13589	16547	19428	15770	3658	
2010	49796	30281	13654	16627	19515	16325	3190	
2011	52199	31844	14313	17531	20355	17017	3338	
2012	60053	38029	16727	21302	22024	18382	3642	


Šaltinis:  Demografinės metraštis 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius. p. 137.

#### 2.1. Užduoties atsakymas:

Migracijos krypties santykinį dydį apskaičiuojame:

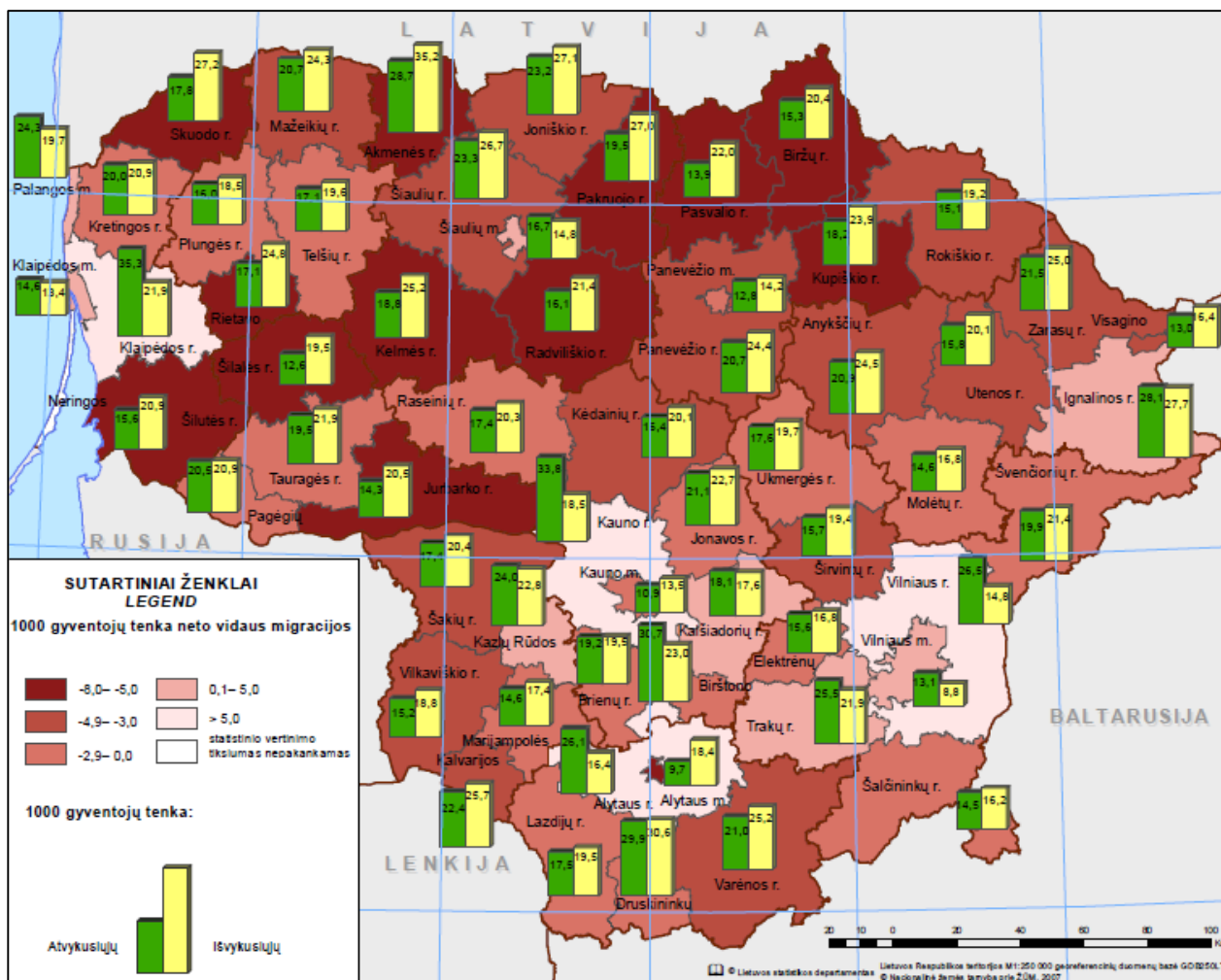
$$Pakeitusiųjų vietą dalis = \frac{\text{Pakeitusiųjų nuolatinę gyvenamąją vietą iš vienos vienos į kitą, skaičius}}{\text{Pakeitusiųjų nuolatinę gyvenamąją vietą šalies ribose, skaičius}} \cdot 100 (\%)$$

2.2. Užduotis. Išanalizuokite *Vidaus migracijos 2011 m.* žemėlapi (5.3 pav.) ir nustatykite geografinę vidaus neto migracijos specifiką bei priežastis.

 *Nepriklausomybės metais, lyginant su sovietmečiu, sumažėjo migracinis judrumas, kurį anksčiau sąlygojo darbo ir gyvenamojo ploto paieškos, savo nuosavybės neturėjimas ir pan. Privačios nuosavybės grąžinimas, verslo kūrimo galimybės taip pat ūkio ar verslo galimybė palikti ir perduoti jį vaikams bei giminėms, tapo tie veiksniai, kurie sustabdė neefektyvią migraciją. Kitas svarbus bruožas – migracijos kryptį kardinalus pasikeitimas. Po 1990 m. pagausėjo migrantų, išsikeliančių iš miestų ir besikuriančių kaimuose. Tokią kryptį pirmiausiai apsprendė nuosavybės į žemę grąžinimas, dėl to dalis buvusių miestiečių grįžo į kaimus. Kita priežastis – pigesnis pragyvenimas kaimuose nei miestuose. Be to, dalis miestiečių, dirbančių*

miesto įstaigose, į kaimus, dažniausiai priemiestinius, persikelia gyventi dėl patrauklesnės gamtos, didesnės gyvenamosios erdvės. Dėl to miestų gyventojų dalis mažėjo, o migracijos saldo kaimuose pirmaisiais nepriklausomybės metais buvo teigiamas.

Šaltinis: Vaitekūnas S. 2006. Lietuvos gyventojai: per du tūkstantmečius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 274-275.



5.3 pav. Gyventojų vidaus migracija 2011 m.

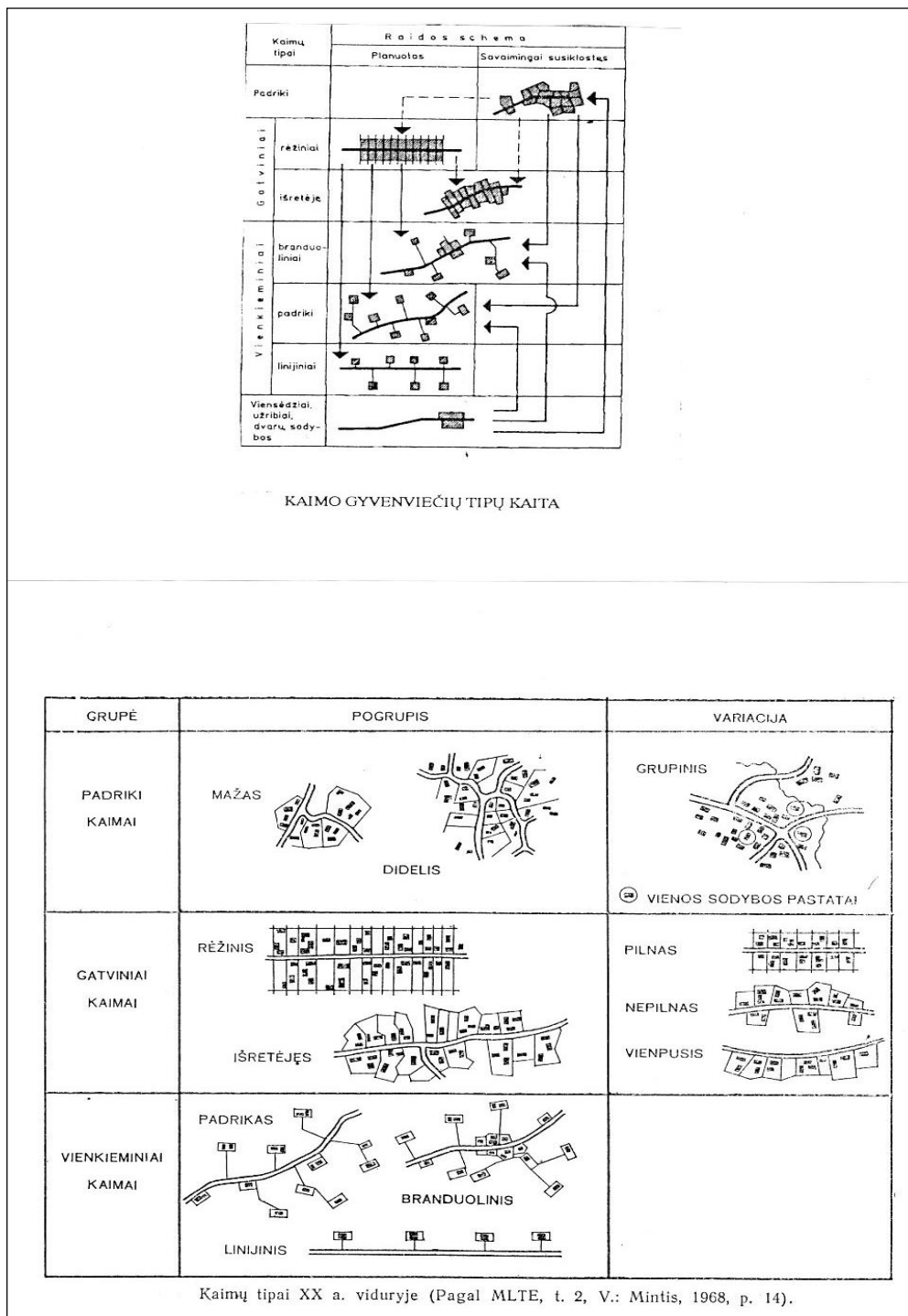
Šaltinis: Lietuvos statistinis atlasas 2011. (2011). Lietuvos statistikos departamentas. Vidaus migracija 2011 m. p. 22.

## 2.2. Užduoties atsakymas:

## 6 darbas. Lietuvos gyvenvietės

### 1. Kaimo gyvenviečių tipai ir jų geografinis pasiskirstymas.

1.1. Uždutis. Išanalizuokite kaimo gyvenviečių tipų ir jų kaitos schemas (6.1 pav.). Paaiškinkite, kaip formavosi įvairūs kaimo gyvenviečių tipai ir kas kiekvienam iš jų būdinga.



### 6.1 pav. Kaimo gyvenviečių tipai ir jų kaita Lietuvoje

Šaltiniai: Rupas, V., Vaitekūnas, S. (1980). Lietuvos kaimo gyventojai ir gyvenvietės. Vilnius: Mintis, p. 70; Šešelgis, K. (1996). Lietuvos urbanistikos istorijos bruožai (nuo seniausių laikų iki 1918 m.). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų l-kla, p. 150.

### Kaimų tipai

Kaimus, atsižvelgiant į jų planus ir žemėvaldą, galima skirstyti į tris pagrindines grupes: padrikus gatvinius ir vienkieminius.

Kiekvienos grupės kaimavietės skiriasi sodybinių sklypų formomis, padėti prie gatvės ar kelio, kitaip susiklosčiusios jose gatvių trasos.

**Padrikose kaimavietėse** gatvės vingiuotos, o mažuose kaimeliuose yra tik akligatviai prie sodybų privažiuoti. Įvairios formos ir didumo sodybiniai sklypai išsidėstę pagal gatves be aiškios tvarkos, kaimaviečių didumas svyruoja keleto iki kelių dešimčių sodybų, dideliuose kaimuose pasitaiko kelių sodybų grupės. Padrikos kaimavietės daugiausiai mažos.

Padriki kaimai susiklostė savaimingai, daugelis mažų kaimelių išsirutuliojo iš užribių, kai kurių istorija ilga – tai Valakų reformos nepaliesiti bajorkaimiai, dar kiti įsikūrė jau po Valakų reformos. Kai kurių didesnių padrikų kaimaviečių planas primena kupetines kaimavietes: gatvės kertasi viename taške, yra kvartalų užuomazgų, gyvenvietės užima artimų skrituliui ar kvadratui formą.

Prie padrikų kaimų skirtinos kaimavietės, kuriose dalis sodybų neturi apibrėžtų ribų, o pastatai grupuojami pagal funkcinę paskirtį: vienoje vietoje daugiau sukaupta gyvenamųjų namų, kitoje – kluonų ir kitų ūkinių pastatų. Šių savybių turintys kaimai vadinami padrikais grupiniais (jų yra išlikusių Varėnos raj.).

Didžiausiai grupė – **gatviniai kaimai**. Jų skiriamasis bruožas – tiesi arba nežymiai lenkta gatvė, palei kurią palyginti tvarkingai išsidėsto taisyklingos formos sodybos. Išskirtini du pogrupiai: režiniai ir gatviniai išretėjusieji kaimai. Pirmieji susiformavo Valakų reformos metų, antrieji – vėlesnių istorinių procesų veikiami.

Gatviniams režiniams kaimams būdinga tiesi gatvė, tankus užstatymas, taisyklingos keturkampės formos sodybiniai sklypai gali priglusti prie gatvės (Mikalajūnų kaimas Širvintų r.). Gatvinėse išretėjusiose gyvenvietėse sodybiniai sklypai nevienodo pločio, dažnai netaisyklingų formų, jose mažesnis užstatymo tankumas, gatvės retai būna tiesios, bet gerai pritaikytos prie reljefo. Išretėjusios gatvinės kaimavietės susiklostė savaimingai. Kai kurių užuomazgų galėjo būti jau prieš Valakų reformą, kitos atsirado deformuojantis valakinėms gatvinėms kaimavietėms arba įsisavinant miškais apaugusius ir kitus neapgyvendintus plotus po Valakų reformos. Daug tokiu būdu atsiradusių kaimaviečių buvo Užnemunėje.

Būdingas gatviniams kaimams pogrupis yra Nemuno deltoje įsikūręs Mingės žvejų kaimas. Jame gatvė atstoja upę, į kurią atgriežti namai kaip gatviniuose kaimuose – į gatvę, judėjimas vyksta laivais.

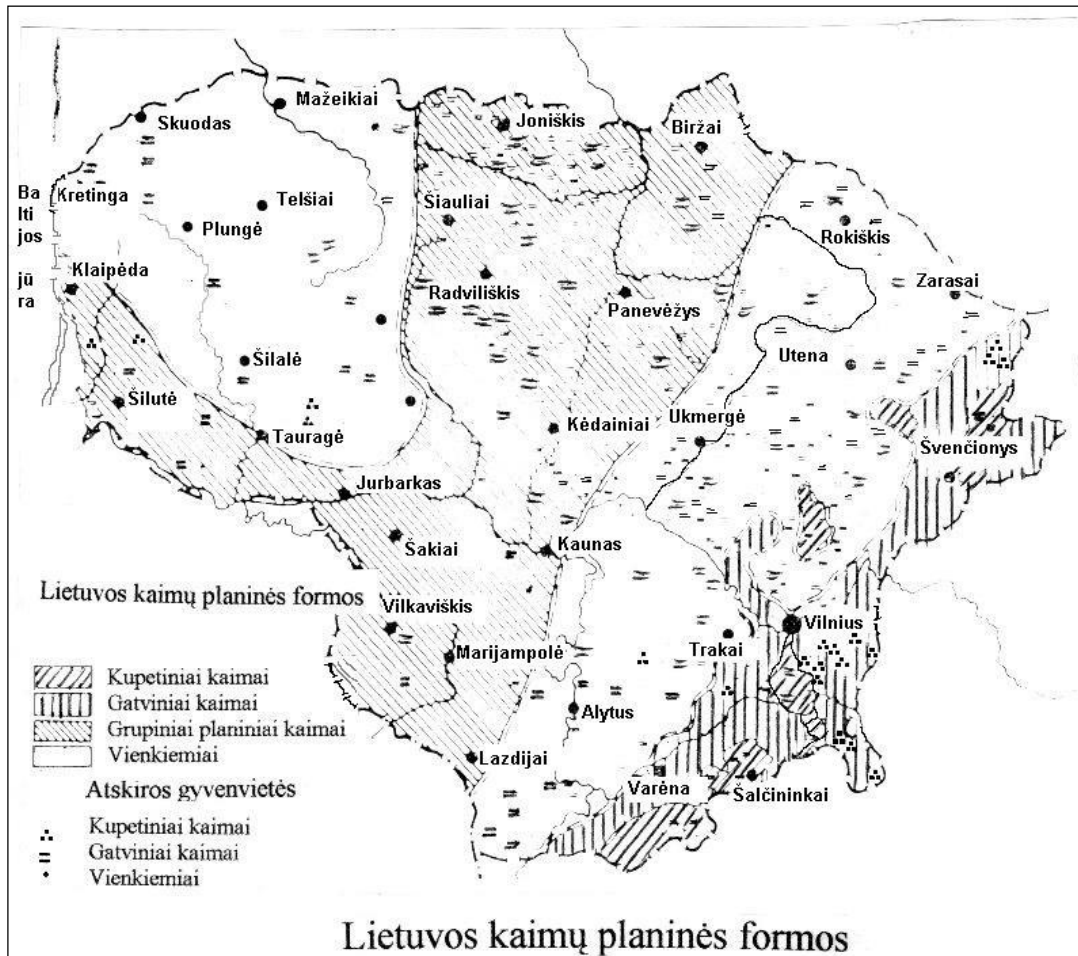
Sodybų padėtis gatvės atžvilgiu gatviniuose kaimuose būna šitokia: sodybos tik vienoje gatvės pusėje; ta pati sodyba tęsiasi abejose gatvės pusėse; dalis sodybų abejose pusėse, dalis – vienoje pusėje.

**Vienkieminių kaimų** sodybos žemės masyve išsidėsčiusios padrikai pagal linijas arba branduoliais. Padrikų vienkieminių kaimų vienkiemiai išmėtyti netvarkingai, kelių tinklas kaimo ribose sudėtingas. Tai dalis XIX a. Užnemunės ir Žemaitijos kaimų. Linijinių vienkieminių kaimų buvo tik Užnemunėje. Jie atsirado XIX a. išskirsčius kaimus vienkiemiais; juose vienkiemų sodybos išrikuotos palei kelią, dažnai pastatai sustatyti aplink stačiakampį kiemą. Branduoliniai kaimai yra tokie, kuriuose sodybos sudaro vieną ar kelias grupes – branduolius, o likusios – laisvai pasklidusios laukuose. Dauguma tokių kaimų yra seni, kiti – susiklostę skirstant į vienkiemius XIX ir XX a., kai dalį sodybų palikdavo vietoje – senoje kaimavietėje, o kitas iškeldavo į laukus.

Šaltinis: Šešelgis, K. (1996). Lietuvos urbanistikos istorijos bruožai (nuo seniausių laikų iki 1918 m.). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų l-kla, p.145-150.

1.3. Užduotis. Išanalizuokite Lietuvos kaimų planinių formų pasiskirstymą šalies teritorijoje (6.2 pav.) ir nusakykite priežastis. Kaip pasiskirstę Lietuvos kaimai pagal dydį ir tankumą?

Šaltinis: Stanaitis, S. (2010). Lietuvos žmogiškieji ištekliai: visuomeninės teritorinės transformacijos. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, p. 29-30.



**6.2 pav. Lietuvos kaimų planinės formos**

*Šaltinis:* Vaitekūnas, S. (1989). Gyvenviečių geografija. Vilnius, p. 57.

**1.2. Užduoties atsakymas:**

**2. Lietuvos miestų įsikūrimo laikas ir plano formos. Dabartinių Lietuvos miestų gyventojai.**

**2.1. Užduotis.** Išanalizuokite Lietuvos miestų pasiskirstymo pagal įsikūrimo (įkūrimo) laiką žemėlapi (6.3 pav.) ir paaiškinkite miestų įsikūrimo teritorinio pasiskirstymo priežastis.

**2.2. Užduotis.** Išanalizuokite miestų pasiskirstymo pagal plano formą žemėlapi (6.4 pav.), nustatykite teritorinius miestų planų formos skirtumus ir jų susiformavimo priežastis.

### Miestų tipai pagal paminėjimą rašytiniuose šaltiniuose

*Pagal tai, kada rašytiniuose istorijos šaltiniuose pirmą kartą paminėtos gyvenvietės - būsimi miestai, visus dabartinius Lietuvos miestus galima suskirstyti į 6 grupes.*

*Iki XV a. pradžios atsiradę miestai teritorijoje pasiskirsto netolygiai, ir sudaro du arealus: Žemaitijos ir pietinės Aukštaitijos – Šiaurės Dzūkijos, t.y. aplink Vilnių, kiek daugiau į šiaurę ir šiaurės vakarus, o mažiau – į pietus nuo jo. Tokį pasiskirstymą lėmė to meto vandens keliai ir valstybės gynybinės sienos buvimas.*

*Nuo XV a. pradžios iki XVI a. vidurio miestai kūrėsi labiau veikiami ūkinių, ekonominių veiksnių. Todėl pirmiausiai miestai atsirado ten, kur iki tol jų visai nebuvo arba jų tinklo būta gerokai retesnio – daugiausiai šiaurinėje dalyje. Dėl to XV a. vidurio miestų tinklas jau buvo gerokai tolygesnis, tik dar mažiau miestų buvo Užnemunėje – ji sparčiau apgyvendinti pradėta XV a. antroje pusėje.*

*Nuo XVI a. vidurio iki XVII a. vidurio laikotarpis dar gana palankus miestams kurtis LDK ūkinės raidos laikotarpis. Tuo metu atsirado 10 miestų. Jie įsikūrė kaip tik ten, kur miestų ir miestelių būta mažiau, pirmiausiai – Užnemunėje.*

*Panašiai išsidėstę ir negausūs nauji XVII a. vidurio – XVIII a. pabaigos miestai.*

*Iki 1940 m. miestai kūrėsi daugiau prie geležinkelių. Kadangi to meto miestų ir miestelių tinklas buvo gana tankus, tarybiniu laikotarpiu jis beveik patenkino poreikius.*

*Naujų miestų sukurta mažai (Naujoji Akmenė, Sniečkus (dabar Visaginas), Tyruliai, Elektrėnai, Baltoji Vokė. Beveik visi jie kūrėsi šalia pramonės centrų.*

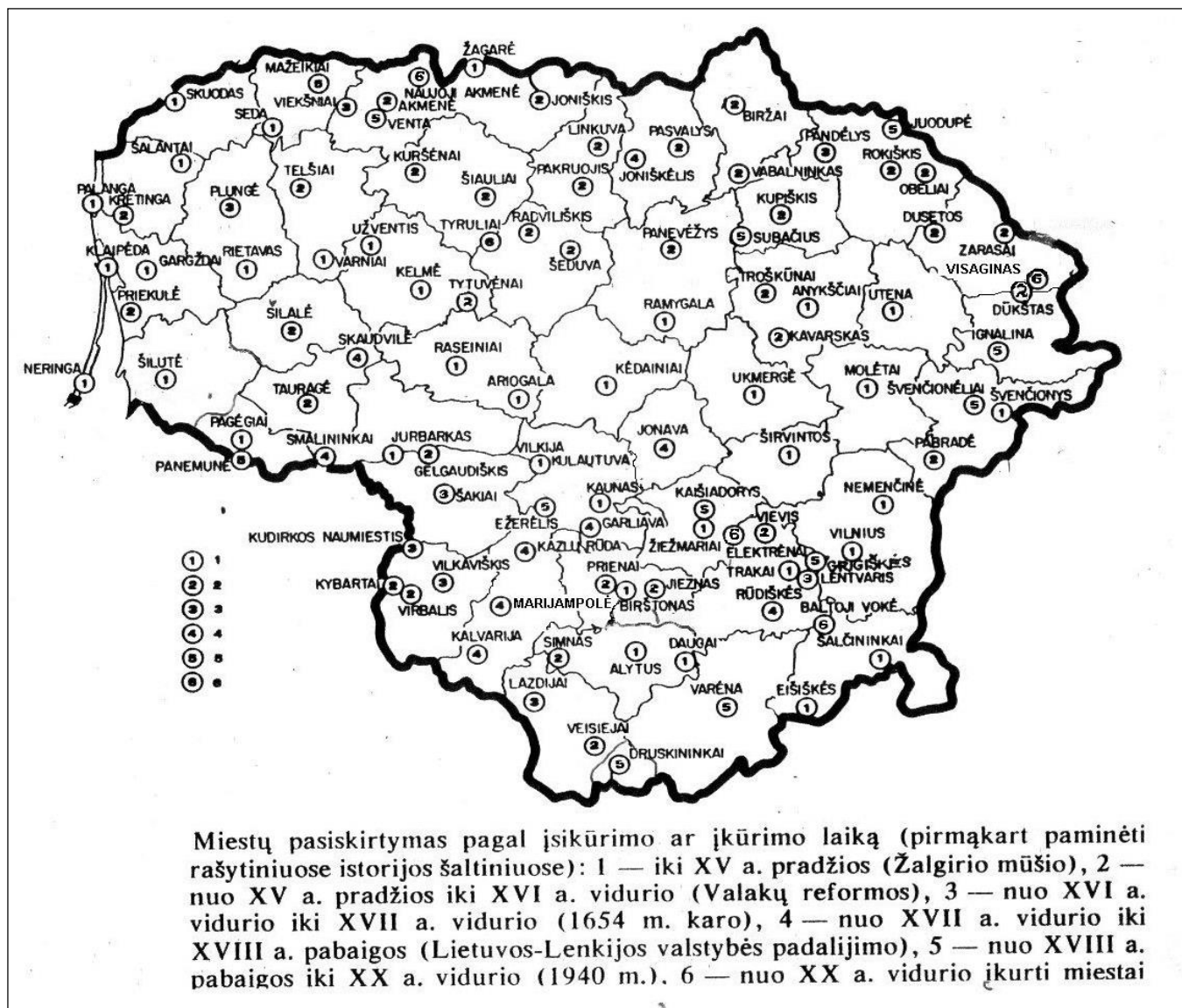
### Miestų tipai pagal planą

**Linijinio plano miestai** - maži, menkai augę, išsidėstę prie vieno kelio (Širvintos, Venta, Daugai) arba ūkinių požiūriu gana neblogai išplėtoti, bet įsikūrę sudėtingesniai planui susidaryti gamtiniu požiūriu nepalankioje situacijoje (Trakai). Po Antrojo pasaulinio karo linijinio plano miestų skaičius sumažėjo. Daugiau jų liko tik pietrytinėje Lietuvos dalyje ir Panemunės ruože nuo Kauno iki Kuršių marių. O tai ne tik gamtinių sąlygų padarinys, bet ir savitos kai kurių regionų istorinės raidos rezultatas - Respublikos pietrytinės dalies ūkinis gyvenimas buvo ne toks intensyvus.

**Radialinio plano miestai** taip pat daugiausiai nedideli (Varniai, Tytuvėnai), nors šiai grupei priklauso ir didesni, išaugusių jau po II Pasaulinio karo (Pasvalys). Iki 1940 m. šio plano miestų buvo gerokai daugiau, (apie 54 %), o vėliau sumažėjo, nes kai kurie jų išsiplėtė ir įgijo mišrų planą. Dauguma radialinio plano miestų yra į šiaurę nuo sutartinės horizontalios tiesės, išvestos per Kauną. Mažiau šio plano miestų liko Aukštaitijoje. Tarp **stačiakampio plano miestų** - daugiau didesnių (Tauragė, Druskininkai, Kybartai). Tai ne tik senieji, bet ir nauji arba rekonstruoti pagal taisyklingą planą miestai. Bendra stačiakampio plano miestų dalis tarp visų respublikos miestų nuo 1940 m. beveik nesikeitė, tačiau gerokai pasikeitė jų tinklas. Neliko stačiakampio plano miestų Vidurio lygumoje, bet sąlyginai daugiau jų atsirado Užnemunės vakarinėje dalyje, Žemaitijoje ir Rytų Lietuvoje.

**Mišraus plano miestų** grupė susidarė, kada padidėjo kai kurių miestų teritorija (Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Biržai, Ukmergė ir kt.). Dauguma jų yra įsikūrę prie geležinkelių.

Šaltinis: Miškinis A. (1991). Lietuvos urbanistika: istorija, dabartis, ateitis. Vilnius: Mintis, p. 12-16.



6.3 pav. Lietuvos miestų pasiskirstymas pagal įsikūrimo ar įkūrimo laiką

Šaltinis: Miškinis A. (1991). Lietuvos urbanistika: istorija, dabartis, ateitis. Vilnius: Mintis, p.16.





6.4 pav. Lietuvos miestų pasiskirstymas pagal plano formą

Šaltinis: Miškinis A. (1991). Lietuvos urbanistika: istorija, dabartis, ateitis. Vilnius: Mintis, p. 13

2.3. Užduotis. Remdamiesi Lietuvos statistikos departamento publikuojamais duomenimis, užpildykite *Lietuvos miestų gyventojų skaičiaus* lentelę (6.1 lentelė). Į lentelės atitinkamas eilutes įrašykite miestus ir jų gyventojų skaičių (skliaustuose), buvusį praėjusių metų pradžioje. Nustatykite miestų gyventojų pasiskirstymo specifiką Lietuvoje.

*Šaltinis:* Lietuvos statistikos departamentas. Oficialiosios statistikos portalas. Gyventojai ir soc. statistika. Gyventojai. Gyventojų sudėtis. Gyventojų skaičius miestuose metų pradžioje. Prieiga per internetą:

<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=302b354f-8511-4993-aeb6-b03fc86c6d3f>

**6.1 lentelė. Lietuvos miestai pagal dydį**

Grupės Nr.	Miestai ir jų gyventojų skaičius, tūkst.	Miestų skaičius grupėje	Grupės miestų dalis, %	Grupės miestų gyventojų dalis, %
1.	Iki 3 tūkst.			
2.	3 – 30 tūkst.			
3.	30 – 100 tūkst.			
4.	100 – 500 tūkst.			
5.	Virš 500 tūkst.			
<b>Viso:</b>		<b>103</b>	<b>100</b>	<b>100</b>

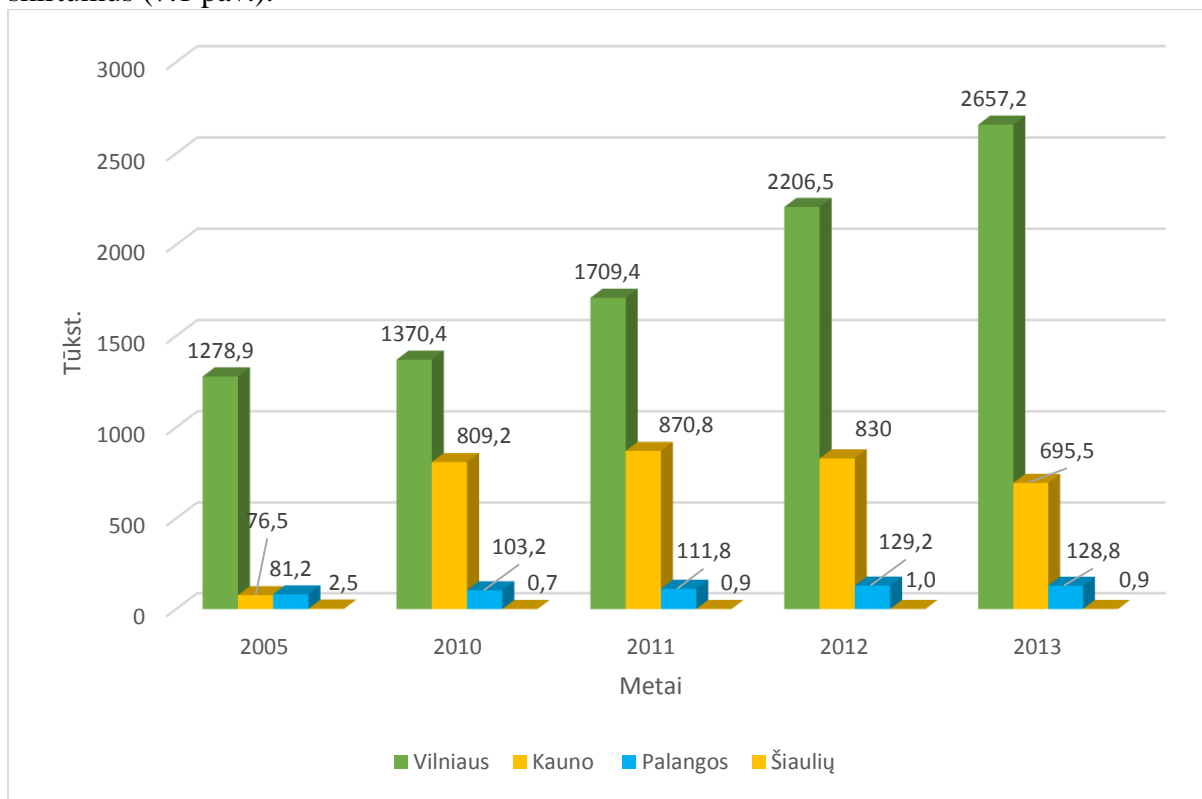
*Šaltinis:* Lietuvos statistikos departamentas. 2015. Gyventojų skaičius miestuose metų pradžioje.

**2.3. Užduoties atsakymas:**

## 7 darbas. Transportas

### 1. Oro transportas.

1.1. Užduotis. Nustatykite atvykusių ir išvykusių keleivių skaičiaus Lietuvos oro uostais kaitą ir skirtumus (7.1 pav.).



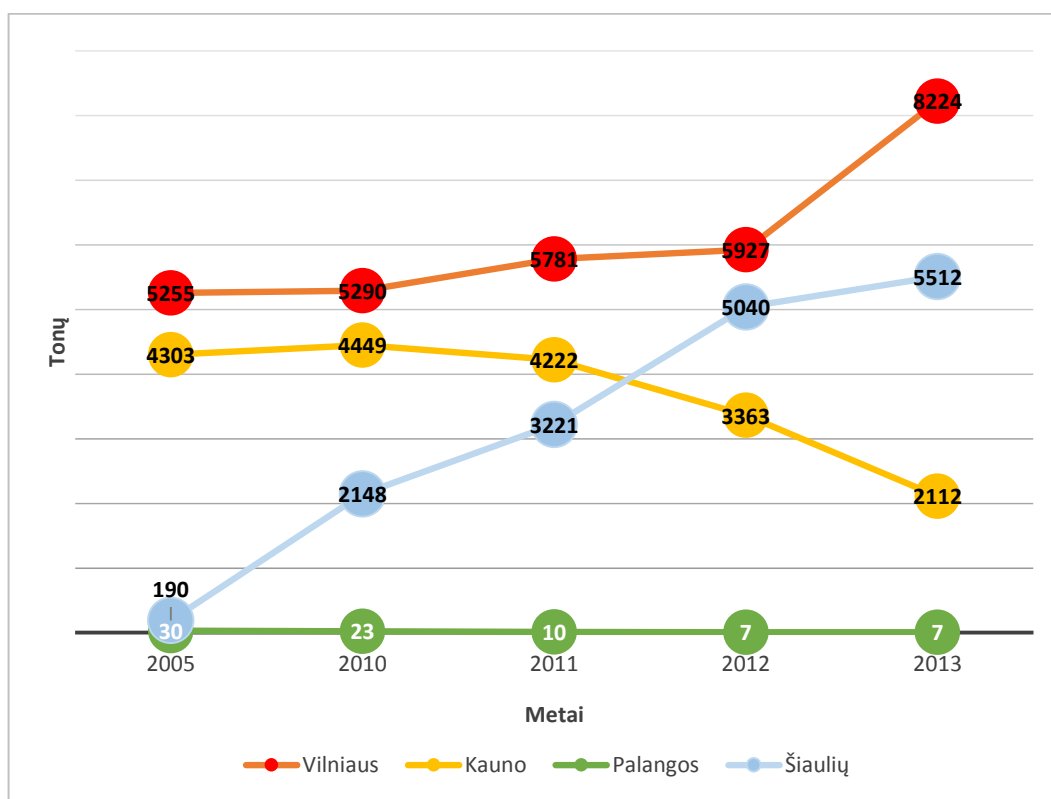
**7.1 pav. Atvykusių ir išvykusių keleivių skaičiaus Lietuvos oro uostuose kaita 2005-2013 m., tūkst.**

*Šaltinis:* Lietuvos statistikos metraštis (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 324.

#### 1.1. Užduoties atsakymas:

1.2. Užduotis. Kaip kito krovinių ir pašto krova Lietuvos oro uostuose? Kas lemia tokius krovos skirtumus (7.2 pav.)?

#### 1.2. Užduoties atsakymas:



**7. 2 pav. Pakrauta ir iškrauta krovinių ir pašto Lietuvos oro uostuose 2005-2013 m., t**  
*Šaltinis:* Lietuvos statistikos metraštis. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 324.

1.3. Užduotis. Kokie lėktuvai realiuoju laiku skrenda virš Lietuvos teritorijos? Nustatykite maršrutus, skridimo aukštį, skridimo greitį ir užpildykite lentelę (7.1 lentelė).

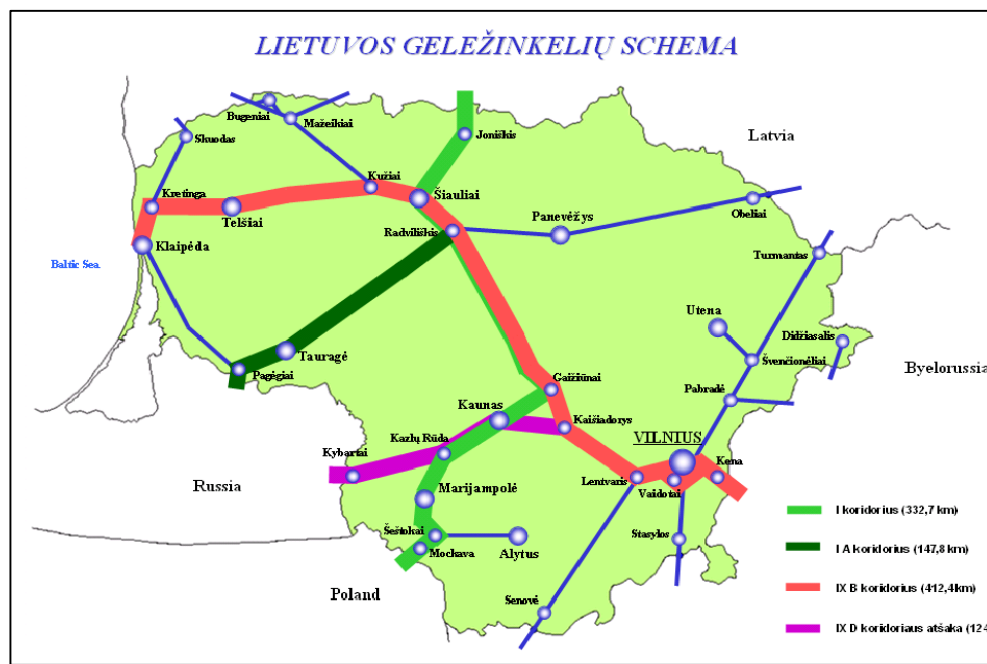
**7.1 lentelė. Virš Lietuvos teritorijos skrendantys lėktuvai - - - m. - - mėn. - - d. - - val. - - min.**

Realus laikas	Skrydžių kompanija	Lėktuvas	Maršrutas	Aukštis	Greitis

*Šaltinis:* Prieiga per internetą: Flightradar24. Live Air Traffic. Prieiga per Internetą: <http://www.flightradar24.com>

## 2. Geležinkelių transportas.

2.1. Užduotis. Kokie transeuropiniai koridoriai kerta Lietuvos teritoriją ir kokią reikšmę jie turi Lietuvos tarptautiniams ekonominiams ryšiams? Kuriuje Lietuvos teritorijos dalyje yra 1435 mm pločio vėžės geležinkelio ruožas?



**7.3 pav. Lietuvos geležinkelių schema**

Šaltinis: Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija. Esama Lietuvos geležinkelių situacija. (2015).

☰ Lietuvą kerta du transeuropiniai koridoriai: I koridorius ir IX koridorius. Šių koridorių atšakos sutampa su pagrindinėmis Lietuvos geležinkelių linijomis.

- I koridoriaus IA atšaka prasideda Rygoje (Latvija), eina per Šiaulius (Lietuva), per Kaliningradą (Rusija) į Gdanską (Lenkija). IA atšaka kerta Lietuvos valstybės sieną su Latvija Šarkiu/ Meitene pasienio poste, su Rusija – Pagėgių/Sovetsko pasienio poste, Rusijos - Lenkijos sieną Mamonovo/Braniewo pasienio poste ir baigiasi Gdanske.
- IX koridorius jungia Baltijos jūrą su Juodąja jūra ir Viduržemio jūra. Tai yra ne tik ilgiausias koridorius, bet ir, turėdamas daugybę atšakų rytuose ir vakaruose, kone pats sudaro tinklą. Dvi IX koridoriaus atšakos kerta Lietuvos teritoriją: IX B ir IX D.
- IX koridoriaus atšakos, kertančios Lietuvą, yra šios:
- IX B (Kijevas - Minskas - Vilnius - Klaipėda). Ši atšaka sujungia Klaipėdos jūrų uostą, pagrindinį Lietuvos krovinių ir logistikos centrą, su Vilniumi, Baltarusija, Ukraina ir Rusija.
- IX D (Kaišiadorys - Kaunas - Kaliningradas). Tai yra pagrindinė geležinkelių linija, sujungianti Rusijos Federaciją su jos anklavu, Kaliningrado sritimi, ir aptarnauja pagrindinius tranzitinius srautus.

Be pagrindinių koridorių, Lietuvos geležinkelių tinkle yra 895 km regioninių linijų. Lietuvos geležinkelių tinklo linijų bendras ilgis yra 1771,2 km, iš jų 1520 mm pločio vėžės – 1749,4 km ir 1435 mm pločio vėžės - 21,8 km.

Šaltinis: Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija. Esama Lietuvos geležinkelių situacija. Prieiga per internetą: [www.transp.lt/files/uploads/client/ERTMS\\_LT.doc](http://www.transp.lt/files/uploads/client/ERTMS_LT.doc)

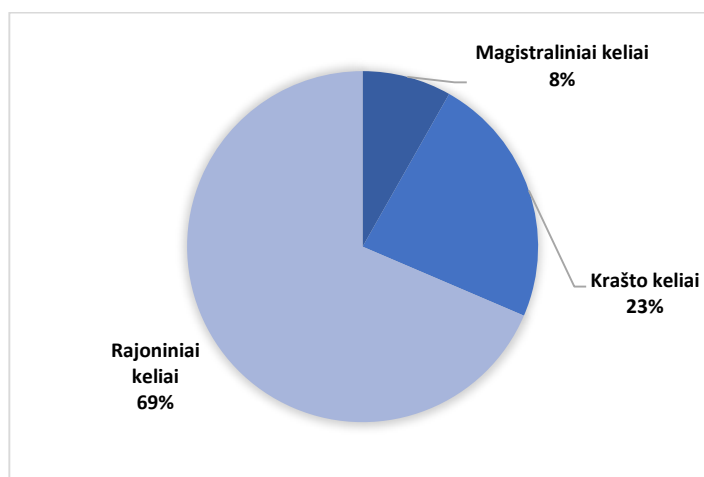
2.2. Užduotis. Remdamiesi naujausiais Lietuvos statistikos departamento duomenimis, palyginkite keleivių ir krovinių vežimo geležinkeliais (vidaus ir tarptautinę) struktūrą.

Šaltinis: 📖 Transportas ir ryšiai 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 28-29; 32.

## 2.2. Užduoties atsakymas:

### 3. Automobilių kelių transportas.

3.1. Užduotis. 📌 Kokia yra Lietuvos valstybinės reikšmės automobilių kelių struktūra? (4 pav.).



7.4 pav. Valstybinės reikšmės automobilių kelių struktūra 2014 m., %

Šaltinis: Transportas ir ryšiai 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 37.

📖 **Valstybinės reikšmės keliai** apima magistralinius, krašto ir rajoninius kelius, kuriais vyksta tarptautinis, tranzitinis, turistinis ir vietinis intensyvus transporto priemonių eismas. Tarptautinių E kategorijos kelių tinklui priskiriami keliai, nurodyti Europos susitarime dėl tarptautinių automagistralių, priimtame Ženevoje 1975 m. lapkričio 15 d. ir jo papildymuose.

**Vietinės reikšmės keliai** apima nuosavybės teisėmis savivaldybėms priklausančius vietinės reikšmės kelius, naudojamus vietiniam susisiekimui. Vietinės reikšmės keliams taip pat priklauso miestų gatvių (kelių) trasa, kuria keleiviai vežami miesto teritorijoje.

Šaltinis: Transportas ir ryšiai 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 36.

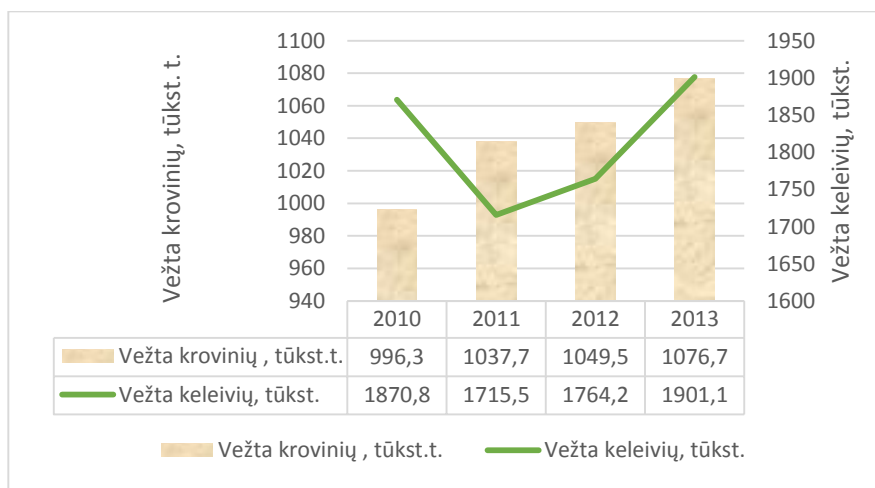
3.2. Užduotis. 🕒 Apskaičiuokite valstybinės ir vietinės reikšmės bendrą kelių tankumą savivaldybėse, remdamiesi naujausiais statistiniais duomenimis. 🕒 Pagal gautus rezultatus sudarykite automobilių kelių tankumo (km/km<sup>2</sup>) žemėlapi. Kokie kelių tankumo teritorinio pasiskirstymo dėsningumai būdingi Lietuvai?

Šaltinis: Transportas ir ryšiai 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 67-68.

### 3.2. Užduoties atsakymas:

## 4. Vidaus vandenų transportas.

### 4.1. Užduotis. Palyginkite krovinių ir keleivių vežimo kaitą (7.5 pav.).



**7.5 pav. Krovinių ir keleivių vežimas vidaus vandenų transportu 2010 – 2013 m.**

*Šaltinis:* Transportas ir ryšiai 2013. Lietuvos statistikos departamentas. (2014). Vilnius, p. 122.

### 4.1. Užduoties atsakymas:

### 4.2 užduotis. Aptarkite Lietuvos vidaus vandenų tinklą (7.6 pav., 7.2 lentelė).



**7. 6 pav. Vidaus vandens kelių schema**

Šaltinis: VĮ Vidaus vandens kelių direkcija. (2015). Prieiga per internetą: <http://www.liwa.lt/documents/0000/maps/zemelapis.pdf>

**7.2 lentelė. 2014 m. eksploatuojamų valstybinės reikšmės vidaus vandens kelių sąrašas**

Eil. Nr.	Vandens telkinio pavadinimas	Ruožo pradžia ir pabaiga	Eksploatuojamas ruožas, km
1.	Nemuno upė	Druskininkai - Liškiava	11,0
2.	Nemuno upė	Žemaitkiemis - Birštonas	20,0
3.	Kauno hidroelektrinės tvenkinys	Birštonas – Kauno hidroelektrinė ir atšaka į Rumšiškės	63,0
4.	Nemuno upė	Kauno krovinių prieplauka – Jurbarkas ir Kauno žiemos uosto akvatorija	87,8



5.	Nemuno upė	Jurbarkas – Atmatos žiotys ir Uostadvario vidaus vandenų uosto akvatorija	126,0
6.	Kuršių marios	Atmatos žiotys – Klaipėda ir atšaka į Nidą	68,1
7.	Mituvos kanalas	Mituvos kanalo žiotys – Jurbarko krovinių prieplauka	1,0
8.	Neries upė	Vilniaus miesto ribose (Žvėryno tiltas – Valakampių tiltas)	7,5
<b>Iš viso:</b> 384,4 km			

Šaltinis: VĮ Vidaus vandens kelių direkcija. (2015). Prieiga per internetą:

[http://www.liwa.lt/documents/0000/viesieji\\_pirkimai/2014/2014m\\_vandens\\_keliu\\_sarasas.pdf](http://www.liwa.lt/documents/0000/viesieji_pirkimai/2014/2014m_vandens_keliu_sarasas.pdf)

☞ Lietuvos Respublikoje yra 917,9 km vidaus vandenų kelių, iš kurių 822, 9 km. valstybinės reikšmės, 60,0 km. vietinės reikšmės ir 35 km. perspektyvinių kelių. Navigacijos laikotarpiu bendras eksploatuojamų valstybinės reikšmės vidaus vandenų kelių ilgis 384,4 km. Maksimali navigacijos trukmė – 199 paros. Lietuvai įstojus į ES, atsivėrė kelias laisvam vidaus vandenų transporto paslaugų judėjimui. Lietuvos respublika 1997 m. pasirašė Europos susitarimą dėl svarbiausių tarptautinės reikšmės vidaus vandenų (AGN), kuris apima šiuos per Lietuvos teritorinius vandenis einančius kelius:

Vidaus vandenų kelias E – 41 Nemuno upe ir Kuršių mariomis nuo Kauno iki Klaipėdos;

Vidaus vandenų kelias E-70, jungiantį Klaipėdą su Vakarų Europos vidaus vandenų kelių tinklu per Kaliningradą;

Maršrutą E – 60, nuo Gibraltaro iki Archangelsko per Kylio kanalą, Baltijos šalių vidaus vandenų kelius, Sankt Peterburgą ir per Rusijos vidaus vandenų kelių tinklą iki Baltosios jūros.

Šiuose vidaus vandenų keliuose turi būti palaikomi Jungtinių Tautų nustatyti rodikliai (7.3 lentelė). Šie rodikliai turi būti palaikomi per visą navigacijos laikotarpį.

### 7.3 lentelė. JT nustatyti vidaus vandenų kelių rodikliai

Ruožas	Laivų ilgis (m)	Laivų plotis (m)	Kelio gylis (m)
Klaipėda – Jurbarkas	100	10	1,50
Jurbarkas - Kaunas	100	10	1,20

Šaltinis: VĮ Vidaus vandens kelių direkcija. (2013). Strateginis veiklos planas 2014-2016 m. Kaunas, p. 8.

☞ Norint integruoti Lietuvos vidaus vandenų kelių tinklą į bendrą ES E kategorijos vandens kelių tinklą, E – 41 kelio gylis turėtų būti toks, kad juo galėtų plaukti laivai su ne mažesne kaip 2,5 m. grimzle. Mažų gylių problema galėtų būti sprendžiama kompleksiskai, statant užtvankas su laivybos šliuzais – tai yra pasaulyje plačiai taikoma praktika. Tačiau 1997 m. Lietuvos Respublikos įstatymai draudžia užtvankų statybą minėtuose vidaus vandenų keliams priskirtuose vandens telkiniuose.

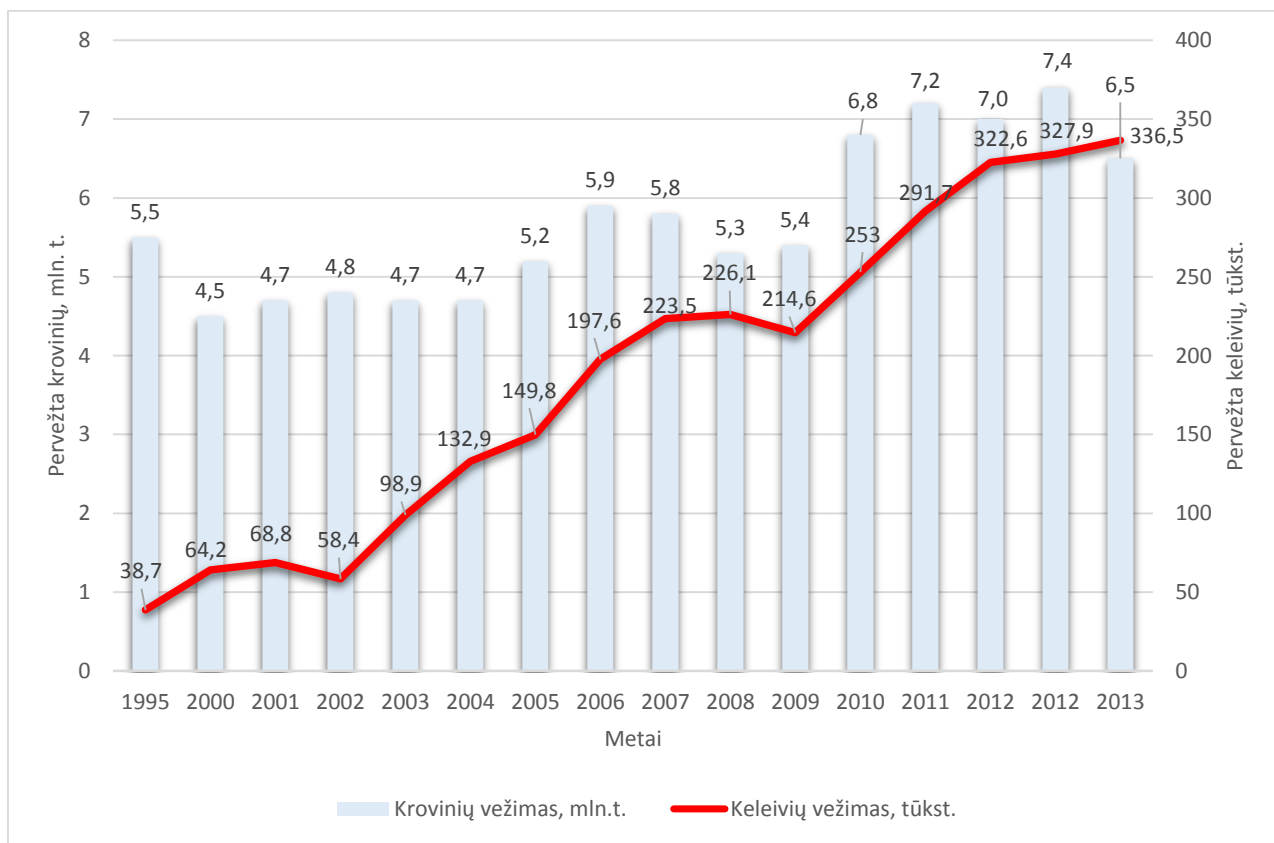
Nemunas per Rusijos federacijos Kaliningrado srities vidaus vandenų kelius sujungia Lietuvos vidaus vandenų kelius su Vakarų Europos vidaus vandenų kelių sistema. Norint išnaudoti tokios geografinės padėties suteikiamas galimybes, yra bendradarbiaujama su panašią veiklą vykdančiomis kitų valstybių institucijomis.

Šiuo metu yra įregistruoti šie vidaus vandenų uostai: Kauno žiemos uostas, Uostadvario uostas, Nidos keleivinis uostas, Pilies jachtų uostas. Laivyba vidaus vandenų keliais užsiima šios laivybos kompanijos: AB „Smiltynės perkėla“ (5 keltai), VĮ Vidaus vandens kelių direkcija. Be vidaus vandenų transporto laivyno laivų vidaus vandenų keliais naudojami mažieji ir pramoginiai laivai.

*Šaltiniai:* 1. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija. (2015). Prieiga per internetą: [http://www.transp.lt/lt/veikla/veiklos\\_kryptys/vandens\\_transportas/apie\\_sektoriu](http://www.transp.lt/lt/veikla/veiklos_kryptys/vandens_transportas/apie_sektoriu); 2. VĮ Vidaus vandens kelių direkcija. (2013). Strateginis veiklos planas 2014-2016 m. Kaunas, p. 8. Prieiga per internetą: [http://www.liwa.lt/documents/0000/strateginiai/VVKD\\_2014\\_2016\\_SVP.pdf](http://www.liwa.lt/documents/0000/strateginiai/VVKD_2014_2016_SVP.pdf)

## 5. Jūrų transportas.

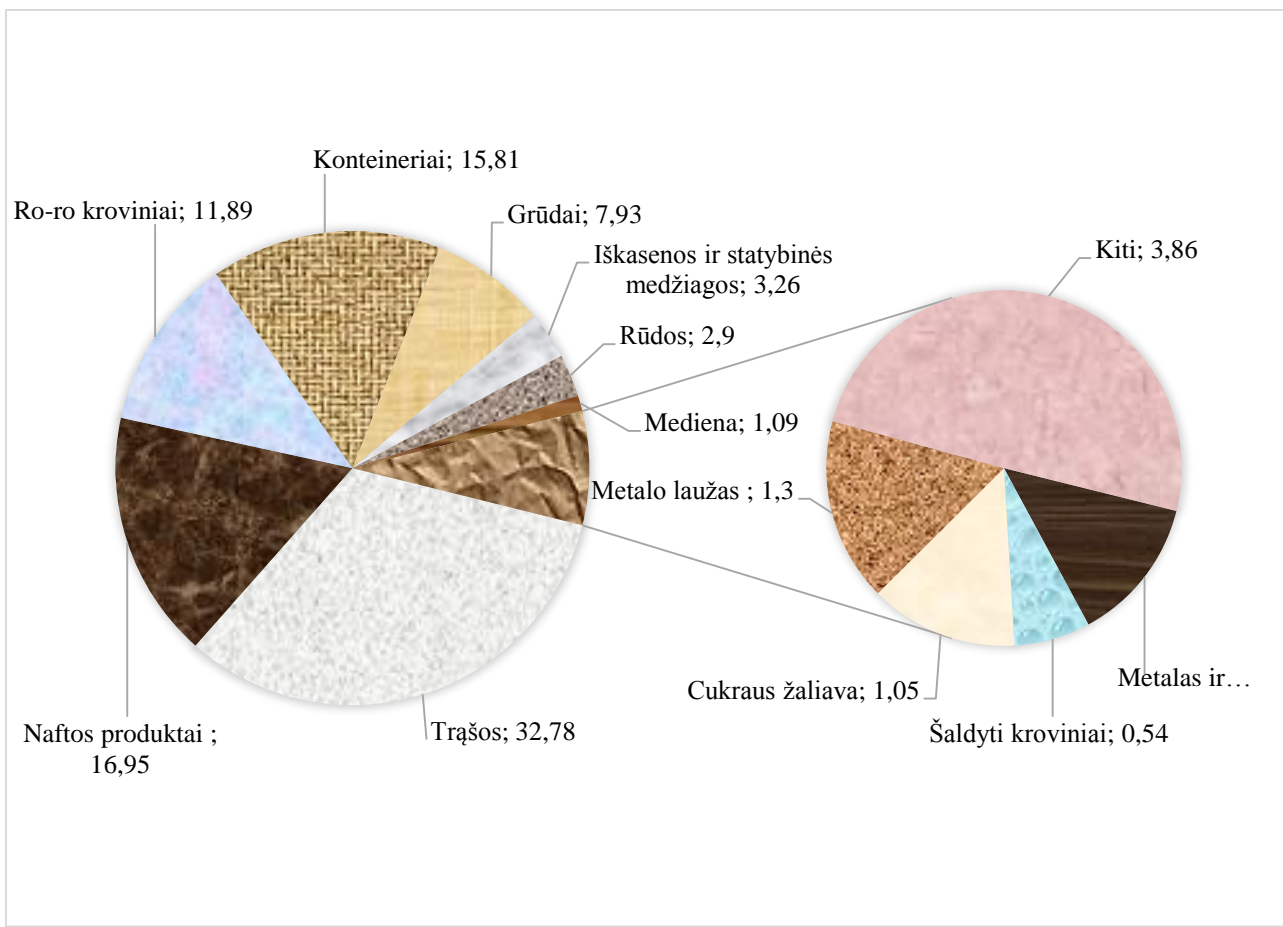
**5.1. Užduotis.** Palyginkite keleivių ir krovinių pervežimo kaitą Lietuvos jūrų transportu (7.7 pav.). Kokie kroviniai perkraunami Klaipėdos uoste (7.8 pav.)?



**7.7 pav. Keleivių (tūkst.) ir krovinių (mln. t.) pervežimo jūrų transportu (su Lietuvos vėliava) kitimas 1995 – 2014 m.**

*Šaltinis:* Lietuvos statistikos departamentas. (2015). Oficialiosios statistikos portalas.

### 5.1. Užduoties atsakymas



**7.8 pav. Klaipėdos jūrų uosto krovinių struktūra 2014 m., %**

*Šaltinis:* VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija. (2015).

**5.2. Užduotis.** Išanalizuokite šiuo metu esančių Klaipėdos uoste laivų duomenis. Kokių valstybių vėliavų laivai yra atplaukę ir koks jų santykinis pasiskirstymas (%). Kaip pasiskirstę laivai pagal stovėjimo vietas Klaipėdos uoste ir kokios priežastys lemia tokį pasiskirstymą?

*Šaltiniai:* 1. VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija. Laivų uoste sąrašas. Prieiga per internetą: <http://www.portofklaipeda.lt/laivu-uoste-sarasas>; 2. Marine Traffic. Prieiga per internetą: <http://www.marinetraffic.com/en/ais/home/zoom:15/centerx:21.132/centery:55.6865>; 3. VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija. Laivai uoste pagal stovėjimo vietas. Prieiga per internetą: <http://www.portofklaipeda.lt/laivai-uoste-pagal-stovejimo-vietas>;

**5.2. Užduoties atsakymas:**

**5.3. Užduotis.** Išanalizuokite šių metų kruizinės laivybos duomenis. Kokių valstybių vėliavų ir kokie laivai dažniausiai atplaukia į Klaipėdos uostą.

*Šaltinis:* VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija. Kruizinės laivybos sezonas. Prieiga per internetą: <http://www.portofklaipeda.lt/kruizines-laivybos-sezonas-2016-m>

**5.3. Užduoties atsakymas:**

## 8 darbas. Žemės ūkio veikla Lietuvoje

### 1. Ūkių skaičius ir dydis.

1 užduotis. Išanalizuokite ūkių skaičiaus ir vidutinio ūkio dydžio teritorinio pasiskirstymo specifiką Lietuvos savivaldybėse (8.1 lentelė).

8. 1 lentelė. Ūkių skaičius ir vidutinis ūkio dydis Lietuvos savivaldybėse 2015 m. pr.

Apskritis, rajonas	Ūkių skaičius	Vidutinis ūkio dydis, ha
<b>Iš viso Lietuvoje</b>	<b>120175</b>	<b>9.59</b>
<b>Alytaus apskr.</b>	<b>8962</b>	<b>7.89</b>
Alytaus m. sav.	1	3.26
Alytaus r. sav.	3939	7.15
Druskininkų sav.	498	8.36
Lazdijų r. sav.	2871	7.97
Varėnos r. sav.	1653	9.40
<b>Kauno apskr.</b>	<b>16440</b>	<b>9.52</b>
Birštono sav.	350	5.62
Jonavos r. sav.	1273	7.02
Kaišiadorių r. sav.	2771	7.54
Kauno m. sav.	4	1.06
Kauno r. sav.	3480	10.75
Kėdainių r. sav.	2451	9.89
Prienų r. sav.	3064	6.68
Raseinių r. sav.	3047	13.97
<b>Klaipėdos apskr.</b>	<b>11208</b>	<b>7.64</b>
Klaipėdos r. sav.	3762	5.69
Kretingos r. sav.	1858	8.14
Skuodo r. sav.	2091	9.97
Šilutės r. sav.	3497	8.09
<b>Marijampolės apskr.</b>	<b>11751</b>	<b>9.51</b>
Plungės r. sav.	3128	9.37
Rietavo sav.	788	10.03
Telšių r. sav.	2491	20.14
<b>Utenos apskr.</b>	<b>13079</b>	<b>10.02</b>
Anykščių r. sav.	2783	12.84
Ignalinos r. sav.	1456	9.55
Molėtų r. sav.	3314	7.61
Utenos r. sav.	3429	8.19
Visagino sav.	1	1.95
Zarasų r. sav.	2096	13.43
<b>Vilniaus apskr.</b>	<b>16430</b>	<b>6.09</b>
Elektrėnų sav.	1549	5.18
Šalčininkų r. sav.	1188	8.74
Širvintų r. sav.	2158	7.09
Švenčionių r. sav.	1046	8.76
Trakų r. sav.	2598	6.88
Ukmergės r. sav.	2445	7.41
Vilniaus m. sav.	8	3.47
Vilniaus r. sav.	5438	3.91

Šaltinis: Valstybės įmonė Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras. (2015). Statistinė informacija. Ūkininkų ūkių registras. Prieiga per internetą: [http://www.vic.lt/uploads/file/2\(18\).pdf](http://www.vic.lt/uploads/file/2(18).pdf)

## 1 užduties atsakymas:


### 2. Žemdirbystė.

2 uždutis. Išanalizuokite javų auginimo plotų žemėlapi (8.1 pav.). Nustatykite javų auginimo teritorinio pasiskirstymo dėsningumus ir priežastis Lietuvoje.



8.1 pav. Javai ir vidutinis jų plotas, tenkantis vienam ūkiui 2010 m.

*Šaltinis.* Lietuvos Respublikos 2010 metų visuotinio žemės ūkio surašymo rezultatai pagal apskritis ir savivaldybes. (2012). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 21

 *Visose Lietuvos dalyse galima plėtoti gyvulininkystę, tačiau Lietuvoje dominuoja augalininkystės ūkiai. Trečioji ūkių grupė – mišrūs ūkiai. Jų daugiausiai yra Vakarinėje ir Rytinėje Lietuvos dalyse.*

Vakarų Lietuvos zonoje vyrauja blogesnės ūkinės vertės velėniniai jauriniai glėjiški priesmėlio ir smėlio dirvožemiai, vyrauja vidutiniškai humusingos (apie 38 %) dirvos. Todėl čia neblogai dera rugiai, avižos, pašariniai žirniai, lubinai, daugiametės varpinės ir ankštinės žolės. Vidurio Lietuvos zona yra didžiausia, derlingiausios dirvos. Vidutiniškai humusingų dirvų čia yra daugiau kaip 45%, vyrauja priemoliai ir moliai. Šioje zonoje gerai dera visi augalai, bet pirmenybė teikiama žieminiams kviečiams, vasariniams miežiams, cukriniams runkeliams, linams, rapsui. Rytų Lietuvos zona aprėpia Rytų ir Pietų Lietuvos aukštumas bei Pietryčių Lietuvos smėlingąsias lygumas. Čia vyrauja velėniniai jauriniai smėlio bei priesmėlio ir priemolio dirvožemiai, nehumusingos dirvos sudaro apie 60 % viso jų ploto. Rytų Lietuvos regione daugiausiai kalvotų vietovių, daugiausiai smėlio ir žvyro dirvožemių. Todėl Baltijos aukštumose tinka auginti daugiameses varpines ir ankštines žoles bei jų mišinius, avižas, rugius, bulves, o Pietryčių Lietuvos lygumose – grikius, avižas, rugius, lubinus, daržoves, vaistinius ir prieskoninius augalus.

Žieminiai kviečiai daugiausiai auginami Vidurio Lietuvoje. Didžiausią grūdinių augalų pasėlių dalį žieminiai kviečiai sudaro Pasvalio, Pakruojo, Jurbarko, Šakių, Joniškio, Šiaulių, Radviliškio ir kitų rajonų teritorijose. Žieminių kviečių derlingumo vidurkiai rajonuose koreliuoja su dirvožemio našumo balais ( $r=0,86$ ).

Rugių auginimo arealai – Pietryčių Lietuva ir Šilutės rajonas, kur vyrauja velėniniai jauriniai priesmėlio bei smėlio dirvožemiai. Nemažai rugių auginama ir kituose Rytų Lietuvos rajonuose. Daugiau rugių taip pat sėjama ir Vakarų Lietuvoje.

Ateityje pagrindinę augalininkystės produkciją sudarys kviečiai, bulvės, cukriniai runkeliai, linai, rapsai. Likusi augalininkystės produkcija – daugiausiai rugiai, miežiai, kiti javai ir pašarai ūkyje laikomiems gyvuliams.


Šaltinis: Makutėnienė, D. (2002). Žieminių augalų auginimas Lietuvoje ir jų koncentracijos arealai ateičiai. Žemės ūkio mokslai. Nr. 1. Prieiga per internetą:

<http://elibrary.lt/resursai/LMA/Zemes%20ukio%20mokslai/Z-71.pdf>


## 2 užduoties atsakymas:

### 3. Gyvulininkystė.

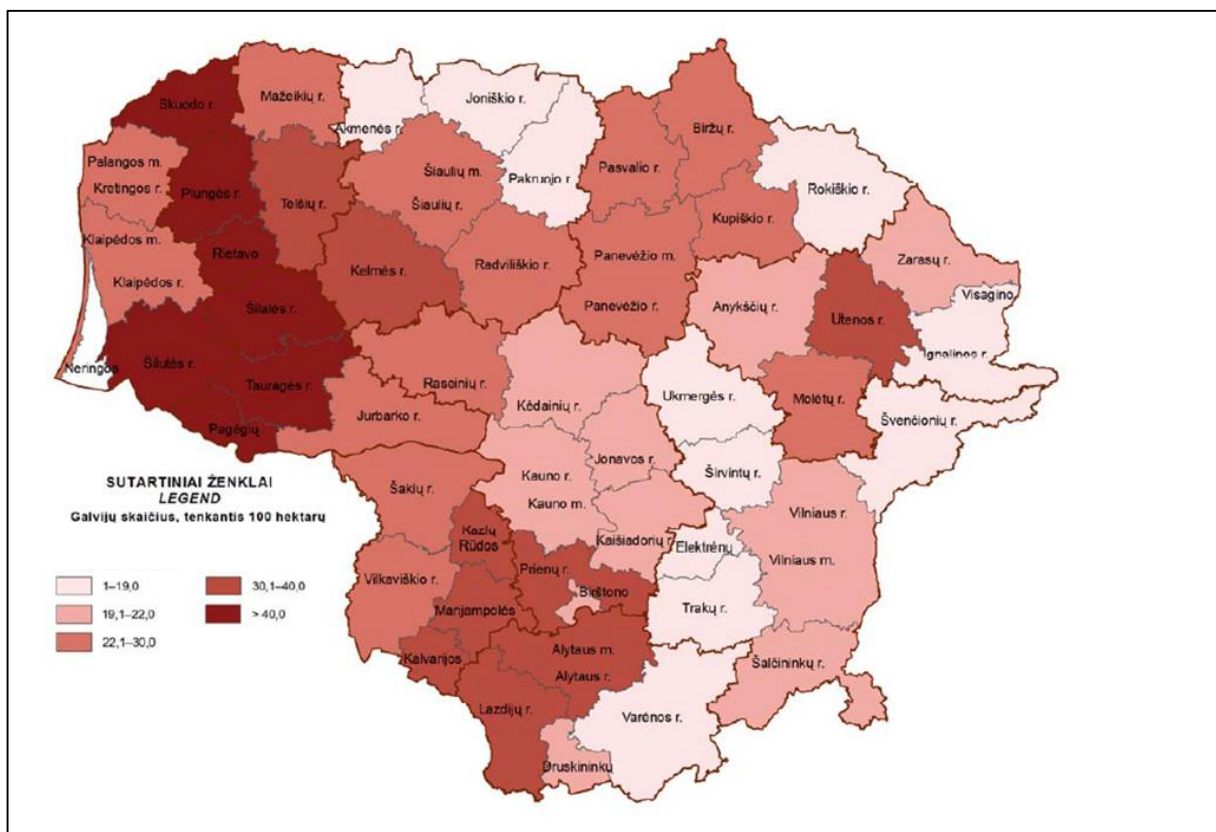
3.1. užduotis. Išanalizuokite galvijų pasiskirstymo Lietuvoje teritorinius aspektus ir išskirkite tokio pasiskirstymo priežastis (8.2 pav.).

Šaltinis:  Lietuvos pieno žemėlapis. Mano ūkis. Prieiga per internetą:

<http://www.manoukis.lt/infoparduotuve?shop=1&id=22>

 Lietuvoje santykinis galvijų skaičius (100 ha žemės ūkio naudmenų) yra didžiausias Vakarų, Pietvakarių ir Vidurio Lietuvoje. Dažnai jų auginimo zona sutampa su intensyvios žemdirbystės rajonais, nors, specialistų nuomone, mėsinės galvijininkystės plėtojei labai perspektyvi yra ir pietrytinė Lietuvos dalis. Kadangi žemės šioje teritorijoje yra mažesnio našumo, jas būtų labai racionalu išnaudoti mėsinės gyvulininkystės plėtojimui. Geras perspektyvas gyvulininkystės vystymui turi ir Šilutės r. bei Pagėgių savivaldybės, kur didelė teritorijos yra užliejama Nemuno potvynių vandens, dėl to jose esančiose pievose ir ganyklose užauga vešli žolė, kuri yra puikus pašaras galvijams.

Lietuva turi palankias gamtines geografines sąlygas galvijininkystei plėtoti. Mokslininkų nuomone, ateityje, šylant klimatui, Lietuvoje padaugės drėgmės, todėl pagerės sąlygos žolinių augalų auginimui ir susidarys dar geresnės sąlygos gyvulininkystės vystymui.




8.2 pav. Galvijų skaičius 100 ha žemės ūkio naudmenų 2010 m.

Šaltinis. Lietuvos Respublikos 2010 metų visuotinio žemės ūkio surašymo rezultatai pagal apskritis ir savivaldybes. (2012). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 27.

### 3.1. Užduoties atsakymas:

3.2. Užduotis. Nuo kokių priežasčių priklauso netolygus kiaulių skaičiaus 100 ha ariamos žemės pasiskirstymas Lietuvoje? (8.3 pav.).

 Tarpukaryje kiaulės daugiausiai buvo auginamos smulkiuose ūkininkų ūkiuose, pašarui naudojant dažniausiai savo išsiaugintus grūdus, bulves, daržoves, žolę, liesą pieną. Kiauliena buvo geros kokybės ir tuo laikotarpiu konkurencinga. Buvo aktyviai ieškoma rinkų kiaulienos eksportui. Pradžioje kiaulių eksportas vyko į Vokietiją. Veislinių kiaulių daugiausia buvo įsivežama iš Anglijos. Jau 1927 m. pradėta eksportuoti bekonieną į Angliją. Palankias sąlygas kiaulių ūkio plėtrai sudarė besikuriančios organizacijos.

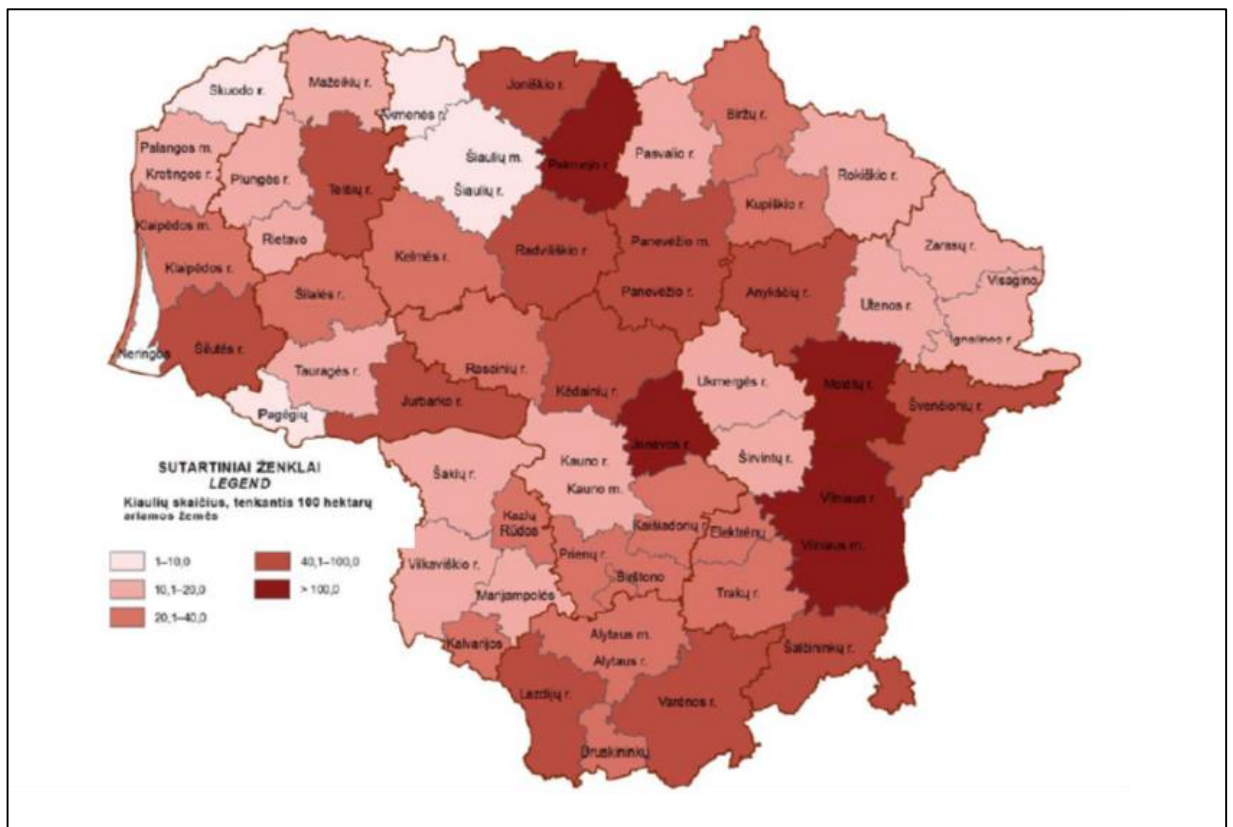
1983 m. pradžioje Lietuvoje veikė 28 kiaulininkystės įmonės. Iki 1986 m. buvo pastatytos dar 5 kiaulių auginimo įmonės - kompleksai. Devintojo dešimtmečio pabaigoje kiaulių skaičius Lietuvoje viršijo 2710 tūkstančių, iš jų per 18 % augino gyventojai asmeniniame ūkyje. Didesnė dalis skerdenų ir kiaulienos gaminių, kaip ir kitų maisto produktų, buvo išvežama į didžiuosius Rusijos ir kitų respublikų miestus. Daugiausia buvo



auginamos šalyje išvestos mėsinio lašininio tipo Lietuvos baltųjų veislės kiaulės. Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, vykstant pertvarkai ir privatizavimui, dalis kiaulininkystės kompleksų nustojo veikę. Kiaules augino naujai įsikūrusios žemės ūkio bendrovės ir ūkininkai. Smulkūs ūkininkai ir šeimos ūkiai augino apie 500 tūkstančių kiaulių, t.y. apie pusę visų auginamų kiaulių. Stambieji kiaulių augintojai, gerindami veislinį darbą, ėmė auginti mėsines kiaules. Tai leido sėkmingiau konkuruoti Europos rinkose.

Šaltinis: Trumpa kiaulininkystės raidos Lietuvoje apžvalga. Lietuvos kiaulių augintojų asociacija, p. 1-2. Prieiga per internetą:

[http://www.kiaules.lt/failai/file/Trumpa%20kiaulininkystes%20raidos%20Lietuvoje%20ap%20D1%9Bvalga%204-5%20psl\\_.pdf](http://www.kiaules.lt/failai/file/Trumpa%20kiaulininkystes%20raidos%20Lietuvoje%20ap%20D1%9Bvalga%204-5%20psl_.pdf)



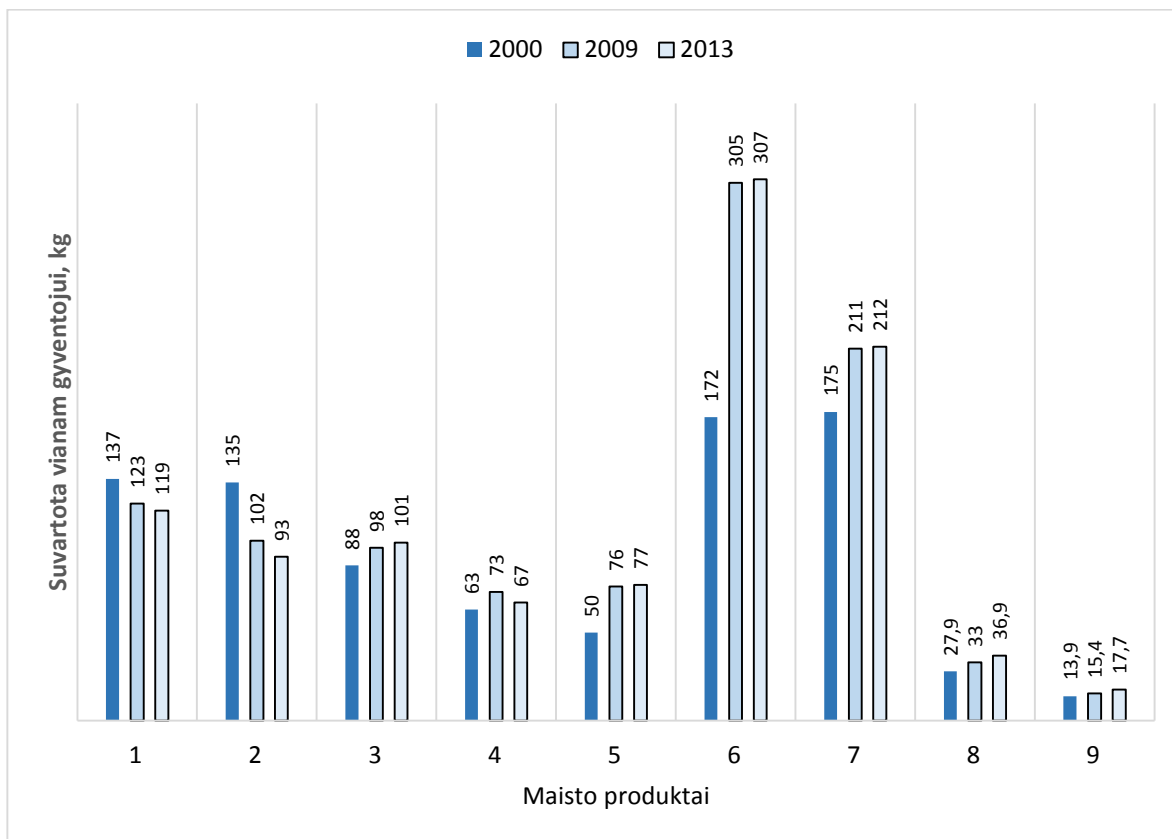
8.3 pav. Kiaulių skaičius 100 ha ariamos žemės 2010 m.

Šaltinis. Lietuvos Respublikos 2010 metų visuotinio žemės ūkio surašymo rezultatai pagal apskritis ir savivaldybes. (2012). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 28.

### 3.2. Užduoties atsakymas:

### 3. Maisto produktų suvartojimas Lietuvoje.

4. Uždutis. Palyginkite įvairių maisto produktų suvartojimo kitimą Lietuvoje (8.4 pav.). Kokios kaitos tendencijos pastebimos maisto produktų vartojimo struktūroje?



Skaičiais pažymėti produktai: 1. Grūdai ir grūdų produktai; 2. Bulvės; 3. Daržovės, arbūzai, melionai; 4. Vaisiai ir uogos (įskaitant braškes); 5. Mėsa ir mėsos produktai; 6. Pienas ir pieno produktai; 7. Kiaušiniai, vnt.; 8. Cukrus; 9. Žuvis ir žuvų produktai.

### 8.4 pav. Pagrindinių maisto produktų suvartojimas vienam gyventojui 2000, 2009, 2013 m., kg

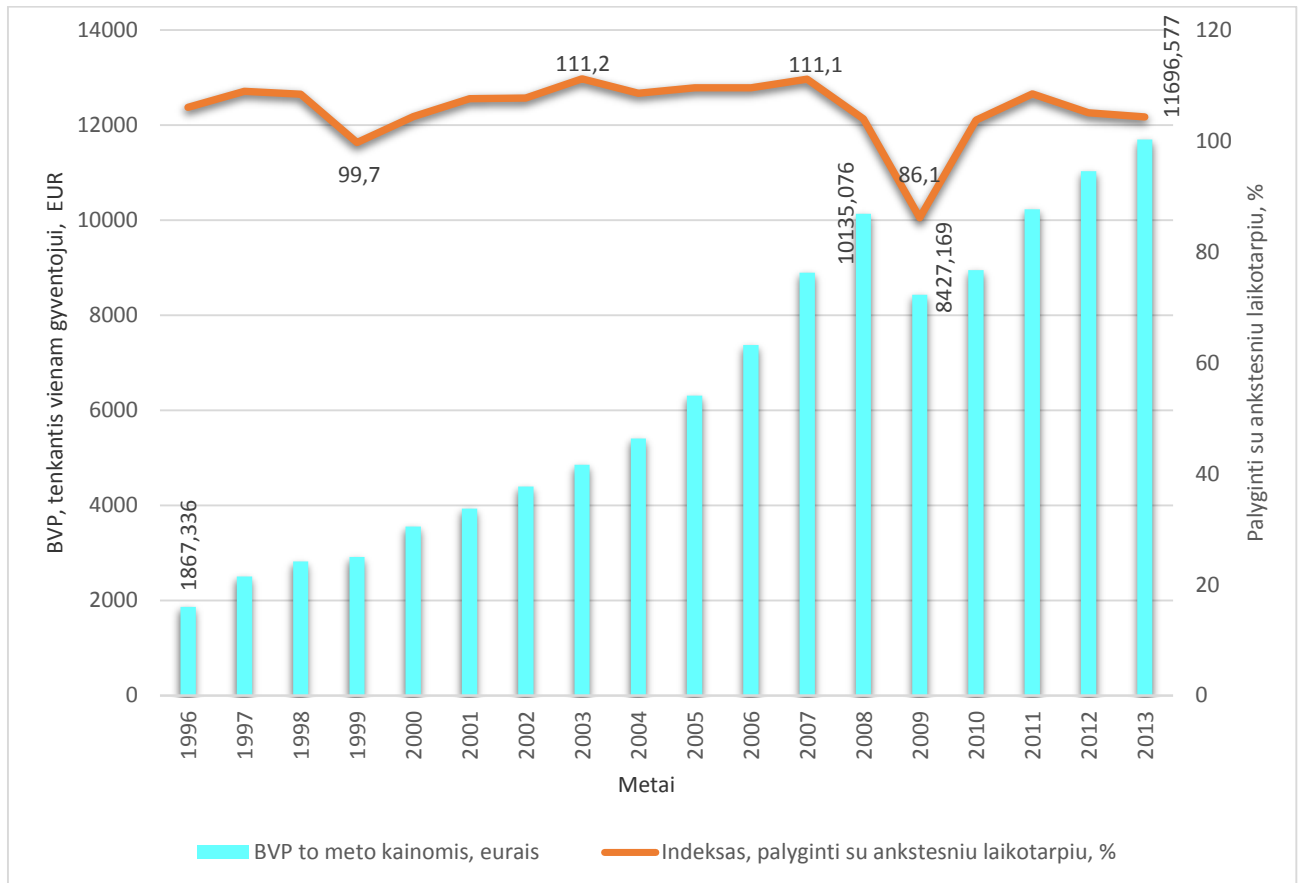
Šaltiniai: 1. Lietuvos žemės ūkis 2001. (2002). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 14; Lietuvos žemės ūkis 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 18;

4 užduoties atsakymas:

## 9 darbas. Socialiniai ekonominiai teritoriniai skirtumai Lietuvoje

### 1. Bendrieji ekonominiai skirtumai.

1.1 . Užduotis. Išanalizuokite BVP kitimą Lietuvoje (9.1 pav.). Kaip kito BVP (iš viso ir vienam gyventojui) Lietuvoje ir paaiškinkite tokio kitimo priežastis.



9. 1 pav. Bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui, kitimas 1996 – 2013 m.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas. Rodiklių duomenų bazė. Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui. Prieiga per Internetą:

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M2010202&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=5995&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>

#### 1.1. Užduoties atsakymas:

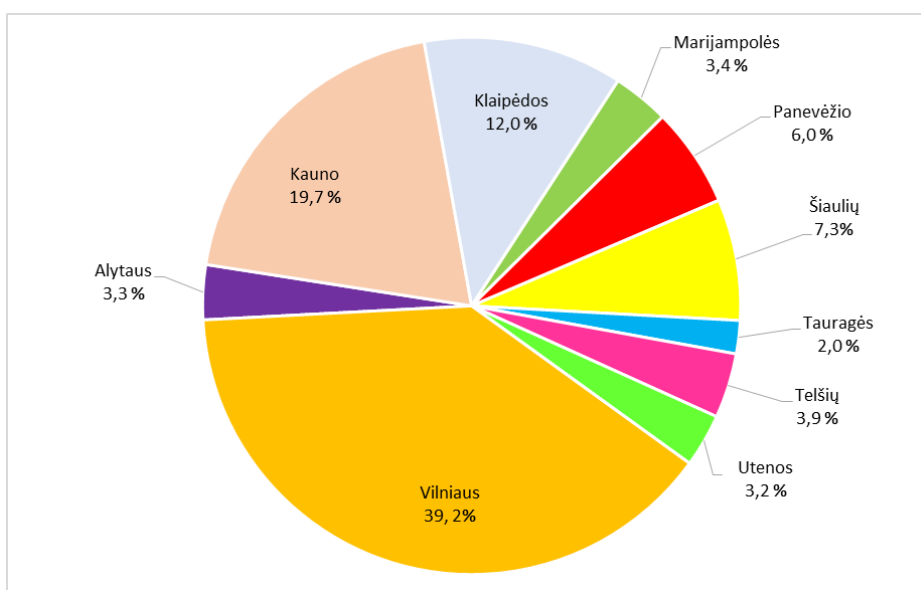
1.2 Užduotis. Palyginkite Lietuvos BVP (vienam gyventojui) su kitų ES valstybių BVP reikšmėmis (9.1 lentelė).

**9. 1 lentelė. BVP, tenkantis vienam gyventojui 2008 m. ir 2012 m. (perkamosios galios standartais, ES - 28 = 100)**

Eil.Nr.	Valstybė	2008	2012	Eil.Nr.	Valstybė	2008	2012
1.	Liuksemburgas	264	263	16.	Malta	81	86
2.	Austrija	125	130	17.	Slovėnija	91	84
3.	Airija	132	129	18.	Čekija	81	81
4.	Nyderlandai	134	128	19.	Portugalija	78	76
5.	Danija	125	126	20.	Slovakija	73	76
6.	Švedija	124	126	21.	Graikija	93	75
7.	Vokietija	116	123	22.	<b>Lietuva</b>	<b>64</b>	<b>72</b>
8.	Belgija	116	120	23.	Estija	69	71
9.	Suomija	119	115	24.	Lenkija	56	67
10.	Prancūzija	107	109	25.	Vengrija	64	67
11.	Jungtinė Karalystė	114	106	26.	Latvija	59	64
12.	Italija	104	101	27.	Kroatija	63	62
13.	<b>ES</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	28.	Rumunija	47	50
14.	Ispanija	104	96	29.	Bulgarija	44	47
15.	Kipras	100	92				

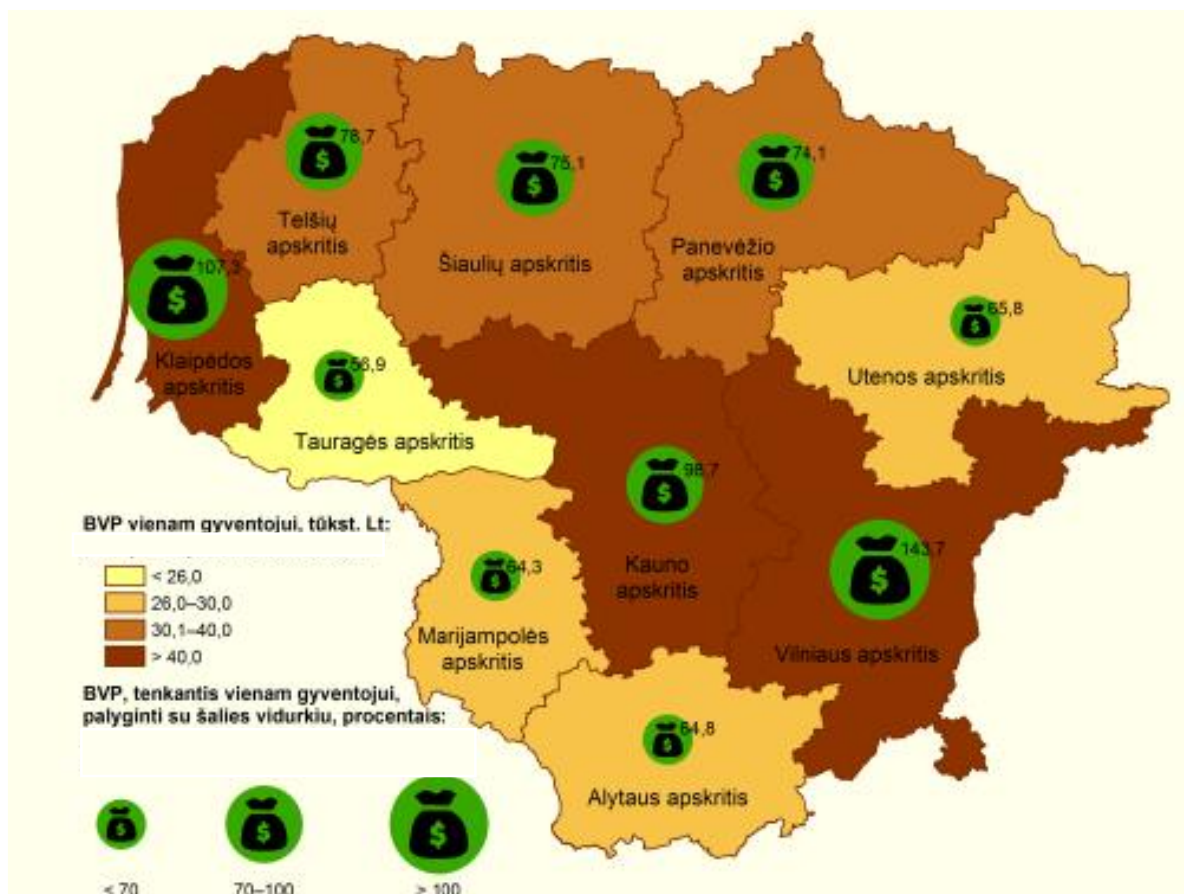
Šaltinis: 10 metų Europos Sąjungoje. Lietuva 2004-2014. Lietuvos statistikos departamentas. (2014). Vilnius, p. 22.

**1.3. Užduotis.** Palyginkite BVP vienam gyventojui ir BVP, tenkančio vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, reikšmes ir pagal apskritis. Kokie BVP skirtumai tarp apskričių pagal sukuriamą BVP (9.2-9.3 pav.)? Išskirkite priežastis, lemiančias tokio pasiskirstymo netolygumą.



**9.2 pav. Bendrojo vidaus produkto struktūra Lietuvos apskrityse 2013 m., %**

Šaltinis: Lietuvos apskritis skaičiais 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p.25



9.3 pav. Bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui Lietuvos apskrityse 2013 m. Šaltinis: Lietuvos apskritys skaičiais 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 25.

1.2. Užduoties atsakymas:

1.3. Užduoties atsakymas:

1.4. Uždutis. Palyginkite Lietuvos savivaldybes pagal tiesioginių užsienio investicijų dydį (viso ir vienam gyventojui). Kokie teritoriniai dėsniniai ryškėja Lietuvoje ir kokios šių skirtumų priežastys? (9.2 lentelė).

**9.2 lentelė. Tiesioginės užsienio investicijos (iš viso, Lt ir vienam gyventojui, mln. Lt) Lietuvos savivaldybėse 2012 m.**

Savivaldybės	Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui, litai	Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Litų 2012 m.	Savivaldybės	Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui, litai	Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Litų 2012 m.
<b>Lietuvos Respublika</b>	<b>14059</b>	<b>41781,09</b>	Biržų r. sav.	1069	28,9
Mažeikių r. sav.	61867	3512,35	Šiaulių r. sav.	1051	44,93
Vilniaus m. sav.	48226	25904,65	Kretingos r. sav.	822	33,35
Kazlų Rūdos sav.	23589	300,48	Pasvalio r. sav.	730	19,9
Klaipėdos r. sav.	16951	874,91	Ignalinos r. sav.	590	10,37
Klaipėdos m. sav.	15593	2472,08	Radviliškio r. sav.	555	22,5
Kėdainių r. sav.	15345	797,47	Molėtų r. sav.	432	8,65
Kauno m. sav.	13207	4052,92	Kelmės r. sav.	371	11,51
Panevėžio m. sav.	7822	761,44	Telšių r. sav.	360	16,38
Neringos sav.	6738	18,32	Zarasų r. sav.	348	6,16
Palangos m. sav.	6179	94,87	Kupiškio r. sav.	323	6,28
Akmenės r. sav.	6127	136,07	Jonavos r. sav.	309	13,91
Vilniaus r. sav.	6076	577,43	Kaišiadorių r. sav.	273	8,99
Utenos r. sav.	5635	235,27	Skuodo r. sav.	225	4,4
Pakruojo r. sav.	5628	126,91	Prienų r. sav.	206	5,99
Trakų r. sav.	4439	150,48	Varėnos r. sav.	205	4,99
Alytaus m. sav.	3998	229,01	Vilkaviškio r. sav.	165	6,76
Švenčionių r. sav.	3501	94	Anykščių r. sav.	144	3,95
Ukmergės r. sav.	3233	123,99	Širvintų r. sav.	109	1,84
Alytaus r. sav.	3145	86,86	Birštono sav.	99	0,44
Druskininkų sav.	2775	58,88	Panevėžio r. sav.	65	2,45
Elektrėnų sav.	2755	67,22	Joniškio r. sav.	65	1,62
Šiaulių m. sav.	2420	257,69	Rokiškio r. sav.	40	1,34
Raseinių r. sav.	2301	82,97	Pagėgių sav.	35	0,32
Kauno r. sav.	1926	166,46	Jurbarko r. sav.	24	0,71
Marijampolės sav.	1795	106,76	Rietavo sav.	22*	0,19*
Šakių r. sav.	1467	46,07	Lazdijų r. sav.	20	0,43
Šilutės r. sav.	1340	57,91	Kalvarijos sav.	18	0,21
Visagino sav.	1314	27,91	Šalčininkų r. sav.	15	0,5
Plungės r. sav.	1238	45,89	Šilalės r. sav.	Duomenų nėra	0
Tauragės r. sav.	1121	47,65			

\*2011 m. duomenys

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas. (2013). Tiesioginės užsienio investicijos metų pabaigoje. Prieiga per Internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/Selectout/pivot.asp>

#### 1.4. Užduoties atsakymas:

## 2. Gyventojų pajamų skirtumai.

2.1. Užduotis. Išanalizuokite Lietuvos gyventojų vidutinio bruto darbo užmokesčio savivaldybėse statistinius duomenis (9.3 lentelė) ir nustatykite darbo užmokesčio dydžio teritorinius skirtumus bei priežastis.

Šaltinis: Verkulevičiūtė, D. (2009). Gyvenimo lygio teritoriniai skirtumai Lietuvoje pagal socialinius ekonominius rodiklius. Daktaro disertacija. Vilnius, p. 93-102.

### 9.3 lentelė. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis Lietuvos savivaldybėse 2011 m., Lt

Savivaldybė	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, Lt	Savivaldybė	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, Lt
<b>Šalyje - Total</b>	<b>2046</b>	Šilutės r. sav.	1661
Vilniaus m. sav.	2431	Pasvalio r. sav.	1656
Klaipėdos m. sav.	2207	Lazdijų r. sav.	1652
Visagino sav.	2157	Jurbarko r. sav.	1649
Jonavos r. sav.	2091	Skuodo r. sav.	1648
Elektrėnų sav.	2090	Druskininkų sav.	1639
Kauno m. sav.	2031	Joniškio r. sav.	1637
Mažeikių r. sav.	2019	Biržų r. sav.	1630
Klaipėdos r. sav.	1973	Širvintų r. sav.	1621
Kėdainių r. sav.	1968	Kupiškio r. sav.	1611
Kazlų Rūdos sav.	1946	Anykščių r. sav.	1609
Panevėžio m. sav.	1888	Kelmės r. sav.	1585
Akmenės r. sav.	1877	Šakių r. sav.	1585
Alytaus m. sav.	1837	Ignalinos r. sav.	1584
Pagėgių sav.	1802	Varėnos r. sav.	1581
Trakų r. sav.	1798	Neringos sav.	1578
Utenos r. sav.	1788	Prienų r. sav.	1571
Šiaulių m. sav.	1774	Molėtų r. sav.	1569
Kauno r. sav.	1749	Šilalės r. sav.	1568

Alytaus r. sav.	1747	Raseinių r. sav.	1565
Rietavo sav.	1743	Tauragės r. sav.	1555
Pakruojo r. sav.	1738	Palangos m. sav.	1544
Vilniaus r. sav.	1738	Vilkaviškio r. sav.	1541
Plungės r. sav.	1731	Kretingos r. sav.	1527
Birštono sav.	1713	Radviliškio r. sav.	1501
Rokiškio r. sav.	1703	Zarasų r. sav.	1496
Telšių r. sav.	1701	Panevėžio r. sav.	1487
Kaišiadorių r. sav.	1700	Šiaulių r. sav.	1485
Marijampolės sav.	1697	Kalvarijos sav.	1436
Ukmergės r. sav.	1697	Šalčininkų r. sav.	1415
Švenčionių r. sav.	1685		

Šaltinis: Lietuvos socialinis žemėlapis. (2014). Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Socialiniai ekonominiai rodikliai. Prieiga per internetą: <http://www.socialiniszemelapis.lt/index.php?1262538155>

### 2.1. Užduoties atsakymas:

2.2. Užduotis. Palyginkite savivaldybes pagal socialinės pašalpos gavėjų dalį (9.4 lentelė). Kas lemia socialinės paramos poreikių teritorinius skirtumus Lietuvoje? 📌 Kokiems asmenims mokama socialinė pašalpa?

Šaltinis: Verkulevičiūtė, D. (2009). Gyvenimo lygio teritoriniai skirtumai Lietuvoje pagal socialinius ekonominius rodiklius. Daktaro disertacija. Vilnius, p. 102-107.

📖 *Bendrai gyvenantys asmenys arba vienas gyvenantis asmuo turi teisę į socialinę pašalpa, jeigu kreipimosi dėl socialinės pašalpos metu atitinka reikalavimus:*

- *Bendrai gyvenančių asmenų arba vieno gyvenančio asmens nuosavybės teise turimo turto vertė neviršija turto vertės normatyvo.*
- *Pajamos vienam asmeniui yra mažesnės už valstybės remiamų pajamų dydį (102 Eur).*

*Socialinės pašalpos dydis vienam gyvenančiam asmeniui, turinčiam teisę ją gauti, sudaro 100 procentų skirtumo tarp valstybės remiamų pajamų vienam gyvenančiam asmeniui (102 Eur) ir vidutinių vieno gyvenančio asmens pajamų per mėnesį.*



Šaltinis: Kauno miesto savivaldybė. (2015). Socialinės paramos (socialinės pašalpos) skyrimas. Prieiga per internetą: <http://ep.kaunas.lt/index.php/5/?itemID=261>

9.4 lentelė. Socialinės pašalpos gavėjų dalis savivaldybėse 2014 metais, %

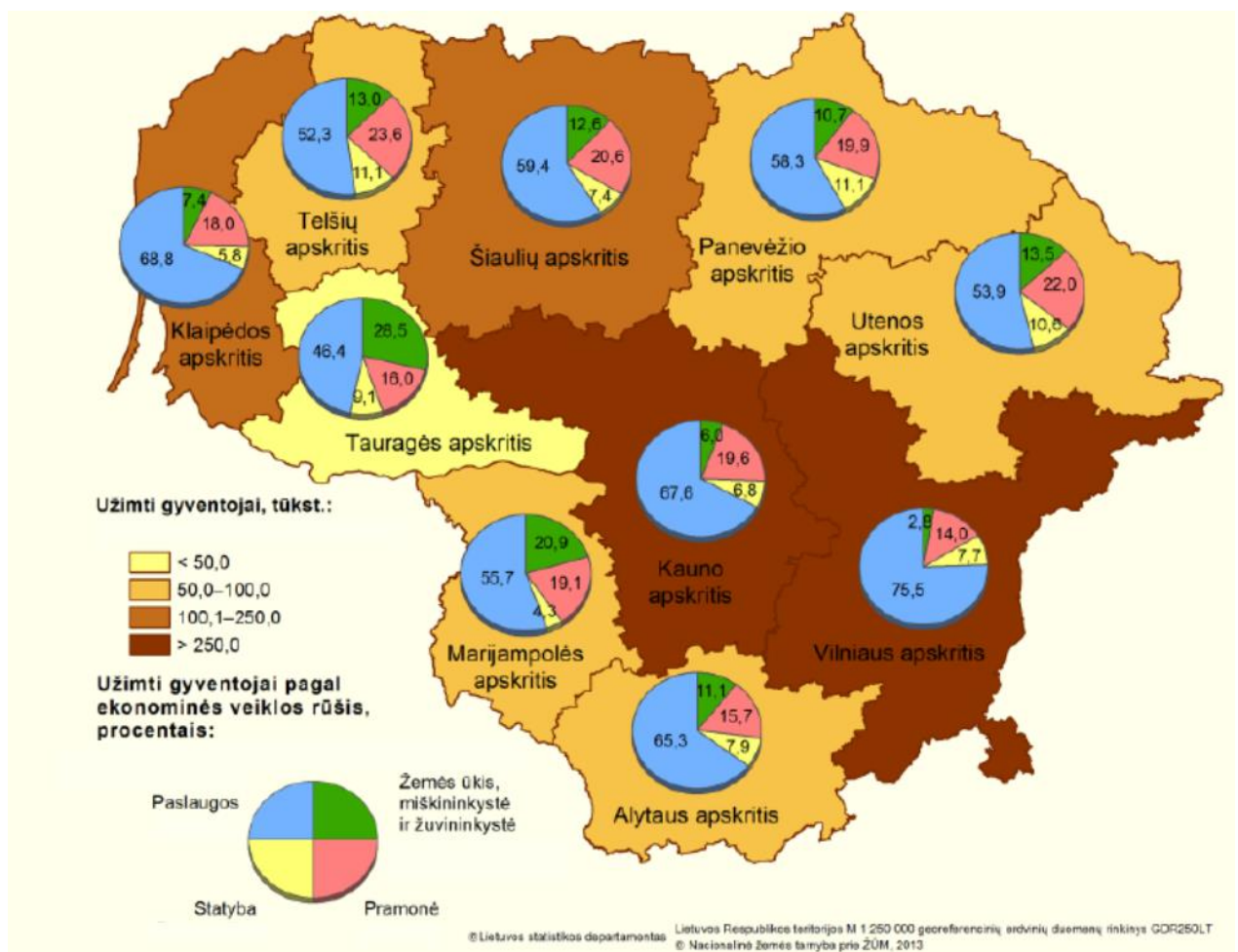
Savivaldybės	Gavėjų skaičiaus dalis nuo gyventojų skaičiaus, %	Savivaldybės	Gavėjų skaičiaus dalis nuo gyventojų skaičiaus, %
Alytaus m.	6,0	Mažeikių raj.	7,3
Kauno m.	3,4	Molėtų raj.	5,3
Klaipėdos m.	2,4	Neringos	0,9
Palangos m.	2,6	Pagėgių	8,5
Panevėžio m.	6,2	Pakruojo raj.	7,2
Šiaulių m.	3,3	Panevėžio raj.	6,2
Vilniaus m.	2,2	Pasvalio raj.	6,4
Visagino m.	6,7	Plungės raj.	4,9
Akmenės raj.	8,0	Prienų raj.	6,2
Alytaus raj.	8,9	Radviliškio raj.	7,0
Anykščių raj.	9,0	Raseinių raj.	5,7
Birštono	4,3	Rietavo	5,3
Biržų raj.	7,9	Rokiškio raj.	7,9
Druskininkų	4,9	Skuodo raj.	7,2
Elektrėnų	2,9	Šakių raj.	7,9
Ignalinos raj.	10,2	Šalčininkų raj.	8,9
Jonavos raj.	7,6	Šiaulių raj.	6,6
Joniškio raj.	7,7	Šilalės raj.	4,6
Jurbarko raj.	6,8	Šilutės raj.	6,2
Kaišiadorių raj.	4,4	Širvintų raj.	4,2
Kalvarijos	10,5	Švenčionių raj.	4,4
Kauno raj.	2,8	Tauragės raj.	7,8
Kazlų Rūdos	6,9	Telšių raj.	5,9
Kėdainių raj.	5,4	Trakų raj.	4,7
Kelmės raj.	7,6	Ukmergės raj.	6,4
Klaipėdos raj.	2,8	Utenos raj.	3,6
Kretingos raj.	3,1	Varėnos raj.	7,7
Kupiškio raj.	6,9	Vilkaviškio raj.	8,4
Lazdijų raj.	9,9	Vilniaus raj.	5,5
Marijampolės	2,9	Zarasų raj.	9,2
<b>Iš viso</b>	4,8		

Šaltinis: Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Socialinės pašalpos gavėjų skaičius 2014 metais (pagal savivaldybes). Prieiga per Internetą: <http://www.socmin.lt/lt/seima-ir-vaikai/soc-parama-seimoms-vaikams/statistika-5568.html>

## 2.2. Užduoties atsakymas:

### 3. Gyventojų užimtumo teritoriniai skirtumai Lietuvoje.


#### 3.1. Užduotis. Nustatykite gyventojų užimtumo ekonominėse veiklose specifiką apskrityse (9.4 pav.).

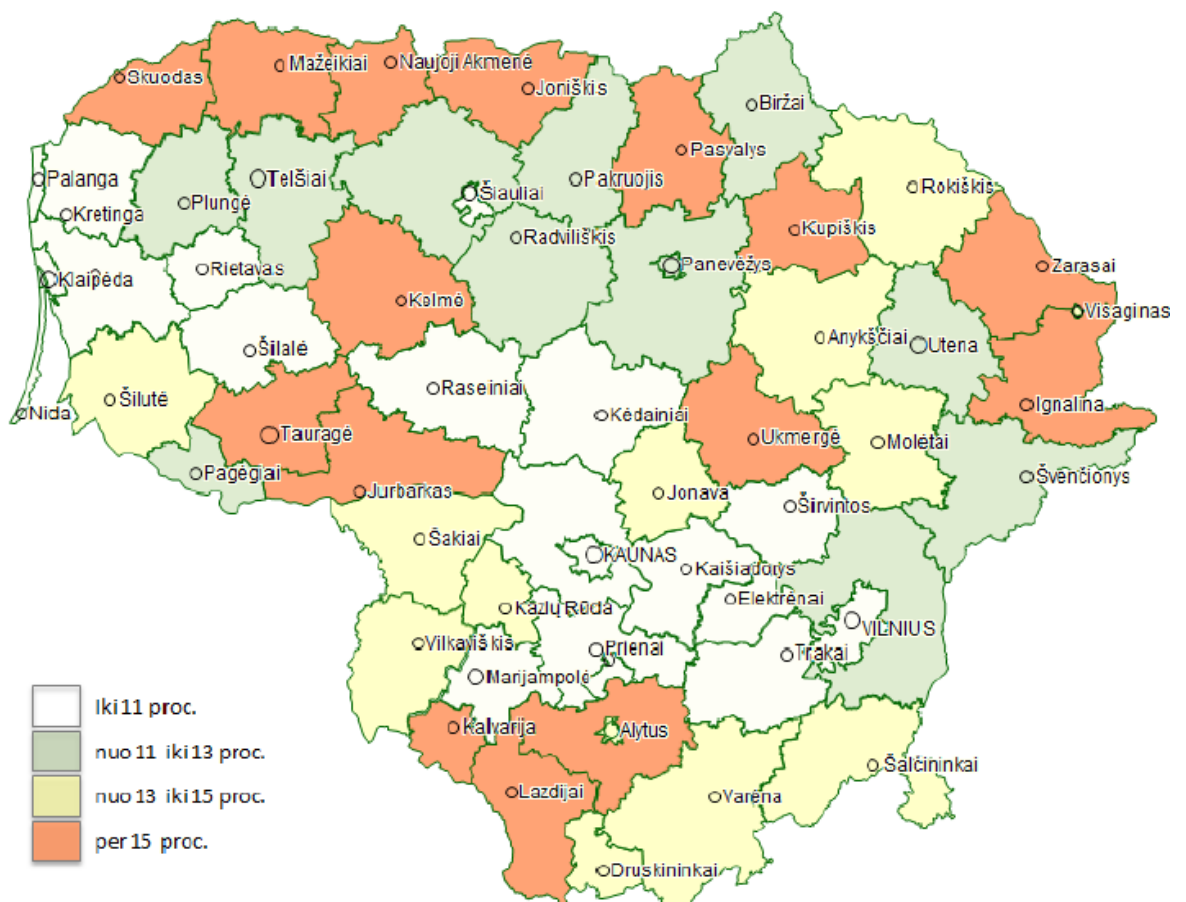


9.4 pav. Užimti gyventojai pagal ekonominės veiklos rūšis 2013 m.


Šaltinis: Lietuvos apskritys skaičiais 2013. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius, p. 18.

### 3.1. Užduoties atsakymas:

3.2. Užduotis.  Koks asmuo yra vadinamas bedarbiu? Išanalizuokite bedarbių dalies nuo darbingo amžiaus gyventojų spaiskirstymą savivaldybėse ir jo priežastis (9.5 pav.). Kiek kartų skiriasi registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykinis dydis tarp savivaldybių (9.5 lentelė)?



9.5 pav. Bedarbių dalis nuo darbingo amžiaus gyventojų savivaldybėse 2014 m. sausio 1 d., %  
Šaltinis: Lietuvos darbo rinka skaičiais 2013. (2014). Lietuvos darbo birža, Vilnius, p. 3.

 **Bedarbiai** - nedirbantys darbingo amžiaus darbingi asmenys, kurie nesimoko pagal dieningą ar nuolatinę mokymo formą, taip pat Juridinių asmenų registre suteiktą likviduojamos individualios įmonės, mažosios bendrijos, tikrosios ūkinės bendrijos ar komanditinės ūkinės bendrijos statusą turinčių individualių įmonių savininkai, mažųjų bendrijų nariai, tikrųjų ūkinių bendrijų ar komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji

nariai, įstatymų nustatyta tvarka įsiregistravę teritorinėje darbo biržoje kaip darbo ieškantys asmenys ir pasirengę dalyvauti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse.

Šaltinis: 2012 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymo 2 straipsnio pakeitimo įstatymas Nr. XI-2167 (toliau – Pakeitimas) (Žin., 2012, Nr. 83-4341). Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. (2012). Prieiga per internetą: <https://www.ldb.lt/Informacija/Veikla/Naujienos/UserDisplayForm.aspx?ID=6578>

#### 9.5 lentelė. Aukščiausio ir žemiausio nedarbo lygio savivaldybės 2014 m. sausio 1 d., %

Aukščiausio nedarbo lygio savivaldybės	%	Žemiausio nedarbo lygio savivaldybės	%
Ignalinos r.	19,8	Neringos	7,0
Alytaus r.	19,2	Trakų r.	7,4
Lazdijų r.	18,9	Kretingos r.	7,5
Kelmės r.	18,2	Vilniaus m.	7,8
Zarasų r.	18,1	Šiaulių m.	8,0
<b>Šalies vidurkis</b>	<b>11,1</b>		

Šaltinis: (2014). Lietuvos darbo rinka skaičiais 2013. (2014). Lietuvos darbo birža, Vilnius, p. 3.

#### 3.2. Užduoties atsakymas: